

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Tsiviilõiguse õppetool

Kadri Alekõrs

TOOTJA VASTUTUS PUUDUSEGA TOOTE PÕHJUSTATUD KAHJU EEST

Magistritöö

Juhendaja
mag. iur. Tambet Tampuu

Tartu 2012

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Tootevastutuse põhielemendid	9
1.1. Toote mõiste	9
1.2. Vastutavate subjektide ring	11
1.2.1. Tootja ja tootjaga võrdsustatud isikud	11
1.2.2. Toote tarnija	13
1.2.2.1. Tarnija mõiste	13
1.2.2.2. Tarnija teavitamiskohustus	15
1.2.2.3. Tarnija vastutuse piirangud	17
1.2.2.4. Tootja ja tarnija eristamine	19
1.2.3. Teenuseosutaja vastutus	19
2. Kannatanu ja tema tõendamiskoormis	24
2.1. Kannatanu mõiste	24
2.2. Toote puudus	25
2.3. Kahju	36
2.3.1. Tootja vastutusega seotud õigusobjektide kahjustumine ja hüvitatav kahju	36
2.3.2. Kahju 500 euro suurune piirmäär	38
2.3.3. Tootele endale tekkinud kahju	39
2.4. Kannatanu tõendamiskoormise ulatus	41
3. Tootja vastutusest vabanemise võimalused	43
3.1. Toodet ei ole turule lastud	44
3.2. Turule laskmise ajal ei olnud tootel tõenäoliselt kahju põhjustanud puudust	46
3.3. Puuduse põhjus on toote vastavus kohustuslikele nõuetele	47
3.4. Toodet ei valmistatud müügiks	48
3.5. Puudust ei saanud avastada turule laskmise aja teaduslike ja tehniliste teadmiste taseme järgi	50
Kokkuvõte	59
Summary	64
Kirjanduse loetelu	71

Sissejuhatus

Töö eesmärk on avada Euroopa Ühenduste Nõukogu tootevastutuse direktiivis 85/374/EMÜ sisalduvad tootevastutuse printsiibid ja põhimõisted, et Eestis tootevastutuse instituudi kasutamist soodustada ja lihtsustada, samuti uurida Eesti tootevastutuse regulatsiooni vastavust Euroopa õigusele.

Tootja vastutus puudusega toote põhjustatud kahju eest tähendab tootja ranget (objektiivset) vastutust tema poolt turule lastud puudusega toote eest, mis põhjustab surmast, kehavigastusest või asja kahjustamisest tuleneva kahju. Põhitähelepanu all on kolm tootevastutuse valdkonda: tootevastutuse subjektid, puudusega toote mõiste määramine ning tootja vastutusest vabanemise võimalused. Töö on piiritletud just tootevastutusele eriomaste mõistete analüüsiga, seetõttu ei ole lähemalt käsitletud näiteks kahju hüvitamise ulatust ja põhjuslikku seost puuduse ning kahju vahel, sest nende suhtes kohalduvad riigisisese deliktiõiguse põhimõtted.

Töös analüüsitakse erialakirjanduses esitatud teoreetilisi seisukohti tootevastutuse elementide ja nendega seonduvate probleemide kohta. Siinkohal on oluline Euroopa Kohtu lahendite analüüs, mis muidu üldsõnalist ja vahel mitmeti mõistetavat direktiivi selgitavad. Direktiivi aitavad tõlgendada ka teiste liikmesriikide antud valdkonna kohtupraktika ja seadusandlus. Tootevastutuse kohta ei ole palju eestikeelset erialakirjandust, kuid Margus Kingisepa 2011. aastal avaldatud artikkel¹ võimaldab teema üle Eesti kontekstis põhjalikumalt diskuteerida.

Direktiivis on eeskujul võetud ka USA tootevastutuse süsteemist ning see loob hea võimaluse võrdluste loomiseks. USA ja Euroopa süsteemi võrdlemisel tuleb aga arvestada USA eripärasid: vandekohtu kasutamist, teistsugust tervisekindlustussüsteemi, kahjuhüvitiste, sh karistuslike kahjuhüvitiste laialdast väljamõistmist, samuti ajaloosündmusi, mis on seotud puudusega toodetega seotud õnnetustega.²

Eestist ei leia tootevastutuse kohta pea üldse kohtupraktikat. Millegipärast on tootevastutuse sätete alusel hagi esitamine võõraks jäänud. Põhjus võib olla selles, et taolised juhtumid eelistatakse lahendada eelkõige läbirääkimiste teel, sest tootja ei soovi endale halba reklaami, mis kohtuvaidluste tulemusena võib tekkida. Ilmselt ei ole tootevastutuse kohta lihtsalt piisavalt teavet ega olda teadlik sellega kaasnevatest võimalustest. Lisaks võib takistav asjaolu olla riigilõivude liiga kõrge määr ning see, et kahju hüvitamise nõude esitamiseks

¹ Kingisepp, M. Vastutav subjekt tootja vastutuse kohaldamisel. *Juridica* 2011, 664-673.

² Stapleton, J. *Product Liability*. Toronto: Butterworths, 1994, lk 5.

peab kahju olema vähemalt 500 eurot, mis on Eesti elatustaset arvestades üsna suur summa. Osas liikmesriikides (nt Austrias, Saksamaal, Itaalias, Hispaanias, Poolas ja Prantsusmaal) on viimaste aastate jooksul tootja vastutust puudutavate hagide arv kasvanud. Selle põhjus võib olla tarbijate hoolsuse suurenemine ja nende paranenud teadlikkus oma õigustest.³ Võib järeldada, et kui Eestis kannatanute teadlikkus suureneb, võiksid nad tootevastutuse instituuti sagedamini kasutada.

Esimeses peatükis käsitletakse tootevastutuse põhielemente: avatakse toote mõiste ja puudusega toote eest vastutavate isikute ring. Tootja mõiste juures on oluline jälgida, et direktiiv loeb tootjaks ka toote osa valmistajat ja teatud juhtudel ka isikut (toote tarnijat), kes on toote kannatanule üle andnud. See küsimus on tekitanud direktiivi sätete riigisisesse õigusesse üleviimisel probleeme Taanil ja Prantsusmaal ning Euroopa Komisjoni algatusel on seda käsitlenud ka Euroopa Kohus. Ka Eestis on tekitanud tootja ja tootjaga võrdsustatud isikute solidaarvastutus küsimusi, kas Eesti õigus on vastavuses direktiivis sätestatuga.⁴ Probleeme võib tekitada ka teenuse osutaja vastutus direktiivi alusel: näiteks loetakse töövõtulepingut küll teenuse osutamise lepinguks, kuid võib küsida, kas selle alusel üle antu võib teatud juhtudel olla kaetud toote mõistega direktiivis.

Kannatanu tõendamiskoormist arutatakse teises peatükis, eelkõige on probleemne toote puuduse määramine. Direktiivis antud mõisteselgitus, mille järgi on toode puudusega, kui see ei taga isikule oodatavat turvalisust, on ebamäärane ja jätab liiga palju tõlgendamisruumi. Direktiivis tehtud valikuid võrreldakse USA süsteemiga ning püütakse leida standard, mille järgi kohus peab otsustama, kas toode on puudusega või mitte. Lisaks avatakse kannatanu mõiste, mis on direktiivis seotud kahjuga.

Töö kolmandas peatükis käsitletakse tootja võimalusi vastutusest vabanemiseks. Toote turule laskmise temaatika puhul vajab selgitust tootjatest tööandjate vastutus, kui nende töötajad saavad kahju nende endi toodetud tooteid kasutades. Põhirõhk on õiguskirjanduses enim vastukaja tekitanud arenguriski võimalusel, mille suhtes oli ebakindlus ka direktiivi koostamisel. Selle lisamine riigisisesse õigusesse oli vabatahtlik, Eesti otsustas selle lisamise kasuks. Töös analüüsitakse, kas on õigustatud seisukoht, et kaitset ei saa kasutada tootmisvigade puhul, ning kuidas määratleda teaduslikku ja tehnilist teadmiste taset.

Toote põhjustatud lepinguvälise kahju ning selle eest vastutava isiku probleem tekkis Euroopa ja USA kohtutesse 19. sajandil seoses tööstuse kiire arenguga. Algul rakendati tootja suhtes

³ Euroopa Komisjoni aruanne parlamendile, nõukogule ning Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele. Brüssel, 08.09.2011. KOM(2011). 547, lk 4.

⁴ Kingisepp (viide 1), lk 669.

süülist vastutust. Kui kannatanu ei suutnud tootja käitumises hooletust tõendada, siis jäi tema nõue rahuldamata. Kui aga kohus asjaoludest tulenevalt leidis, et oleks siiski õiglasem, kui tootja vastutaks, siis oli enamasti kaks teed: kohus laiendas hooletuse mõistet või teisel juhul (peamiselt USAs ja Saksamaal) pöörati tõendamiskohustus ümber kannatanult tootjale, st tootjal eeldati süüd ning tootja pidi selle puudumist tõendama. See muudatus menetlusõiguses viis tegelikult ka muudatuseni materiaaõiguses, sest isikul, kellel lasus tõendamiskohustus, oli tõendeid väga keeruline leida ning ta jäi kaotajaks pooleks. Kohtute tegevus näitas, et traditsioonilist süülisust oli toote põhjustatud kahjujuhtumite puhul keeruline rakendada ning muudatusi oli vajalik teha seaduste tasandil.⁵

Tootja mittesüülise deliktivastutuse printsiip sõnastati 1963. aastal USA-s California osariigi kõrgeima kohtu otsuses *Greenman vs. Yuba Power Products*.⁶ 1960-ndate lõpus hakkas tootja range vastutuse idee kinnistuma ka Euroopa riikides. 1985. aasta 25. juulil võttis Euroopa Liidu Nõukogu vastu direktiivi 85/374/EMÜ liikmesriikide tootevastutust käsitlevate õigus- ja haldusnormide ühtlustamise kohta, kus sätestati tootja range vastutuse põhimõtte puudusega toodete tekitatud kahju eest. Direktiivi muudeti 1999. aastal Euroopa Parlamendi ja Euroopa Nõukogu direktiiviga 1999/34/EÜ, kus direktiivi kohaldamisalasse kuuluvate toodete alla lisati ka põllumajandussaadused. Eestis ei olnud enne direktiivi ülevõtmist tootja vastutus eraldi reguleeritud ning kohaldus delikti üldkoosseis. Direktiivis sisalduvad tootevastutuse põhimõtted võeti Eestis üle võlaõigusseadusega⁷ (edaspidi: VÕS), kus tootevastutust puudutavad sätted asetsevad 53. peatükis 3. jaos. Euroopa Kohus on korduvalt rõhutanud, et riigisisest õigust tuleb selle rakendamisel tõlgendada direktiivi sõnastusest ja eesmärgist lähtuvalt.⁸

Tootja vastutuse regulatsioon püüab vastata küsimusele, kes peaks masstootmises valmistatud toote põhjustatud kahju eest riski kandma: kas kannatanu (moodsa tööstuse eelistest osa saamise hind), riik (kõik maksumaksjad koos) või tootja. Tootja puhul võib olla kaks vaatenurka: 1) tootja on lasknud turule toote, mis ei ole vastanud avalikkuse poolt oodatavatele turvanõuetele või 2) vaid tootja saab enda riski maandada, tõstes hindu⁹. Direktiivi koostajad on valinud neist kolmanda variandi. Direktiivis sätestatud tootevastutuse

⁵ Taschner, H. C. *Product Liability: Basic Problems in a Comparative Law Perspective*. – Fairgrieve, D (toim). *Product Liability in Comparative Perspective*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005, lk 158.

⁶ Clark, A. M. *Product Liability*. London: Sweet & Maxwell, 1989, lk 17.

⁷ Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487; RT I, 08.07. 2011, 21.

⁸ EK 14.07.1994, *Faccini Dori v Revreb*, eelotsusetaotlus, p 26.

⁹ Taschner, H. C., lk 155.

printsiipe järgivad nii Euroopa Liidu liikmesriigid kui ka paljud riigid Aasias, Lõuna-Aafrikas ja Austraalias.

Euroopa Komisjoni 1999. aasta rohelise raamatu¹⁰ järgi on tootevastutuse direktiivi eesmärk kaitsta puudusega toodete tõttu kahju saanud isikuid ja edendada toodete turvalisust. Direktiivi kaudu püütakse leida riskide õiglane jaotus moodsas tootmisühiskonnas, et maksimeerida selle positiivset mõju tarbijatele, hoides samal ajal kulud võimalikult madalal ja jälgides, et ei takistataks innovatsiooni ja uurimistööd uute toodete vallas. Riskide õiglaseks jaotamiseks on direktiivis sätestatud järgmised põhimõtted:

- tootja range vastutus puudusega toote põhjustatud kahju eest (st hageja ei pea tõendama tootja hooletust toote valmistamisel);
- hageja tõendamiskoormis toote puuduse, kahju ja nende vahelise põhjusliku seose osas;
- tootja võimalus vastutusest vabaneda, kui ta tõendab teatavaid asjaolusid;
- tootja vastutuse ajaline piiritletus (kahjunõue on võimalik esitada 10 aasta jooksul pärast toote turule laskmist);
- keeld sõlmida vastutust piiravaid või välistavaid kokkuleppeid;
- tootevastutuse sätete alusel asja kahjustamisest tuleneva nõude esitamise rahaline piirmäär (500 eurot).

Euroopa Kohus on tootja vastutust puudutavates otsustes korduvalt rõhutanud, et direktiivi eesmärk ei ole mitte ainult tarbijate kaitse, vaid tootjate ja tarbijate vahelise riski õiglane jaotamine.¹¹ Direktiiviga küll püütakse ära hoida erinevusi tarbijate kaitstes, kuid eesmärkideks on ka kaubandusettevõtjate vahel konkurentsimoontonutuste vältimine ja kauba vaba liikumise soodustamine. Riigisisese tarbijakaitse eeskirjad, mis lähevad direktiivis sisalduvatest juhistest kaugemale, on taotletavat täielikku ühtlustamist arvestades¹² direktiiviga vastuolus. Sellega ei seata üksnes piiri tootja täiendavale koormusele, vaid samal ajal muutub ka vastutusrisk lihtsamini kindlustatavaks.

Puudusega toote põhjustatud kahju hüvitamise nõude esitamiseks on vaid kolm eeldust, mis on nimetatud direktiivi art-s 4: kahju, toote puudus ning põhjuslik seos puuduse ja kahju

¹⁰ Commission of the European Communities. Green Paper. Liability for defective products. Brussels 28.07.1999. COM(1999), lk 3. Arvutivõrgus: http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com1999-396_en.pdf (18.03.2012).

¹¹ EK 25.04.2005, C-183/00, *Maria Victoria Gonzales Sanchez vs. Medicina Asturiana SA*, p 27.

¹² Euroopa Kohus on korduvalt rõhutanud, et direktiiv ei sätesta liikmesriikidele mitte miinimumnõudeid, vaid taotleb täielikku harmoneerimist, vt Euroopa Kohtu otsust EK 25.04.2002, C-52/00, *komisjon vs. Prantsusmaa*, p 24.

vahel. Tootja tegevus ei ole oluline, seega on tema vastutus puudusepõhine, mitte süüline. Kahju ettenähtavus või selle ärahoidmise võimalused ei mängi mingit rolli. Toote puudus on aga objektiivne kriteerium, sest viitab vaid turvalisusele. Turvalisuse aste tuleb tuletada üldsuse ootustest ja selle määramine on kohtu ülesanne.¹³

Kuigi direktiivi põhjenduste osas on märgitud, et tegemist on objektiivse vastutusega, paneb direktiivi sisu siiski selles kahtlema. Nimelt defineeritakse direktiivis sõna *puudus* moel, mis toob vastutuse sisu siiski lähedale süülisele vastutusele.¹⁴ Näiteks tuleb selle tuvastamisel, kas tootja on toote kasutamiseks andnud kohaseid juhiseid, arvestada, millises mahus juhiste andmist peetakse käibes mõistlikuks.¹⁵ Lisaks on tootjale antud palju võimalusi vastutusest vabanemiseks, tõendades direktiivi art 7 sisalduvaid asjaolusid. Siiski on need võimalused ammendavalt loetletud ning see piirab tootja võimalusi vastutusest vabaneda juhul, kui ta tõendab, et järgis käibes nõutavat hoolsust. Seega on tootja vastutuses nii süülise kui ka riskivastutuse elemente.¹⁶

Direktiivi on erialakirjanduses palju kritiseeritud. Kui riskide õiglase jaotuse majanduslik teooria on detailne ja keeruline, siis direktiiv paneb ette vaid ühe reegli kõigiks olukordadeks. On arvatud, et range vastutus on majanduslikult tõhus vaid teatud olukordades, olenedes tarbija teadlikkusest, kindlustusmaksete suurusest, sellest, kas kahjukannataja oli toote ostja jne. Lisaks on direktiiv liiga üldsõnaline ning seal kasutatud mõisted mitmetähenduslikud, peegeldades liikmesriikide vahelisi kompromisse.

Kuigi direktiivi üks põhieesmärk on ühtlustada tootja vastutuse regulatsioone liikmesriikides, on riigid selles sisalduvat siiski erinevalt tõlgendanud. Mitmes liikmesriigis on olnud kasutusel vastutuse paralleelsüsteemid (nt Prantsusmaal ja Taanis), mis on osaliselt põhjustatud uute reeglite vähesest tundmisest ja nende erinevusest eelnevalt kehtinud riigisisese korraga.¹⁷ Reegleid ei aita ühtlustada ka liikmesriikidele jäetavad valikud arenguriski kohaldamise ja rahalise vastutuse ülempiiri kohta. Erinevused on ka kohtu ligipääsetavuses, kohtumenetlustes ja hüvitiste tasemes.¹⁸ Seetõttu on avaldatud arvamust, et direktiiv on ebatõhus ja selle enda võib liigitada puudusega toodete hulka.¹⁹

¹³ Taschner, H. C., lk 161.

¹⁴ Whittaker, S. *The Development of Product Liability*. Cambridge University Press, 2010, lk 35.

¹⁵ Lahe, J. *Süü deliktiõiguses*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2005, lk 130.

¹⁶ Lahe, J., lk 132.

¹⁷ Fairgrieve, D. *Product Liability in Comparative Perspective*. Cambridge University Press, 2005, lk 7.

¹⁸ Fairgrieve, D (viide 16), lk 8.

¹⁹ Faure, M. G. *Product Liability and Product Safety in Europe: Harmonisation or Differentiation*. – *Kyklos*, v 53, No 4, lk 486. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-6435.00130/pdf> (26.09.2011).

1. Tootevastutuse põhielemendid

1.1. Toote mõiste

Direktiivi art 2 (VÕSi § 1063 lg 1) järgi tähendab toode kõiki vallasasju, isegi kui nad on liidetud teise vallas- või kinnisasjaga. 1999. aastal lisati hullulehmatõve epideemia tõttu direktiiviga kaetavate toodete nimekirja ka töötlemata põllumajandustooted. Eraldi on rõhutatud, et tooteks loetakse ka elektrit. Võib eeldada, et kaetud on ka torudes vesi ja gaas (nt võiks vesi olla puudusega, kui sellele on lisatud tervist kahjustavat ainet).²⁰ Samuti on toote mõistega hõlmatud inimveri ja -kude, lisaks siirdamiseks mõeldud organid.²¹

Direktiiv ei kohaldu küll ehitistele, kuid kohaldub nende osadele.²² Direktiivi art 2 järgi jääb vallasasi direktiivi mõistes tooteks ka juhul, kui see on inkorporeeritud kinnisasja. Näiteks võib toode olla puudusega valgustussüsteem või ehitusmaterjalid.²³ On leitud, et direktiivi kohaldamisalas on ka liigutatavad vallasasjad, mis on kinnitatud maa külge, näiteks laste mänguväljaku atraktsioonid ja suusaliftid.²⁴

VÕSi § 1063 lg 1 järgi loetakse tooteks ka arvutitarkvara. Direktiivis seda otsesõnu mainitud ei ole. Direktiiv ei tohiks siiski kohalduda teabele kui sellisele. Samas kohaldub direktiiv toodetele, mis seda infot sisaldavad. Näiteks võiks direktiiv kohalduda juhul, kui puudusega arvutitarkvara põhjustab tarbija arvutis andmebaasi kaotsimineku, kuid mitte juhul, kui teave on vale ning põhjustab kannatanut kahju tekitaval moel käituma.²⁵ Tootena käsitletava arvutitarkvarana tuleks mõista eelkõige arvuti andmetöötlusprogramme ja igasugust elektroonilisel kujul salvestatud teavet, mis selgitab kasutajale arvutiprogrammide kasutamist, st tarkvara asjastatud kujul.²⁶ Tänapäeval on aga paljud programmid saadaval internetis, võtmata kunagi klassikalist asjastatud kuju. See ei peaks siiski olema põhjus, miks neid tootevastutuse alt välistada, sest arvutitarkvara toodetakse ja müüakse samamoodi nagu teisi

²⁰ Geddes, A. *Product and Service Liability in the EEC: the New Strict Liability Regime*. London: Sweet & Maxwell 1992, lk 12.

²¹ Nt Euroopa Kohtu lahendis C-183/00, *Maria Victoria Gonzales Sanchez vs. Medicina Asturiana SA* oli tooteks vereülekandega siirdatud veri.

²² Geddes, A, lk 14.

²³ Stapleton, J (viide 2), lk 305.

²⁴ Clarck, A. M, lk 52.

²⁵ Geddes, A., lk 15.

²⁶ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1063 komm 3.1. – Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.

tooteid ning ka tarnija seisukohast on kindlasti tegemist tootega.²⁷ Seetõttu on tooteks loetud näiteks nuhkvara, mis tekitab kasutajale kahju kõvakettal asuvate failide kaotamisega.²⁸ Mõnel juhul on tark- ja riistvara aga üsna raske eristada. Kui toode on disainitud mõõte- või arvutamiskompleksi täitmiseks ning puuduse tõttu ei funktsioneerigi see korralikult, tekitades selle kasutajale valetabe tõttu kahju, peaks tootedirektiiv siiski kohalduma.²⁹

On küsitav, kas trükis, mis sisaldab näiteks ebapädevaid hoiatusi või teavet, mis on selle järgijatele ohtlikud, on samuti toode direktiivi tähenduses. Näiteks on keemiaõpikus märgitud, et kahe kemikaali vahekord peaks olema 2 : 30, mitte 2 : 3. Õpilased, kes raamatus seda juhust järgivad, saavad aga kemikaalide katsetamisel valede vahekordade tagajärjel tekkinud plahvatuses vigastada. Siinjuures oleks tootjaks kirjastaja, kes autori antud teabe avaldab.³⁰ Samas võib raamatus olevat teksti vaadelda kui infot, mis on teenus ja millele direktiiv seega ei kohaldu. Pigem on ka õiguskirjanduses olnud seda meelt, et trükisena välja antud teabe suhtes ei tohiks direktiiv kohalduda, sest puudusega on vaid edastatud info või idee, mis on pigem teenuse laadi.³¹

Taaskasutatavate toodete puhul tuleb arvestada direktiivis sätestatud nõuete esitamise õigust lõpetavat tähtaega, milleks on kümme aastat alates toote turule laskmisest. Tähtaja eesmärk on piirata tootjate vastutust mõistliku ajavahemikuga, arvestades seda, et tooted järk-järgult vananevad, kehtestatakse rangemaid ohutusstandardeid ning teadus ja tehnoloogia arenevad pidevalt.³² Kuna Eesti õiguskirjanduses on antud tähtaega nimetatud aegumistähtajaks,³³ tuleks selguse huvides märkida, et tegemist on siiski hagi esitamise õigust lõpetava tähtajaga. Kohtujurist kinnitas oma ettepanekus kohtuasjas *Aventis Pasteur SA vs. OB*, et kui tõlgendada art 11 selle sõnastuse järgi ja arvestada ka sätte eri keeleversioone, lõppevad selle direktiivi alusel antud õigused täielikult pärast direktiivis antud kümne aasta pikkuse tähtaja möödumist.³⁴

Kasutatud toodete puhul tuleb arvestada, et mida vanem toode on, seda lihtsam on tootjal väita, et tõenäoliselt ei olnud toode selle turule laskmise ajal puudusega, vaid see tekkis hiljem ebasihipärase kasutamise tõttu või lihtsalt toote eluea lõppemisel (kasutades seega

²⁷ Kreutzen, J. Somebody Has To Pay: Products Liability For Spyware. *American Business Law Journal*. Vol 45, issue 1, pp 61-105, 2008, lk 77. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1744-1714.2008.00051.x/pdf> (18.03.2012).

²⁸ Kreutzen, J, lk 91.

²⁹ Geddes, A, lk 15.

³⁰ Clarck, A. M, lk 53.

³¹ Stapleton, J (viide 2), lk 329.

³² EK 02.02.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, eelotsusetaotlus, p 41.

³³ Kingisepp, M (viide 1), lk 667.

³⁴ EK 08.09.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, kohtujurist Trstenjaki ettepanek, p 72.

direktiivi art-s 7 (b) vastutusest vabanemise võimalust).³⁵ Sama kehtib ka ära visatud toodete kohta, mis hiljem kellegi poolt uuesti kasutusele võetuna kahju põhjustavad.

Direktiivi põhjendustes on esile toodud, et direktiiv peaks kohalduma vaid tööstuslikult toodetud vallasjadele. Euroopa Kohus analüüsis kohtuasjas *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, kas puudusega neerupesemisvedelik, mille kasutamise tagajärjel kahjustati doonori kehast eemaldatud neeru, on toode direktiivi tähenduses. Kui kohus leidis, et neerupesemisvedelik on toode kui iga teinegi, siis kohtujurist jäi eri arvamusele. Ta väitis, et direktiiv kohaldub vaid tööstuslikult valmistatud vallasjadele, mille mõiste alla ei mahu vedelik, mida valmistati vaid iga üksikjuhtumi puhuks.³⁶ Kohus ei pidanud siiski oluliseks, et toode oli valmistatud üksikjuhtumi puhul kasutamiseks ning leidis, et tootevastutuse sätted on kohaldatavad.

1.2. Vastutavate subjektide ring

1.2.1. Tootja ja tootjaga võrdsustatud isikud

Direktiivi art 3 (VÕSi § 1062) järgi on tootja valmistoote valmistaja, mis tahes tooraine tootja või koostisosa valmistaja ja iga isik, kes esineb tootel oma nime, kaubamärki või muud selgesti eristatavat tunnust kasutades selle tootjana. Lisaks peetakse direktiivi kohaselt tootjaks isikut, kes oma kutse- ja majandustegevuse käigus impordib toodet Eestisse või mujale Euroopa Liitu. Teatud juhul käsitletakse tootjana ka toote tarnijat.

Lõpptoote valmistaja on isik, kes paneb enda või teiste valmistatud-toodetud komponentidest kokku valmistoote, misjärel see suunatakse turule. Tootja mõiste alla kuuluvad ka isikud, kes lihtsalt toote kokku panevad. Küsitav on, kas tootjana vastutavad ka lihtsalt toote pakendamisega tegelevad isikud. Võib väita, et näiteks veini villimisel kasutavad villijad veini lõpptoote toorainena.³⁷ Valmistootena käsitletakse toodet koos selle juurde kuuluvaga, sh pakendi ja teabematerjaliga. Alles pärast neid toiminguid on realiseerunud tootja ettekujutus sellest tootest. See on läbinud tootmisprotsessi, sisenedes järgmisena turustusprotsessi. Seega peaks ka pakendaja vastutust tootjana jaatama ning käsitlema teda lõpptoote valmistajana.

³⁵ Stapleton, J (viide 2), lk 312.

³⁶ EK 14.12.2000, C-203/99, *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, kohtujurist Ruiz-Jarabo Colomeri ettepanek, p 13.

³⁷ Kingisepp, M (viide 1), lk 669.

Kui toote osa on puudusega, siis vastutab selle eest nii toote osa tootja kui ka lõpptoote kokkupanija. Tooraine või toote osa valmistaja direktiivis tootjaga võrdsustamine tähendab, et tootevastutuse sätete alusel võib vastutada kogu tegelikus tooteahelas osalevate isikute ring. Tooraine või tootja osa vastutuse eripära võrreldes lõpptoote tootjaga seisneb selles, et vastavalt direktiivi art-ile 7 (f) võib toote osa valmistaja vastutusest vabaneda, kui ta tõendab, et lõpptoote puudus tuleneb lõpptoote tootja juhtnõõridest või sellest, et lõpptoote on tooteosad valesti kokku pannud.³⁸

On arvatud, et lõpptoote tootja vastutuse kindlakstegemiseks on oluline otsustada, kas osa on saanud lõpptoote osaks või on siiski tegemist eraldi toodetega, mida lihtsalt koos kasutatakse – kui toote osa ei loeta lõpptootesse inkorporeerituks, siis lõpptoote tootevastutuse sätete alusel ei vastuta. Lahenduseks on pakutud, et kahtluse korral tuleks küsida, kas lõpptoode oleks toote osata puudusega (ei täidaks oma funktsiooni). Näiteks piduriteta auto puhul saab kindlalt väita, et pidurid on auto osa, kuid jahil olev külmkapp ei takista jahil oma põhifunktsiooni täitmast.³⁹

Sellise seisukohaga ei saa siiski nõustuda. Kui turule lastud toode koosneb mitmest osast, ei tohiks olla tähtis see, kas lõpptoote tootja kokkupanud osad olid kõik olulised toote põhifunktsiooni täitmiseks. Kannatanu peaks saama esitada nõude tootja vastu, kes valmistoote turule lasi, isegi kui see osa ei takistanud valmistoote põhifunktsiooni täitmist (kui näiteks auto varustuses oli ka puudusega autoraadio, peaks siiski saama esitada sellest tekkinud kahju hüvitamise nõude auto tootja vastu ka juhul, kui ta ei olnud raadio valmistaja). Tuleks lähtuda sellest, kas toode lasti turule ühe tervikliku tootena. See kaitseb ka kannatanut, kel võib olla keeruline üles leida valmistoote osa tootjat. Samuti suurendab see toodete ohutust, sest valmistoote valmistajad on enam motiveeritud kontrollima oma toote osade turvalisust.

Tuleb ka meeles pidada, et tootja vastutus tekib vaid juhul, kui puudus oli olemas toote turule laskmise ajal. Kui autotootja toob turule auto, mille raadio puudus tekitab kahju, siis vastutab nii auto lõpptoote kui ka raadio tootja. Kui aga raadio on paigaldatud hiljem, ei vastuta lõpptoote enam selle puuduse eest, sest tootel ei olnud selle turule laskmise ajal nimetatud puudust.

Tootjana vastutab ka toote turustaja, kes on end pakendil näidanud tootjana: nt kui toodet müüakse kindla nime või kaubamärgi all või kui tootel on eripakend või -vorm, millega

³⁸ Kingisepp, M. (viide 1), lk 668.

³⁹ Geddes, A, lk 15.

seostub mingi kindel tootja. Seega on antud kannatanule võimalus pöörduda otse pakendil näidatud isiku vastu, ilma et ta peaks tegelikku tootjat hakkama otsima. Isik, kes oma tootele enda nime paneb, peaks olema selle kvaliteedis kindel ning valmis toote puuduse puhul vastutama ka juhul, kui ta ise selle valmistaja ei olnud.⁴⁰ Kaubamärgi litsentsi- või frantsiisiomanikke tootjateks ei loeta, sest nad ei ole direktiivi mõistes toodete turule laskjad, samuti ei lisa nad enda nime toodetele.⁴¹

Direktiivi art 3 (2) järgi peetakse tootjaks ja tootjana vastutavaks iga isikut, kes oma äritegevuse käigus impordib toote Euroopa Liitu. See säte lihtsustab kannatanu jaoks hagi esitamist juhul, kui tootja asub välisriigis. Nimelt saab sellisel juhul kannatanu valida, kas esitada hagi tootja vastu või Eesti või mõne teise Euroopa Liidu liikmesriigi importija vastu. Seega on kannatanul hõlpsam esitada hagi ka siis, kui toode on imporditud väljastpoolt Euroopa Liitu.⁴²

1.2.2. Toote tarnija

1.2.2.1. Tarnija mõiste

Direktiiv keelab liikmesriikidel kehtestada objektiivsel alusel põhineva üldsüsteemi, kus toote turustusprotsessis osalevate isikute vastutus oleks samasugune (range) tootjate omaga.⁴³ Siiski on direktiivi art-s 3 (3) nimetatud erandid, mil tootjaga samadel alustel vastutab ka toote tarnija. Direktiivi art 3 (3) kohaselt vastutab toote iga tarnija tootjaga samadel alustel, kui tootjat ei ole võimalik kindlaks teha ning toote tarnija ei anna kannatanule mõistliku aja jooksul teavet tootja või toote talle tarninud isiku kohta. Sama kehtib Euroopa Liitu sisseveetud toote puhul juhul, kui toode ei osuta importija andmetele, isegi kui sellele on märgitud tootja nimi. Erandid annavad kaitset kannatanule, kel on tootja leidmisega raskusi ning kellele ei anna teavet ka toote tarnija.

Direktiivi art-s 3 (3) nimetatud tarnija mõiste ulatus ei ole selge. Eesti õiguskirjanduses on avaldatud VÕSi § 1062 lg 2 sõnastusele tuginevalt arvamust, et selleks on vaid toote kannatanule vahetult üle andnud isik ning selle mõistega ei ole hõlmatud teised vahendajad, nt

⁴⁰ Kingisepp, M (viide 1), lk 668-669.

⁴¹ Attree, R., Kelly, P. European Product Liability. Butterworths, 1997, lk 285.

⁴² Kingisepp, M (viide 1), lk 669.

⁴³ EK 10.01.2006, C-402/03, *Skov vs Bilka Lavrprisvarehus A/S*, p 37, 39.

hulgimüüjad (v.a juhul, kui ta müüb toote vahetult kannatanule).⁴⁴ Samas on direktiivi ingliskeelses versioonis kasutatud sõnu *each supplier*, mis viitab siiski sellele, et direktiivi art 3 (3) alusel võib tootjana vastutada ka muu jaotusahela liige kui vaid toote vahetult kannatanule üleandnud isik (nt jaemüüja). Tasub meeles pidada, et see vastutus tekib vaid juhul, kui kannatanu on tarnija käest küsinud tootja andmeid ning tarnija ei ole kannatanule tootja või talle toote tarninud isiku kohta andmeid mõistliku aja jooksul andnud.

Ühendkuningriik on direktiivi art 3 (3) riigisisesele õigusele üle võttes avanud ka tarnija mõiste: nimelt on tarnija iga isik, kes andis toote üle kannatanule, lõpptoote valmistajale või muule isikule. Seega on Ühendkuningriigis leitud, et toote tarnija art 3 (3) tähenduses ei ole vaid see isik, kes on toote kannatanule vahetult üle andnud, vaid on tarnija mõistet käsitletud laiemalt.⁴⁵ Ka Saksa õiguses on direktiivi art-s 3 (3) nimetatud isik määratletud *iga tarnijana (jeder Lieferant)*.⁴⁶ Seega vastutab ka Saksamaal toote iga tarnija juhul, kui ta ei ole võimeline kannatanule nimetama tootjat või isikut, kes on talle toote tarninud.

Artiklis 3 (3) sätestatud erandi rakendamine vaid isiku puhul, kes on toote kannatanule vahetult üle andnud, ei ole põhjendatud. Kui kannatanu küsib andmeid jaemüüjalt ning see annab talle hulgimüüja andmed, siis vabaneb jaemüüja rangest vastutusest, sest ta ei ole kohustatud andma tootja andmeid, vaid võib anda ka toote talle tarninud isiku andmed. Nüüd peaks kannatanu küsima tootja andmeid hulgimüüjalt. Kui aga hulgimüüja neid mõistliku aja jooksul ei avalda, peaks ta art 3 (3) kohaselt vastutama tootjaga samal alusel. Seega ei saa hulgimüüjat art 3 (3) kohaldamisalast välistada. Vastasel juhul – kui kannatanu saaks jaemüüjalt teada hulgimüüja andmed, kuid hulgimüüja talle tootja andmeid ei anna, ei saaks kannatanu hulgimüüjat tootevastutuse sätete alusel hageda, sest ta ei ole kaetud ei tootja ega ka tarnija (toote kannatanule vahetult üle andud isiku) mõistega. See jätkaks kannatanu olukorda, kus ta ei saa oma nõudeid tootevastutuse alusel esitada. Seega peaks art 3 (3) nimetatud mõiste *each supplier* alla mahtuma ka toote muu vahendaja, nt hulgimüüja. Võlaõigusseaduse § 1062 lg 2 sõnastust, kus *each supplier* on tõlgitud isikuks, kes on toote kannatanule üle andnud, võib pidada eksitavaks.

⁴⁴ Kingisepp, M (viide 1), lk 671.

⁴⁵ United Kingdom Consumer Protection Act 1987 (1987 Chapter 43), art 2 (3). Kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1987/43/part/I>.

⁴⁶ Gesetz über die Haftung für Fehlerhafte Produkte, § 4 (3).

1.2.2.2. Tarnija teavitamiskohustus

Direktiivi art 3 (3) sätestab tarnijale kohustuse kannatanu nõudmisel anda teavet toote tootja või toote talle tarninud isiku kohta. Üks aspekt, mida tarnijad peaksid direktiivi range vastutuse ja art 3 (3) valguses silmas pidama, on dokumentatsiooni kogumine ja säilitamine kõigi neile tooteid tarninud isikute kohta, et nad saaksid vajaduse korral nende kohta kannatanule teavet anda.⁴⁷ Samas piisab, kui nad säilitavad andmed vaid lõpptootja, mitte selles sisalduvate osade tootja kohta.⁴⁸

Euroopa Kohus on eelotsusetaotluses *Aventis Pasteur SA vs. OB* analüüsinud, millised tingimused peavad olema täidetud selleks, et kannatanu saaks tarnija vastu tootevastutuse sätete alusel hagi esitada. Art 3 (3) järgi on selle üks eeldusi see, et tootjat ei ole võimalik kindlaks teha. Arvestades kõnealuse sätte üheselt mõistetavat sõnastust, ei piisa pelgalt tootja isiku mitteteadmisesest. Kannatanu peab lisaks tõendama, et ta ei suutnud tootja isikut tuvastada.⁴⁹ Direktiiv jätab lahtiseks, mis põhjustel ei ole tootja isik kannatanule teada, ning seetõttu on riigisiseste kohtute ülesanne hinnata, kas konkreetse juhtumi asjaolusid arvesse võttes oli toote valmistaja mõistlikult tuvastatav või mitte.⁵⁰

Kuigi direktiiv ei sisalda mingisuguseid täiendavaid juhiseid tarnijale antud vastamisperioodi alguse kohta, tuleb lähtuda sellest, et vastamise tähtaeg tootja või talle endale tarninud isiku nimetamiseks hakkab jooksma hiljemalt ajast, mil kannatanu nõudis tarnijalt tootevastutuse eeskirjade alusel ametlikult kahjuhüvitist märgukirjaga või kohtumenetluse algatamisega. Seejuures hakkab tähtaeg jooksma üksnes siis, kui nõue on toodet arvestades piisavalt spetsiifiline.⁵¹

Euroopa kohus on lahendis *Aventis Pasteur SA vs. OB* tarnija teavituskohuse kohta märkinud, et juhul, kui kannatanu esitab ekslikult hagi tarnija vastu, peab tarnija viivitamatult kannatanule teatama tegeliku tootja või talle toote tarninud isiku andmed. See puudutab olukorda, kus kannatanu pidas tarnijat ekslikult tootjaks, temalt enne hagi esitamist tegeliku tootja kohta andmeid küsimata.⁵²

⁴⁷ Clark, A. M, lk 58.

⁴⁸ Clark, A. M, lk 59.

⁴⁹ EK 08.09.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, kohtujurist Trstenjaki ettepanek, p 97.

⁵⁰ EK 02.02.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, eelotsusetaotlus, p 55.

⁵¹ EK 08.09.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, kohtujurist Trstenjaki ettepanek, p 98.

⁵² EK 02.02.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, eelotsusetaotlus, p 57-58.

Kui kannatanu soovib teada saada tootja andmeid, peab ta tarnijale esitama sellekohase päringu. Aeg, mil tarnija peab kannatanule tootja kohta teavet andma, varieerub liikmesriigiti oluliselt. Samuti pole selge viis, kuidas tarnijat tema vastutusest teavitada. Lahendis *Aventis Pasteur SA v OB* on kohus märkinud järgmist: pelk asjaolu, et toote tarnija eitab seda, et ta on toote valmistaja, ei ole piisav, et teda loetaks direktiivi art 3 kohaselt teavet andnuks. See ei välista seda, et ta võib tootjaga samadel alustel vastutada.⁵³

Kuna direktiivis ei ole defineeritud, kui pikk on mõistlik aeg, mille jooksul tarnija kannatanut tootja isikust teavitama peab, on pakutud, et selguse huvides võiks selle määratlemiseks kehtestada ajapiirid.⁵⁴ Seda teed on mindud näiteks Ungaris, kus tarnijal on tootja tuvastamiseks 30 päeva alates kannatanult sellekohase kirjaliku päringu saamisest. Kindel ajaperiood vädiks olukorda, kus kannatanud peaksid vastust määramatu ajani ootama, ning annab kindlust ka tarnijale.⁵⁵

Kui oletada, et kannatanu pole tarnija käest tootja kohta teavet nõudnud ning esitab tarnija vastu kahju hüvitamiseks hagi, siis tuleb asuda seisukohale, et tarnija vabaneb vastutusest, kui ta annab kannatanule tootja andmed, sest vastutuse tekkeks pole täidetud art 3 eeldus, mille kohaselt vastutab tarnija vaid juhul, kui ta tootja andmeid kannatanule ei avalda. Kui aga kannatanu on enne hagi esitamist (nt märgukirjaga) tarnijalt tootja andmeid küsinud ja tarnija ei anna neid mõistliku aja jooksul, siis vastutab tarnija tootjaga samadel alustel. Kui kannatanu esitab hagi tarnija vastu, kes pole pärast mõistliku aja möödumist kannatanule tootja või talle toote tarninud isiku kohta andmeid avaldanud, siis ei tohiks direktiivi mõtte kohaselt tarnija enam vastutusest vabaneda ka juhul, kui avaldab hiljem tootja andmed või tootja saab kannatanule mõnel muul viisil teatavaks. Vastasel juhul puuduks mõte mõistliku aja nõude kehtestamisel. Lisaks tekiks kohtumenetluse probleemid, sest kui kannatanu on tarnija vastu õigustatult hagi esitanud, ei oleks alust selle rahuldamata jätmiseks põhjusel, et tootja on teada.

⁵³ EK 02.02.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, eelotsusetaotlus, p 57.

⁵⁴ Kingisepp, M (viide 1), lk 670.

⁵⁵ Tulibacka, M. *Product Liability Law in Transition. A Central European perspective*. Ashgate, 2009, lk 259.

1.2.2.3. Tarnija vastutuse piirangud

Direktiivi art-s 3 on ammendavalt loetletud tootja mõiste alla kuuluvad isikud. Toote tarnija vastutab vaid lg-s 3 sätestatud erandjuhul. Siiski on tootja ja tarnija vastutuse teema põhjustanud liikmesriikides probleeme. Komisjon on Prantsusmaa direktiivi puuduliku ülevõtmise tõttu viinud kohtu ette kahel korral⁵⁶. Prantsusmaa riigisisene õigus sätestas, et toote tarnija vastutab tootjaga samadel alustel ka juhul, kui tarnija on kannatanule mõistliku aja jooksul tootja isikust teavitanud. Prantsusmaa leidis, et direktiivi sõnasõnaline ülevõtmine ei ole kohustuslik, vaid on oluline, et riigisisene õigus tagaks direktiiviga taotletava eesmärgi. Prantsusmaa hinnangul tagas eesmärgi täitmist see, et tarnijal oli tootja vastu tagasinõudeõigus.⁵⁷

Euroopa Kohus on Taanis kehtinud süsteemi arutanud kohtuasjas *Skov v Bilka Lavrprisvarehus A/S* ning heitnud ette direktiivi puudulikku ülevõtmist just tootja ja tarnija vastutuse eristamise suhtes. Enne direktiivi vastuvõtmist ei olnud Taanis tootja vastutus eraldi seaduses reguleeritud, vaid see põhines kohtupraktikal. Kohtupraktika kohaselt lasus tootjal süül põhinev vastutus, mõnel juhul ka range vastutus. Tarnija vastutas samamoodi nagu tootja, võimalus oli esitada tagasinõue tootmis- ja turustamisahelas eespool olevate isikute vastu. Direktiivi ülevõtmisel riigisisesse õigusse järgiti endiselt väljakujunenud kohtupraktikat, mille alusel vastutas tootjaga samadel/sarnastel alustel ka isik, kes laseb toote turule ning kes ei ole tootja. Seega oli ka Taani hinnangul direktiiviga taotletav eesmärk saavutatud selle kaudu, et edasimüüjal oli võimalik esitada tootja vastu tagasinõudeid. Taani argumenteeris sarnaselt Prantsusmaaga, et nende seatud edasimüüja vastutus ei ole ainuvastutus, sest eksisteerib tagasinõudeõigus tootja suhtes, kus edasimüüja ja tootja vastutavad solidaarselt.⁵⁸

Kohus leidis, et nii Prantsusmaa kui ka Taani on direktiivi puudulikult üle võtnud. Kuigi kannatanul oleks lihtsam pöörduda isiku vastu, kes on talle toote müünud, peaks selle lihtsuse eest maksma kõrget hinda. Tooted muutuksid kallimaks, kuna ka edasimüüja peaks end riski vastu kindlustama. Kohtu argument oli ka see, et müüja enamasti lihtsalt müüb toodet ega ole võimeline selle kvaliteeti mõjutama. Seetõttu on direktiivi eesmärk panna just tootjad vastutama ning vaid erandjuhtudel isikud, kes ei ole tootjad. Art-d 1 ja 3 määratlevad lõplikult, millised tootmis- ja turustamisprotsessis osalenud isikud peavad võtma vastutuse

⁵⁶ EK 25.04.2002, C-52/00, *komisjon vs. Prantsusmaa* ja EK 14.03.2006, *komisjon v Prantsusmaa*, C-177/04.

⁵⁷ EK 14.03.2006, *komisjon vs. Prantsusmaa*, C-177/04, p 45-46.

⁵⁸ EK 10.01.2006, C-402/03, *Skov vs. Bilka Lavrprisvarehus A/S*, p 9.

puudusega toote tekitatud kahju eest. Lisaks on üks direktiivi eesmärk vältida hagide (tagasinõuete) rohkust.⁵⁹

Direktiivis tehtud valikut vastutavate isikute piiratud ringi kohta võib pidada mõistlikuks. USAs on kannatanul hagi esitamise võimalused märgatavalt laiemad – ta võib valida, kelle vastu hagi esitada, vastutavaks loetakse kõiki tootmis- ja turustusprotsessis osalevaid isikuid. See süsteem on küll soodne kannatanule, kuid tekitab palju segadust tootmis- ja turustusprotsessis osalevate inimeste seas. Kuigi neil on tootja vastu tagasinõudeõigus, peavad nad siiski enamasti hüvitama kohtuprotsessi kulud. Tootmis- ja turustusahelas kaugemal asuvatel isikutel ei ole enamasti võimalust toote puudust avastada, nad peavad end kindlustama riski vastu, mida on keeruline ette näha ja mida nad ei saa ise mõjutada.⁶⁰ Seetõttu on õiglasem vastutavate isikute ringi piirata, kuid jätta siiski hagejale võimalus juhuks, kui tootja isikut ei ole võimalik kindlaks teha.

Eestis tekib võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaande kohaselt tootja ja tarnija solidaarne vastutus juhul, kui kannatanu esitab tootja vastu kahju hüvitamise nõude, ning kui tootja isik selgub pärast seda, hakkavad tootja ja temaga võrdsustatud isik vastutama solidaarselt.⁶¹ M. Kingisepp on väitnud, et see ei ole kooskõlas direktiivi mõttega.⁶² Selle põhjenduseks on ta toonud eespool arutatud lahendi *komisjon vs. Prantsusmaa*. Asjaolud on Eesti ja Prantsusmaa puhul aga erinevad. Prantsusmaal kehtinud seaduse järgi võis kannatanu esitada hagi tarnija vastu ka juhul, kui viimane oli talle teavitanud tootja andmed, st Prantsusmaa oli jättnud üle võtmata art-s 3 sisalduva.

Eestis kehtestab võlaõigusseadus aga identselt direktiiviga, et tarnija vabaneb vastutusest juhul, kui ta esitab kannatanule tootja andmed. Kuigi võlaõigusseaduse kommentaarides ei ole see täpselt välja toodud, võib eeldada, et tootja ja tarnija solidaarse vastutuse all oli mõeldud just sellist olukorda, kus kannatanu on edastanud tarnijale oma soovi saada tootja kohta teavet, ning tarnija ei ole mõistliku aja jooksul neid andmeid kannatanule avaldanud. Sellisel juhul saab kannatanu tarnijalt tootevastutuse sätete alusel kahjuhüvitist nõuda, kuid tootja sellega vastutusest ei vabane, st tarnija saab talle esitada tagasinõude. Direktiiv ei reguleeri kuidagi tootja ja tarnija edaspidiseid suhteid ega tagasinõuetega seonduvat. Seega ei ole direktiiviga vastuolus solidaarvastutuse kehtestamine tootja ja tarnija vahel, kus on täidetud

⁵⁹ EK 10.01.2006, C-402/03, *Skov vs. Bilka Lavrprisvarehus A/S*, p 28, 33, 36. EK 14.03.2006, C-177/04, *komisjon vs. Prantsusmaa*, p 53, 55.

⁶⁰ Stapleton, J. (viide 2), lk 291-292.

⁶¹ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1062 komm 3.

⁶² Kingisepp, M. (viide 1), lk 670.

eelingimus (tarnija ei teavita kannatanut mõistliku aja jooksul tootja andmetest), mis muudab tootja ja tarnija samal alusel vastutavateks isikuteks.

1.2.2.4. Tootja ja tarnija eristamine

Ettevõtjate grupis ei pruugi olla lihtne eristada tootjat ja tarnijat, näiteks tütarettevõtete puhul, kuhu toode emaettevõttest liigub. Kas kaht firmat võib konkreetse toote puhul vaadelda ühe tootjafirmana, peavad otsustama riiklikud kohtud, kes lähtuvad iga juhtumi asjaoludest eraldi. Kui seos tootja ja teise firma vahel on piisavalt lähedane, et neid võiks vaadelda ühe tootjafirmana, ei saa lugeda toodet selle liikumisel ühest firmast teise direktiivi alusel turule lastuks.⁶³

Lahendis *Declan O'Byrne vs. Sanofi Pasteur* annab kohus kriteeriumid tootja ja tarnija eristamiseks: ei ole oluline, kas tegemist on eri juriidiliste isikutega; ei ole ka tähtis, kas on esitatud arve või toodete eest on tasutud nagu iga teinegi ostja; samuti pole määrav, kas toodete omandiõigus on ühelt isikult teisele üle läinud või mitte. Kohus leidis, et otsustavaks saab see, kas ettevõtted tegelevad erineva tootmistegevusega või tegeleb üks neist vaid turustamise ja edasimüügiga. Kui tegemist on ema- ja tütarettevõtjaga, siis on oluline see, kas toote liikumisel tütarettevõtjale säilib emaettevõtja selle toote üle kontrolli. Kui kontroll säilib, tuleks ka tütarettevõtjat lugeda tootjaks. Kui emaettevõtja omab tütarettevõttest 100%, tuleks eeldada, et ka tütarettevõtja on tootja. Tootja peab ise selle ümber lükkama ning seda saab teha vaid kaalukate tõenditega.⁶⁴

1.2.3. Teenuseosutaja vastutus

1990. aastal esitas Euroopa Komisjon Euroopa Ühenduste Nõukogule ettepaneku võtta vastu direktiiv, millega sooviti reguleerida ka teenusepakkujate vastutust puuduliku teenuse eest. Seda direktiivi ei ole aga seni vastu võetud. Seega tuleb tootedirektiivi kohaldamisalast teenused välja arvata. Samas ei pruugi vahetegemine olla alati nii lihtne. Probleemiks on nn hübriidtehingud, kus teenuse pakkumisel kasutatakse puudusega toodet. Neid olukordi pole

⁶³ EK 09.02.2006, EK C-127/04, *Declan O'Byrne vs. Sanofi Pasteur MSD Ltd ja Sanofi Pasteur SA*, eelotsusetaotlus, p 30.

⁶⁴ EK 09.02.2006, EK C-127/04, *Declan O'Byrne vs. Sanofi Pasteur MSD Ltd ja Sanofi Pasteur SA*, eelotsusetaotlus, p 30 jj.

sugugi vähe: kui näiteks tervishoiuteenust osutades paigaldatakse patsiendile puudusega hambatäidis või puusaprotees või kui juuksuris kasutatakse puudusega lokivedelikku.⁶⁵ On lahtine, kas sel juhul võiks teenuseosutaja vastutada toote kannatanule üleandjana ehk tarnijana direktiivi art 3 (3) mõttes. Samuti on piiripealsed juhtumid seotud töövõtulepingutega, mis oma olemuselt on küll teenuse osutamise lepingud, kuid mille tulemusena valmib kindel toode – sellistel juhtudel võiks teenuseosutaja vastutada tootjana direktiivi art 3 (1) mõttes.

Kohtuasjas *Centre hospitalier universitaire de Besançon vs. Thomas Dutrueux* arutas Euroopa Kohus juhtumit, kus haiglas toimunud operatsioonil sai opereeritav puudusega soojendusmadratsilt põletushaavu. Tekkis küsimus, kas tootevastutuse direktiivi alusel vastutab ka haigla või ainult soojendusmadratsi tootja. Kohus eitas seda, väites, et haiglat ei saanud pidada madratsi tootmis- ja turustamisahelas osalejaks, kelle vastutus on direktiivi art 3 ammendavalt sätestatud. Haiglat ei saa pidada toote tarnijaks art 3 (3) alusel.⁶⁶ Kohtujurist märkis kohtuasja analüüsis, et antud juhul ei olnud tegemist tarbijaga, kes soovis hankida madratsit, vaid patsiendiga, kes tuli haiglasse.⁶⁷ Haigla, kus kasutatakse ravi osutamisel puudusega aparate ja seadmeid, mida haigla pole ise tootnud, ei vastuta tootevastutuse sätete alusel. Kohus lisas, et selliste teenuseosutajate tegevust, kes kauba omandamise järel seda kolmandatele isikutele pakutavate teenuste osutamisel kasutavad, ei saa samastada tootjate, importijate ega tarnijate tegevusega.⁶⁸

Teenuseosutaja vastutusega on Euroopa Kohus kokku puutunud ka lahendis *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, kus haigla viis läbi neerusiirdamist ning paigaldas haigle puudusega neerupesurvedelikuga töödeldud neeru. Põhirõhu asetaskohus aga küsimusele, kas toode on direktiivi mõttes turule lastud, mida kohus ka jaatas. Kuna tervishoiuteenust pakuti samas haiglas, kus neeru puudulikult töödeldi (st haiglat võis pidada neeru tootjaks), ei võtnud kohus seisukohta haigla kui raviteenuse osutaja vastutuse kohta tarnijana art 3 (3) tähenduses. Kohus nentis, et juhtum ei puuduta mitte puudusega teenust, vaid puudusega toodet, mida kasutati teenuse pakkumise ajal.⁶⁹

⁶⁵ Stapleton, J (viide 2), lk 319-320.

⁶⁶ EK 21.12.11, C-495/10, *Centre hospitalier universitaire de Besançon vs. Thomas Dutrueux*, eelotsusetaotlus, p 28.

⁶⁷ EK 27.10.2011, C-495/10, *Centre hospitalier universitaire de Besançon vs. Thomas Dutrueux*, kohtujurist Mengozzi ettepanek, p 32.

⁶⁸ EK 21.12.11, C-495/10, *Centre hospitalier universitaire de Besançon vs. Thomas Dutrueux*, eelotsusetaotlus, p 33.

⁶⁹ EK 10.05.2001, C-203/99, *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, eelotsusetaotlus, p 12.

Kokkuvõtvalt on Euroopa Kohus eitanud teenuseosutaja vastutust juhul, kus kahju tekitab toode, mis pole teenuse osutamise otsese eesmärgiga seotud (soojendusmadratsi puhul), ning on jaatanud teenusepakkuja vastutust juhul, kui teenust osutati puudusega tootega, mille teenusepakkuja oli ise tootnud. Euroopa Kohtu ees ei ole olnud kohtuasja, kus teenusepakkuja oleks kasutanud teenuse osutamisel puudusega toodet, mida ta pole aga ise valmistanud, kuid millel on teenuse osutamisel keskne osa. On arvatud, et teatud juhtudel võib siiski teenuseosutajat pidada puudusega toote tarnijaks, kes direktiivi art 3 (3) kohaselt peab kannatanut teavitama tootja või toote talle tarninud isiku andmetest. Näitena on toodud juhtum, kui autoremonditeenuse osutaja paigaldab autole puudusega tagavaraosa.⁷⁰ Sellisel juhul on teenus ja tarbija soov suunatud tagavaraosa kui toote üleandmisele/paigaldamisele ning sarnaselt kohtuasja *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune* asjaoludega ei oleks siin tegemist mitte puudusega teenuse, vaid puudusega tootega, mida teenuse pakkumise ajal kasutati.

J. Stapleton eristab nn puhtaid teenuseid, mis direktiivi kohaldamisalasse kindlasti ei kuulu. Nende teenuste osutamisel ei saa eristada teatud omadusi saavat toodet, nt taksojuhiteenus ja meditsiininäidandamine. Lisaks tuleb tähele panna, et direktiivi kohaselt on kaetud vaid tooted, millel oli puudus nende turule laskmise hetkel. Seega ei mahu direktiivi alla näiteks juhtum, kui auto remontija paigaldab muidu korras olevad pidurid valesti.⁷¹

Esmapiilgul tundub lihtne teha vahet olukordadel, kus teenust pakkudes kasutatakse puudusega toodet ning kus teenus ise on puudusega. Lähemalt uurides ei pruugi see aga alati nii olla. Kui näiteks pakutakse teabe andmise teenust ning see info on talletatud raamatusse või plaadile – kuna teabe andmine on teenus, ei tohiks selle puuduse korral tootevastutuse direktiiv kohalduda. On arvatud, et toodete ja teenuste eristamisel ei saagi selget piiri tõmmata. Nii toote kui ka teenuse puhul on puuduse põhjuseks inimese tegu või tegevusetus, st teenus. Näiteks on puuduliku disainiga toote taga disaineri tegevus. Nii teenuste kui ka toodete puhul on toote/teenusega edasi antud puudusega idee või teave ning puuduse allikaks on inimese tegevus. Mõnel juhul on see tegevus lihtsalt rohkem näha kui teisel. Seetõttu ei ole praktiline nende eristamiseks kindlat piiri otsida.⁷²

Võib arutleda, kas ka teenusepakkujad, kes on oma tööd teinud puudulikult ja tekitanud teenuse saajale kahju, peaksid sarnaselt tootjatega vastutama kõrgema vastutusstandardi kohaselt, ning mis põhjustel ei ole seda seni Euroopa tasandil kehtestatud. On arvatud, et

⁷⁰ Kingisepp, M (viide 1), lk 672.

⁷¹ Stapleton, J (viide 2), lk 331.

⁷² Stapleton, J (viide 2), lk 329.

puudusega teenuste pakkuja vastutusstandard peaks sarnanema puudusega toote tootja omaga, sest tootja rangema vastutuse põhjenduseks toodavad argumendid (riskide õiglane jaotamine, tarbijate kaitse, puuduste ennetamine) kehtivad samamoodi ka teenusepakkujate kohta. Ka Euroopa Komisjon soovis esialgu teenusepakkujate vastutust käsitleva direktiiviga kehtestada teenusepakkujate range vastutuse. Hiljem jäi direktiivi ettepanekusse siiski sisse vaid ümberpööratud tõendamiskoormis.⁷³

Vastuargumendina on teenuste puhul rangemat vastutusstandardit praktikas keeruline rakendada, sest teenust hinnates hinnatakse paratamatult teenusepakkuja käitumist ning seda saab teha vaid hoolsusstandardit rakendades. See ei ole aga tingimata nii. Näiteks on Ühendkuningriigi kohtutes olnud juhtumid, kus teenuseks on toote disainimine. Disainer on teenust pakkudes kinnitanud, et vastav toode töötab nii, nagu peab, st ta on andnud selle omaduste kohta teatud garantii. Juhul, kui toote disain on puudusega ja see oma ülesannet ei täida, on kohus leidnud, et disainer vastutab ka juhul, kui ta on hoolsuskohustuse täitnud.⁷⁴ Ühesõnaga ei tohiks tekitada probleeme rakendada ranget vastutust teenusepakkujate suhtes, kelle ülesandeks on kindla tulemuse saavutamine ning selleks tulemuseks on toode.

Piiripealsed juhtumid võivad olla seotud töövõtulepingute täitmisel osutatud teenustega. Töövõtuleping on spetsiifiline, tulemuse saavutamisele suunatud teenuse osutamise leping. See on leping, millega üks isik kohustub tasu eest valmistama või muutma asja või saavutama teenuse osutamisega muu kokkulepitud tulemuse. Töövõtulepingu ese on teenuse konkreetne lõpptoode. Töövõtulepingu alusel vastutab teenuse osutaja selle eest, et toode vastab lepingule, ka juhul, kui ta on järginud käibes vajalikku hoolsust.⁷⁵ Järelikult saab tulemust objektiivselt mõõta. Sellisel juhul annab teenuse osutaja samuti oma teenuse tulemi suhtes selle tellijale teatava garantii ning nende suhe on sarnane müügilepingu alusel tekkiva suhtega – seda reguleerivad sättedki on peaaegu identsed.⁷⁶ Sellisel juhul võib tootja mõiste alla kuuluda ka teenuseosutaja.

Direktiivis on eraldi rõhutatud, et tootena on selle tähenduses kaetud ka elekter. Ka elektrituru seaduses käsitletakse elektrit pigem asjana, mille kogused on mõõdetavad.⁷⁷ Elektrit kui toodet on keeruline lahutada elektriga varustamise teenusest. Puuduseks võib olla näiteks ülemäärane elektripinge. Kas siinkohal on puudusega elekter ise või teenus, mis kannatanut elektriga varustab? Võib öelda, et puudusega oli elektri edastamise viis, mis võib olla otse

⁷³ Stapleton, J (viide 2), lk 325.

⁷⁴ Stapleton, J (viide 2), lk 325.

⁷⁵ Käerdi, M; § 635 komm 3.1.1.

⁷⁶ Käerdi, M; § 635 komm 3.2.3.

⁷⁷ Kukke, M.; Lätt, P. Kuidas korraldada elektri ostmiseks riigihanget? Otsustaja. Aprill 2012, lk 26.

seotud teenusepakkuja tegevusega või kaudsemalt puudustega elektri genereerimise või edastamise vahendite disainis.⁷⁸

Tootedirektiivi eesmärkidest lähtuvalt tuleks siiski jaatada elektritootja ranget vastutust juhul, kui ülemäärane/vähene elektripinge on põhjustanud kahju, tootja tegevust hindamata. Ülemäärast elektripinget tuleks käsitleda objektiivselt, mõistliku isiku seisukohast lähtuvalt puudusega tootena, arvestamata seejuures, kas puudus oli põhjustatud elektriteenusepakkuja tegevusest või elektri edastamise vahendite disainist. Kannatanu ei peaks olema kohustatud tõendama mitte elektri edastamise vahendite disaini puudust, vaid elektri enda puudust. Seetõttu ei tohiks olla oluline, kuidas puudusega elekter tarbijani täpsemalt jõudis ja mis selle puuduse põhjustas. Elektritootjal on kohustus varustada elektriteenuse ostjat turvalise elektriga – see on samuti tulemusele suunatud kindel kohustus, mille mittetäitmisel peaks saama tugineda tootevastutuse direktiivile.

⁷⁸ Stapleton, J. (viide 2), lk 330.

2. Kannatanu ja tema tõendamiskoormis

2.1. Kannatanu mõiste

Kannatanu, kel on tootja vastutuse alusel õigus nõudeid esitada, on isik (ka juriidiline isik), kel on puudusega toote tagajärjel tekkinud direktiivi art-ile 9 (VÕSi § 1061 lg-le 1 ja 2) vastav kahju. Direktiivi art 9 järgi kuulub hüvitamisele surma või kehavigastuse tekitamisest põhjustatud kahju ning varale tekitatud kahju, mis ületab 500 eurot. Hea usu põhimõtte järgi saavad kahju hüvitamist nõuda siiski üksnes need isikud, kelle suhtes tootja pidi üles näitama tootmisest tulenevat erilist hoolsuskohustust.⁷⁹ Nende hulka kuuluvad kindlasti toote eraviisilised kasutajad.⁸⁰ Lisaks saab nõudeid esitada kannatanu, kes ei ole toodet ise ostnud, kuid on saanud sellelt kahjulikke mõjutusi.⁸¹

Direktiivi art 9 (a) järgi vastutab tootja, kui puudusega toote tõttu on kannatanul tekkinud surma või tervisekahjustuse põhjustatud kahju. Direktiivi art 9 (b) kohaselt on puudusega tootest tingitud asjakahju hüvitamist võimalik nõuda aga ainult juhul, kui asi on sellist liiki, mida kasutatakse tavaliselt tarbimiseks väljaspool majandus- ja kutsetegevust ning kannatanu kasutas seda põhiliselt väljaspool majandus- ja kutsetegevust. Sellise määratluse juures võiks küsida, kas tarbija ja kannatanu on kattuvad mõisted ning mida tähendab selles kontekstis tarbimine/kasutamine.

Esmalt tuleb selgeks teha, kas direktiivi tingimused (kasutamine väljaspool majandus- ja kutsetegevust) käivad puudusega või kahjustada saanud asja kohta. Eesti õiguskirjanduses on väidetud, et kannatanu peab nõude esitamisel tõendama, et kasutas puudusega asja peamiselt oma isiklike või perekonna vajaduste rahuldamiseks.⁸² Direktiivi grammatilisest tõlgendamisest (nii direktiivi ingliskeelse teksti art-st 9 (b) kui ka VÕSi § 1061 lg-st 2 lähtuvalt võib siiski öelda, et need tingimused peavad olema täidetud kahjustada saanud asja kohta.

Tarbijakaitseseaduse⁸³ § 2 järgi on tarbija füüsiline isik, kellele pakutakse või kes omandab või kasutab kaupa või teenust eesmärgil, mis ei seonu tema majandus- või kutsetegevusega. Direktiivis ei saa kannatanut tarbijaga tarbijakaitseseaduse mõttes võrdsustada, sest see võimaldab tootevastutuse sätete alusel esitada nõude ka isikutel, kes kasutasid asja peamiselt

⁷⁹ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1061 komm 3.3.

⁸⁰ Tampuu, T. Lepinguväliste võlasuhete õigus. Tallinn: Juura 2007, lk 223.

⁸¹ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1061 komm 3.3.

⁸² Kingisepp, M (viide 1), lk 667.

⁸³ Tarbijakaitseseadus. RT I 2004, 13, 86; RT I 2007, 56, 375.

enda erakasutuses, st väiksemal määral ka majandus- ja kutsetegevuses. Seega on oluline tuvastada, kas kahjustada saanud asi oli mõeldud eratarbimises kasutamiseks. Teiseks tuleks vaadata kannatanu subjektiivset eesmärki toodet ostes või kahju tekkimise hetkel kasutades – ka see ei tohi hõlmata peamiselt äritegevusega seotud eesmärke.⁸⁴

Direktiiv ei hõlma majanduslikul eesmärgil kasutatavaid tooteid, kuid Euroopa Kohus on kinnitanud, direktiiviga ei ole vastuolus riigisisese õiguse või väljakujunenud riigisisese kohtupraktika selline tõlgendamine, mis võimaldab kannatanul nõuda kutsetegevuseks kavandatud ja selles kasutatud varale tekitatud kahju hüvitamist, kui kannatanu tõendab vaid kahju, puuduse ja põhjusliku seose nende vahel.⁸⁵ Eesti ei ole seni seadusega sellist võimalust sätestanud, kuid on peetud vajalikuks, et ka kutsetegevuseks mõeldud ja selles kasutatavate toodete puhul oleksid riskid poolte vahel õiglaselt jaotatud.⁸⁶

2.2. Toote puudus

Direktiivi art 6 (VÕSi § 1062 lg 2) järgi on toode puudusega, kui see ei ole ohutu määral, mida tavaoludes sarnaselt tootelt oodata saab. Seega ei arvestata mitte kannatanu subjektiivseid, vaid keskmise (mõistliku) isiku ootusi selle toote kohta.⁸⁷ Toote puuduse esmapilgul ranget määratlust pehmendavad direktiivi art 6 lg-d (a), (b) ja (c), mille järgi tuleb arvestada kõikide konkreetse juhtumi asjaoludega, muu hulgas toote esitlusega, mõistlikult ettenähtavate kasutusviisidega ning toote turule laskmise ajaga. Mõistliku isiku õigustatud ootusi ehk puuduse standardit ei tule hinnata mitte kohtuistungis, vaid toote turule laskmise aja järgi. See, kui üldsuse ootused toote turvalisusele on vahepeal tõusnud, ei mängi puuduse määratlemisel rolli. Seda kinnitab ka direktiivi art 6 lg 2, mille järgi ei peeta toodet puudusega tooteks ainuüksi seetõttu, et hiljem on turule lastud paremate omadustega toode. Õiguskirjanduses on leitud, et kuigi direktiivi art 6 (2) järgi ei ole toode puudusega ainuüksi seepärast, et hiljem on turule lastud turvalisem toode, on alternatiivse turvalisema disaini esitlemine siiski kaalukas tõend toote puuduse kohta.⁸⁸

⁸⁴ Proposal for a council directive relating to the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products. COM (76) 372 final, 23. July 1976. – Bulletin of the European Communities, Supplement 11/76, lk 17. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://aei.pitt.edu/4573/> (18.03.2012).

⁸⁵ EK 04.06.2009, C-285/08, *Societe Moteurs Leroy Somer vs. Societe Dalkia France, Societe Ace Europe*, eelotsusetaotlus, p 32.

⁸⁶ Kingisepp, M (viide 1), lk 668.

⁸⁷ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1063 komm 3.2.

⁸⁸ Lenze, S, lk 110.

Toode ei ole direktiivi mõistes puudusega pelgalt seetõttu, et see on sobimatu eesmärgipäraseks kasutuseks.⁸⁹ Direktiivi kohaldamisalast jäävad välja toote kvaliteediga seonduvad puudused. Sellisel juhul kaitseb kannatanut müügilepingu regulatsioon. Sellest pole aga liikmesriikides üheselt aru saadud: Euroopa Komisjon on oma 2011. aasta aruandes märkinud, et Prantsusmaa, Belgia, Itaalia ja Hispaania kohtutes on piisanud, kui kannatanu tõendab pelgalt selle, et toode ei täitnud oma funktsiooni.⁹⁰

Kuigi direktiivis ei ole toodete puudusi kuidagi liigitatud, on erialakirjanduses neid siiski rühmitatud tootmis-, disaini- ja turustamisvigadeks. Tootmisviga on tootel juhul, kui konkreetne toode ei paku samasugust ohutust kui teised sarnased tootja tooted, st viga on põhjustatud nt ebasobiva materjali kasutamisest, mustuse või võõrkehade lisandumisest, hooletust pakkumisest või märgistamisest, toote osade lohakast ühendamisest jne. Disainivea puhul on puudusega kõik sama liiki või sama sarja tooted. Puudus on põhjustatud toote ohtlikust disainist, mis vastab siiski tootja algsele ettekujutusele sellest tootest. Turustamisvea (hoiatusvea) puhul on puudus põhjustatud ebapiisavast märgistamisest või puudulikest juhistest toote kasutamise kohta.⁹¹

Palju on arutletud ka selle üle, kas osa direktiivi artiklite kohaldamisel tuleks võtta arvesse ka puuduse liiki – kas puuduse liigist võiks oleneda tootja vastutuse ulatus. Direktiivi koostajad ei ole soovinud puuduse määratlemiseks disaini- ja tootmisvigadele erinevaid reegleid luua. Ühtsed reeglid aitavad kaasa sellele, et keskendutaks puudusele endale, mitte selle riskide ettenähtavusele, ja oleks tagatud tootjate range vastutus. Lisaks on kardetud, et vastasel juhul hakkaksid tootjad end kaitstes proovima tootmisvigu ümber kvalifitseerida disainivigadeks, mis annaks suurema võimaluse vastutusest vabaneda.⁹²

Direktiivis antud puuduse definitsiooni probleem on selle ringikujuline loogika. Siin pole defineeritud, mida isik on õigustatud ootama, kuigi see tegelikult vastaski küsimusele, milline on puudusega toode. Puuduse määratlemiseks ei ole antud standardit. Kahtluse alla on seatud, kas tootevastutuses, kus kannatanu ei pea nõude esitamiseks olema toote ise ostnud, on mõistlik kasutada õigustatud ootuse kontseptsiooni. On arusaadav, kui tarbija ootuse

⁸⁹ Arbour, Marie-Eve. Compensation For Damage Caused By Defective Drugs: European Private Law between Safety Requirements and Free-Market Values. *European Law Journal*, Vol 10, No. 1 January 2004, lk 90. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1468-0386.2004.00204.x/abstract> (18.03.2012).

⁹⁰ Euroopa Komisjoni aruanne parlamendile, nõukogule ning Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele. Brüssel, 08.09.2011. KOM(2011). 547, lk 7.

⁹¹ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1061 komm 3.2.

⁹² Taschner, H. C, lk 161.

kontseptsiooni kasutatakse müügilepingute regulatsioonides, kuid lepinguvälise õiguse eesmärk on kaitsta muu hulgas kõrvalseisjaid, kes ei ole müügilepingu pooleks.⁹³

Direktiivis kasutatavat üldsuse ootuste testi on süüdistatud ka selle määramatuses. Seda rakendades tuleks küsida, missugust turvalisust oli tarbija õigustatud tootelt ootama.⁹⁴ See jätab kohtule laia otsustusruumi. Sellise testi puhul võib kannatanul olla raskem kohtusse pöörduda, kuna vaidluse tulemust on keeruline ette ennustada. Disainipuuduste hindamisel on probleemsed just sellised olukorrad, kus üldsuse õigustatud ootus toote suhtes ei ole selge. Näiteks võib vaielda, kui purunemiskindel peab auto olema.⁹⁵

Ka USAs oli puuduse määratlemiseks kasutusel sarnane test, kus hinnati mõistliku isiku ootusi toote turvalisuse suhtes. Seal tekitas selle rakendamine probleeme: tootja vastutus kas laienes määramatult, sest tarbijal ju tegelikult ei ole kunagi ootust tootest kahjustada saada, või teise võimalusena kitsenes tootja vastutus liigselt, kohaldudes vaid siis, kui toote riskid olid ilmsed või kui tarbijal oli teatud tooterühma suhtes madal turvalisusootus.⁹⁶ Keerulisemate toodete puhul ei pruugi tarbijal nende turvalisuse kohta üldse mingeid ootusi olla. 1980-ndate lõpuks asendati see sobimatu test USA kohtutes toote riskide ja kasu tasakaalu hindamisega.

USAs tunnustatakse toote puuduste liigitust tootmis-, disaini- ja hoiatusvigadeks ning see on tähtis ka toote puuduse üle otsustamisel. Nimelt vastutab tootja disaini- ja turustusvigade korral vaid juhul, kui ta ei võtnud kasutusele üksnes mõistlikke meetmeid puuduse ärahoidmiseks. Range vastutus jäi seega kehtima vaid tootmisveega toodete puhul.⁹⁷ Ka Saksamaal on selline toodete puuduste eristus tuntud ning teatud sätteid kohaldatakse vaid kindlasse kategooriasse kuuluvatele puudusega toodetele. Näiteks tuleb üldsuse ootusi kõige rohkem arvestada just hoiatusvigade puhul ning tootmis- ja disainipuudustega toodete juures mängib see vaid kõrvalist rolli. Tootmisvigadega toodete puuduse määratlemisel tuleb vaid

⁹³ Stapleton, J (viide 2), lk 234-235.

⁹⁴ Henderson, J. A; Twersky, A. D. What Europe, Japan, and Other Countries Can Learn From The New American Restatement of Products Liability. Texas International Law Journal. 1999, lk 17. Arvutivõrgus. Kättesaadav http://international.westlaw.com.ezproxy.utlib.ee/result/default.wl?mt=126&db=WORLD-JLR&vr=2.0&ss=CXT&scxt=WL&fcl=True&cxt=RL&fmqv=s&cfd=1&rp=%2fWelcome%2f126%2fdefault.wl&rltdb=CLID_DB892735405263&rti=1&tc=6&spa=inttartu2-000&query=%22What+Europe%2c+Japan+and+other+countries+can+learn+from+the+new+american+restatement+of+products+liability%22&method=WIN&eq=Welcome%2f126&sri=15&fn=top&origin=Search&rlt=CLID_QRYRLT326015405263&service=Search&tf=507&sv=Split&nstartlistitem=1&rs=WLIN12.01 (21.04.2012).

⁹⁵ Stapleton, J (viide 2), lk 267.

⁹⁶ Stapleton, J (viide 2), lk 263.

⁹⁷ Fairgrieve, D. Rethinking Product Liability: A Missing Element in the European Commission's Third review of the European Product Liability Directive. Modern Law Review, 2007, v 70, No 6, lk 967. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1468-2230.2007.00672.x/full> Interscience.wiley.com (18.03.2012).

uurida, kas toode erineb teistest sama sarja toodetest, ning disainivigade puhul tuleks teha eelkõige disaini riski ja kasu test. On leitud, et ka Saksamaal on selle tulemusena sarnaselt USAga range vastutusega kaetud vaid tootmisveaga tooted.⁹⁸

Disainivigadega toodete puuduse määratlemisel on USAs kasutusel mõistliku alternatiivse disaini test. See tähendab, et hageja peab tõendama, et toote turule laskmise ajal oli võimalik kasutada alternatiivset disaini, mis oleks olnud ohutum (vastukaaluks direktiivis sätestatud, mille järgi peab kohus hindama üldsuse ootusi toote kohta). Kohus peab tuvastama, et vana disain ei olnud mõistlikult ohutu. Selleks tuleb vaadata ka disaini üldist kasu ja riske: kasu tarbijatele, kahju tekkimise tõenäosust, tootja võimalusi oma toote kvaliteeti ilma ülemääraste kuludeta parandada, kindlustuse hindu ja nende kajastust toote hinnas jne.⁹⁹ Põhimõtteliselt tähendab see, et isegi juhul, kui toodet on võimalik disainida turvalisemaks, ei moodusta vähene turvalisus siiski puudust, kui teised tegurid, nt selle toote kasulikkus, avalik huvi ning ümberdisainimise kulud kaaluvad üles tootes sisalduva riski.¹⁰⁰ See näitab, et disainivigadega toodete vastutuse puhul on rakendatud süülise vastutuse kontseptsiooni, kus hinnatakse tootja tehtud valikuid.

USAs on Euroopa mõistliku isiku õigustatud ootusel põhinevat süsteemi palju kritiseeritud. On väidetud, et Euroopa pole USA vigadest ja tootevastutuse arengust õppinud. USAs ollakse seisukohal, et puuduste eri liigid nõuavad ka erinevat käsitlust. Kui tootmisvigade tuvastamiseks kasutatakse empiirilist meetodit, siis disainivigade ja ebapiisava hoiatuse puhul tuleb teha mingit sorti väärtusotsustus, kus tuleb kaaluda toote riske.¹⁰¹ Alternatiivse disaini testi saab paremini kontrollida, kuna see põhineb vähem intuitsioonil kui tarbija ootuste test. Hageja peab esitlema konkreetset alternatiivset disaini. Kui üldsuse ootuste test võib viia otsustaja subjektiivsuseni (eri inimestel on erinevad ootused), siis alternatiivse disaini test lähtub ühiskonna üldisest heaolust.

Samas on ka alternatiivse disaini esitamise nõue saanud USAs palju kriitikat. Hageja peab kohtusse esitama alternatiivse disaini, mis on praktiline, teostatav ja turvalisem kui puudusega disain. Disaini mõistet pole aga kuskil lahti seletatud. Selgusetu on see, kui kaugele peaks hageja alternatiivse disaini näitamisega minema – kas see peaks olema valmis ehitatud ja testitud või piisab lihtsalt visandist või ideest? Kohtule jääb ka siin suur otsustusruum. Lisaks muudab see hageja jaoks kohtusse pöördumise keerulisemaks, kuna veenva alternatiivse

⁹⁸ Lenze, S, lk 108.

⁹⁹ Taschner, H. C, lk 159.

¹⁰⁰ Hoffmann, W. C., Hill-Arning, S. Guide to Product Liability in Europe. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1994, lk 7.

¹⁰¹ Henderson, J. A, lk 12.

disaini esitamine võib osutada üsna kulukaks, eriti kui arvestada, et selle esitamiseks on enamasti vaja eksperdi abi. See küsimus ei ole USA kohtutes üheselt lahendatud.¹⁰² Võib väita, et tarbija ebakindlus oma tõendamiskohustuse ulatuse kohta paneb teda kohtuvaidlustest loobuma. Eriti kehtib see väiksema kahju korral, kus tarbija loobub hagi esitamisest kalli eksperditeenuse tõttu.¹⁰³ Teisest küljest võib väita, et kui hageja esitab nõuetele vastava alternatiivse disaini, on tal suurem kindlustunne, et kohus puuduse tuvastab, kui üldsuse ootuse testi rakendades.

Alternatiivse disaini esitamise nõue puuduse olemasolu tõestamiseks on probleemne ka teisest vaatenurgast, nimelt muutub selle rakendamisel puuduse standard. Kui puuduse standard peaks olema paika pandud toote riskide/kasu või üldsuse õigustatud ootuste hindamisel, siis alternatiivse disaini nõue muudab selle standardi miinimumnõudeks. Tegelikult peaks see standard võimaldama järeldust, et toode ei olnud puudusega, kuigi on võimalik esitada alternatiivne turvalisem disain. Kui hageja aga esitab turvalisema disaini, siis on see juba väga veenev argument kohtule, et tootja disain oli puudusega.¹⁰⁴

USA süsteemi järgi tuleb toote disaini tuleb hinnata kui tervikut, pidades silmas ka disaineri valikuid ja kompromisse, lähtudes miinimumstandardist. Disainipuuduste juhtumid teeb keeruliseks see, et siin tuleks arvestada disaineri vaatenurgaga ja toote disainimisel tehtud valikutega. Näiteks tuleb auto disainimisel teha palju erinevaid valikuid, mis puudutavad auto turvalisust ja sõiduomadusi: esi- ja tagaotsa tugevust, juhitavust, tõhusust, võimsust jne. Üks lisaomadus võib ühes olukorras turvalisust tõsta, kuid teises olukorras hoopis riski suurendada.¹⁰⁵

Alternatiivse disaini esitamisel võib kohus jätta teised olulised aspektid tähelepanuta. Autot Ford Pinto puudutavas kohtuasjas pakuti välja alternatiivne disain, millele oli vanaga võrreldes lisatud üks kümnedollariline element, mis oleks eeldatavalt õnnetuse ära hoidnud. See näib alguses küll tugev argument, kuid kaaluda tuleks ka teisi aspekte, nt konkreetset tüüpi õnnetuse juhtumise tõenäosust. Kui õnnetuse tõenäosus on väga väike, siis oleks auto disainer konkreetset juhul vastutuse vältimiseks pidanud arvestama kõiki, lugematul hulgal

¹⁰² Hallberg, J. C., Kenneth, R Meyer., Sharkey, Brian P. The Uncertainty Surrounding „Design” in Design Defect Cases. Defence Counsel Journal. October 2009, lk 428. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://heinonline.org.ezproxy.utlib.ee/HOL/Page?handle=hein.journals/defcon76&div=37&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=The|Uncertainty|Surrounding|Design|in|Design|Defect|Cases&type=matchall (26.09.2012).

¹⁰³ Cupp, Richard L. U. C. Believing In Products Liability: Reflections on Daubert, Doctrinal Evolution, And David Owen's Product Liability Law. Davis Law Review. December, 2006, lk 518-519. Kättesaadav: http://lawreview.law.ucdavis.edu/issues/40/2/essay/DavisVol40No2_Cupp.pdf (26.09.2011).

¹⁰⁴ Stapleton, J (viide 2), lk 259.

¹⁰⁵ Stapleton, J (viide 2), lk 260.

vähetoenäolisi riske. See muudaks auto hinna aga mitu korda kõrgemaks ja sõiduomadused halvemaks.¹⁰⁶ Seega tuleks puuduse üle otsustamisel lähtuda siiski mingist standardist, mis alternatiivse disaini esitamise nõude korral võib liialt hägustada ning tootja liiga ebasoodsasse olukorda panna.

Saksa õiguskirjanduses on leitud, et peaaegu kõiki aspekte, mida tuleb puuduse määratlemisel kaaluda USA regulatsiooni alusel, saab tegelikult kaaluda ka direktiivi art 6 alusel. Kuigi direktiivis on põhirõhk pandud üldsuse õigustatud ootuse määratlemisele, antakse ka võimalus arvestada kõigi asjaoludega, eelkõige toote mõistlikult ettenähtava kasutusviisi, toote turule laskmise aja ja toote esitusviisiga. Nagu eelnevalt mainitud, võib alternatiivse disaini esitamine olla kaalukas tõend toote puuduse kohta.¹⁰⁷ On väidetud, et üldsuse õigustatud ootuse juurde käib ka kaalutlus toote sotsiaalsete kulude kohta. Kannatanu peaks tõendama, et toote üldist turvalisust oleks saanud suurendada disaini mõistliku muutmisega, kus on arvestatud ka toote riske ja kasu tasakaalu.¹⁰⁸ Seejuures peaks kostjale andma võimaluse vastu väita, et toode pole puudusega, kuna selle disaini muutmise kulud ületaksid sellest saadava kasu.

Saksamaa õiguskirjanduses avaldatud seisukoht, et ka direktiivi alusel peaks puuduse määratlemisel arvestama toote tähtsusega inimeste jaoks, kahju tekitamise tõenäosusega, turvalisuse suurendamise kulude mõistlikkusega jne (st rakendada USAs kasutusel olevat toote riski ja kasu analüüsi) on vaieldav. Siin on selgelt liigutud süülise vastutuse juurde, kus ei hinnata mitte objektiivselt toodet ennast, vaid tootja kaalutlusi ja võimalusi selle toote tootmisel. Testi elemendid annavad vaieldamatult eeliseid tootjale.¹⁰⁹ Väide, et kõik need tegurid on tähtsad, otsustamaks üldsuse õigustatud ootusi, võib meid liialt juhtida eemale tootja rangest vastutusest ning panna hindama tootja käitumist. Näiteks ei tohiks direktiivi alusel puuduse määratlemisel rolli mängida tootja rahalised võimalused turvalisema disaini loomiseks – kui turvalist disaini ei ole finantsiliselt võimalik luua, peab tootja tootmisest loobuma.¹¹⁰ Kuigi mõned USA riski ja kasu testi elemendid võivad olla kasutatavad üldsuse õigustatud ootuse määramisel, ei peaks kannatanu olema kohustatud tõendama, miks toode ei vastanud oodatavale turvalisusele. See peaks eristama süülist vastutust rangest vastutusest.

¹⁰⁶ Stapleton, J (viide 2), lk 267-268.

¹⁰⁷ Lenze, S, lk 110-111.

¹⁰⁸ Lenze, S, lk 112

¹⁰⁹ Taschner, lk 160.

¹¹⁰ Taschner, lk 160.

Direktiivi järgi asjaolu, et toode ei vastanud üldsuse ootustele, ei ole mitte üks tõend puuduse kohta, vaid see ongi puudus.¹¹¹

Kui tegemist on tootmisveaga, ei tohiks puuduse määratlemine suuri probleeme tekitada, sest puudusega toodet saab võrrelda teiste sama liini toodetega. Disainivea tõendamise tulemus võib aga olla ettearvamatu ning nõuda kuluka eksperdi kaasamist. Disainipuuduste juhtumite eripära on see, et kui leitakse, et disain on puudusega, tuleb tootjal lõpetada kogu sarja tootmine, mis mõnel juhul võib ettevõttele saatuslikuks osutuda, selles piirkonnas tööpuudust suurendada jne.¹¹² See on aspekt, mis võib kohust puuduse määratlemisel mõjutada. Tihtipeale võib kannatanu jaoks olla hea variant otsus tugineda turustusveale. Sel juhul on kannatanul tõendamine lihtsam, sest pole vaja süveneda tootmisprotsessi üksikasjadesse ega kaasata eksperti. Lisaks ei teki probleeme, kui konkreetne tootmisveaga toode on tugevalt kahjustada saanud või hävinud, sest turustusvea puhul saab näiteks tuua teise sama sarja toote.¹¹³

Turustusvea tõendamisel väidab kannatanu, et puudus ei seisne mitte toote füüsilistes omadustes, vaid selles, et tootja pole toote ohtudest piisavalt hoiatanud. Näiteks võib kannatanu väita, et tootja ei andnud piisavalt teavet toote hooldamise või turvalise kasutusea kohta. Toote riskide eest teavitavaid hoiatusi on kahte tüüpi: juhised toote turvaliseks kasutamiseks ja hoiatused toote eesmärgipärase kasutamise puhuks (nt vähi eest hoiatamine suitsupakkidel).¹¹⁴

Hoiatamise puhul on tootja jaoks probleem määratleda hoiatuste ulatus. Kergesti äratuntavate riskide puhul ei ole hoiatust tarvis. Tootjale on siinkohal abiks see, et kannatanu peab tõendama põhjusliku seose hoiatuse ebatäpsuse/puuduse ja kahju vahel. Kannatanu ei pea näitama mitte ainult seda, et hoiatus oli vajalik, vaid ka seda, et see oleks asjaomase isiku tähelepanu pälvides õnnetuse ära hoidnud. Siinkohal võivad tootjale toeks olla uurimused, mis kinnitavad, et liigsetel hoiatussiltidel on vastupidine toime, ajades toote kasutajat segadusse. Lisaks on leitud, et hoiatussildid mõjutavad inimese käitumist palju vähem kui eelnev kogemus ja teiste eeskujud.¹¹⁵

¹¹¹ Howells, G. Defect in English law – Lessons for the Harmonisation of European Product Liability. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005, lk 143.

¹¹² Stapleton, J (viide 2), lk 267.

¹¹³ Clark, A. M, lk 97.

¹¹⁴ Stapleton, J (viide 2), lk 252.

¹¹⁵ Stapleton, J (viide 2), lk 253.

Direktiivis ei ole selgitatud, mida hõlmab art-s 6 (a) nimetatud toote esitlusviis. Kui direktiivis on sõnastus üsna lakooniline, siis Ühendkuningriik on Consumer Protection Actis (art-s 3 (2)) toote esitlusviisi mõiste avanud, hõlmates sellega toote märgistamise viisi ja eesmärgi, selle kujunduse, tähised ning juhised ja hoiatused, mis teavitavad kasutajat toote kasutamisest ja tegevusest, mida selle kasutamisel vältida. Pole siiski selge, kas toote esitlusviis hõlmab ka tehingu tegemisel antud suusõnalist teavet või ainult tootel või selle pakendil näha olevat infot. Kui arvestada, et tootja vastu saavad nõudeid esitada ka kannatanud, kellega tootjal lepingusuhet ei ole, siis võiks väita, et tehingu tegemisel antud teave ei tohiks olla määrav otsustamiseks, kas toode on puudusega või mitte. Samuti ei saa direktiivi mõtte kohaselt otsustada puuduse üle selle järgi, kes oli kannatanu – see ei ühtiks enam puuduse definitsiooniga, mille järgi on toode puudusega, kui see ei taga isikule õigustatult oodatud turvalisust. *Isik* on siin konkretiseerimata mõistlik isik.

Siinkohal võivad osutada probleemseks lepingu- ja lepinguvälise õiguse puutepunktid: näiteks juhul, kui müüja ja ostja vahel on kokkulepe mingi kauba suhtes; lisaks kannatanute puhul, kes ise puudusega toote kasutajateks või ostjateks polnud. Kui neil ei olnud võimalik toodet näha või sellega tutvuda, siis poleks hoiatussiltide lisamine kahju tekkimist ära hoidnud. Seega tekib probleem põhjusliku seose tasandil ja võib järeldada, et turustusveale on mõttekas tugineda sellel kannatanul, kellel oli toote hoiatustega mõistlik võimalus tutvuda.

Direktiivi art 6 (a) järgi tuleb puuduse määratlemisel arvestada toote kasutamiseviisi, mida võib põhjendatult eeldada. Tootja peab ette nägema, millises keskkonnas ja kelle poolt toodet kasutatakse. Kui võib eeldada kasutusviisi, mis muudab toote ohtlikuks, tuleb selle eest hoiatada või muuta toote disain turvalisemaks.¹¹⁶ On arvatud, et direktiivi mõistes võib tootja vastutada ka juhul, kui toote kasutaja seda ise muudab (nt tööandja eemaldab tööseadmelt turvalisuse tagamiseks mõeldud osad, et töö tõhusust suurendada). Sel juhul võib tootjat pidada vastutavaks juhul, kui selliste muudatuste tegemise eest polnud vastavat hoiatust või toote disain oli selline, mis võimaldas seda kergesti muuta, valesti paigaldada või vääralt hooldada.¹¹⁷

Direktiivi art 6 (a) valguses peaks tootja nägema ette ka seda, kes tema toodet kasutada võib, ning ka sellega hoiatuste lisamisel arvestama. Samas võib piisata ka teiste toodet kasutavate isikute juhendaja, nt tööandja hoiatamisest. USA kohtud on leidnud, et juhul, kui toodet kasutavad eriväljaõppega inimesed, ei pea hoiatuste lisamisel arvestama väljaõppeta isiku

¹¹⁶ Clark, A. M, lk 90-91.

¹¹⁷ Stapleton, J (viide 2) lk 256-257.

poolse toote kasutusega.¹¹⁸ Retseptiravimite puhul peaks piisama, kui ravimitootja annab teabe toote ohtude kohta arstile.¹¹⁹ Seega võiks kannatanu, kel ei olnud toote hoiatustega võimalik tutvuda, siiski tugineda turustusveale juhul, kui tema töö/toote kasutuse eest vastutavat isikut tootja toote riskide eest ei hoiatanud ning seega ei saanud see vastutav isik neid hoiatusi ka toote kasutajatele edasi anda.

Toodete riskidest, mis on üldteada või ilmselged, ei ole vaja hoiatada.¹²⁰ Seega on sellise toote turvalisuse kohta üldsusel väiksed ootused ning nad kannavad seda kasutades ise riski.¹²¹ Siiski ei pruugi tootjad alati üldteada ebaturvalisusele tuginedes vastutusest vabaneda, kui kohus leiab, et tootjal olid mõistlikud võimalused turvalisuse suurendamiseks. Kohus saavutab õiglase tulemuse sellega, kui vähendab kahjuhüvitist põhjusel, et kannatanul oli kahju tekkimises oma osa.¹²² Lisaks ei aita tootjat alati see, kui ta oma toote hoiatussiltidega varustab, selle asemel, et selle disain turvalisemaks muuta. Kui selgub, et toode on põhjendamatult ebaturvaline ning ka üldsuse ootused olid seetõttu kõrgemad, siis ei tohiks tootja vaid hoiatuse lisamisega vastutusest vabaneda.¹²³

Direktiivis sisalduvas puuduse määratluses on fraas *arvestades kõiki asjaolusid*, mis jätab lahtiseks, millega puuduse määratlemisel peale art 6 p-d (a), (b) ja (c) veel arvestama peaks. Ühendkuningriigi kohtuasjas *A vs. National Blood Authority* oli kostjate argument, et C-hepatiidiga nakatunud veri ei olnud kõiki asjaolusid arvestades puudusega. Nimelt peeti nende asjaolude hulka kuuluvaks ka kaalutlust selle kohta, kas tootjal oli võimalik konkreetset puudust tootes avastada ja kas ta on selleks samme astunud. Tootjate sõnul ei tähendaks see tootja süü hindamist, vaid turvalisusnõuete määratlemist, mida üldsus tootjalt oodata võiks. See sarnaneb USAs puuduse määratlemiseks kasutusel oleva toote riski ja kasu hindamisega, kus arvestatakse toote vajalikkust ja kasu inimestele, kahju tekitamise tõenäosust ja riski suurust, turvalisema asendustoote olemasolu, tarbija võimalust oma käitumisega toote ohtu vähendada ning tootja võimalust puudus mõistlikult eemaldada.¹²⁴ Kohus siiski ei nõustunud

¹¹⁸ Clark, A. M, lk 87.

¹¹⁹ Clark, A. M, lk 89.

¹²⁰ Clark, A. M, lk 85.

¹²¹ Neist tuleb eristada juhtumeid, kus toote risk on küll selle kasutajale teada, kuid puuduvad juhised selle riski maandamiseks. Sel juhul peaks kannatanu saama tugineda turustusveale. Clark, A. M, lk 86.

¹²² Stapleton, J (viide 2), lk 258.

¹²³ Clark, A. M., lk 103.

¹²⁴ Goldberg, R. Paying for Bad Blood. Strict Product Liability After the Hepatitis C Litigation. *Medical Law Review*. 2002, 10 (2). Arvutivõrgus. Kättesaadav: [http://international.westlaw.com.ezproxy.utlib.ee/result/default.wl?cfid=1&mt=126&origin=Search&sri=15&query=%22Paying+for+Bad+Blood%22&method=WIN&db=WORLD-JLR&rlt=CLID_QRYRLT91911393273&rltdb=CLID_DB3092759383273&service=Search&eq=Welcome%2f126&rp=%2fWelcome%2f126%2fdefault.wl&sp=intartu2-000&srch=TRUE&vr=2.0&action=Search&sv=Split&fmqv=s&fn= top&rs=UKIS1.0 \(11.02.2012\).](http://international.westlaw.com.ezproxy.utlib.ee/result/default.wl?cfid=1&mt=126&origin=Search&sri=15&query=%22Paying+for+Bad+Blood%22&method=WIN&db=WORLD-JLR&rlt=CLID_QRYRLT91911393273&rltdb=CLID_DB3092759383273&service=Search&eq=Welcome%2f126&rp=%2fWelcome%2f126%2fdefault.wl&sp=intartu2-000&srch=TRUE&vr=2.0&action=Search&sv=Split&fmqv=s&fn= top&rs=UKIS1.0 (11.02.2012).)

kostjatega, väites, et *kõikide asjaolude* all tuleb kaaluda kõiki asjakohaseid asjaolusid, mille hulka aga ei kuulu kaalutlus selle kohta, kas puudus on avastatav või mitte.

Kohtu sellise seisukohaga tuleb nõustuda. Kui puuduse tasandil hakataks kaaluma tootja võimalusi puuduse avastamiseks, liigutaks eemale tootjale pandud rangest vastutusest, mille puhul ei ole tootja käitumise hindamine oluline. Puuduse tasandil tuleks keskenduda vaid tootele ja selle omadustele.¹²⁵ Sarnasele seisukohale asus ka Hollandi kohus kohtuasjas *Scholten vs. Stichting Sanquin Bloedvoorziening* (1999, Amsterdam District Court), kus HIV-ga nakatunud annetatud ja siiratud veri tunnistati puudusega tooteks, sest Hollandi üldsusel oli õigustatud ootus, et veri on puhas. Antud juhul ei saanud puudust avastada seetõttu, et doonoril oli vere andmise ajal kolme kuu pikkune HI-viiruse peiteaeg. Kohus leidis, et puuduse määramise juures ei tohiks arvesse võtta doonorluse ja vere siirdamisega seotud juhiseid ega seda, et HI-viirust poleks saanud olemasolevate testide abil avastada. Puuduse avastamise võimaluste ja sellega seoses tootja vastutuse üle võib aga diskuteerida art-s 7 (e) sisalduva arenguriski kaitse juures.

Üks tarbija ootusi kujundav tegur, mida ka puuduse määramisel arvestada, võiks olla toote hind. On arvatud, et mida kõrgem on toote hind, seda suuremad on ka ootused selle turvalisuse kohta.¹²⁶ Sellega ei saa siiski täielikult nõustuda. Esiteks ei kujunda hind selle kannatanu ootusi, kes toodet ise ei ostnud, kuid kes saab direktiivi alusel siiski nõudeid esitada. Teiseks sõltub hind paljudest muudest teguritest, mil ei ole seost toote turvalisusega, nt konkurentsist või moest.¹²⁷ Samuti võib väita, et tootjale ei tohiks anda võimalust õigustada toote ohtlikkust madala hinnaga. Toote madal hind võib näidata toote kvaliteeti ja vastupidavust, kuid tarbija peaks siiski saama eeldada, et toode ei tekita ettenähtaval viisil kasutamisel talle ega teistele kahju.

Spetsiifilisemate toodete puhul võib üldsuse õigustatud ootuse määramisel küsida, kas piisab, kui toote risk on teada vaid näiteks teadlastele või peab see olema üldlevinud teadmine. Selle teemaga puututi kokku Ühendkuningriigi kohtuasjas, kus puudusega tooteks oli C-hepatiidiga nakatunud veri. Nimelt teadsid teadlased, et 1–3% Ühendkuningriigis annetatud verest oli nakatunud C-hepatiidi viirusega, kuid ei olnud seda teadmist jaganud patsientidega. Seega oli üldsusel õigustatud ootus selle suhtes, et veri oleks puhas. Nakatunud vere kui puudusega toote probleemi on arutanud ka Hollandi kohus, kes tuvastas selle

¹²⁵ Goldberg, R. lk 63.

¹²⁶ Rajneri, E. Interaction between the European Directive on Product Liability and the Former Liability Regime in Italy. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005, lk 70.

¹²⁷ Lenze, S, lk 111.

puuduse direktiivi tähenduses hoolimata sellest, et kostjad olid patsiendile seda ohtu maininud – tootjad olid lisanud, et risk on piisavalt väike ning seega ei hoiatanud see kohtu arvates piisavalt.¹²⁸

Selgusetuks jääb, kuidas direktiivis toote standardit, turvalisuse nõutavat taset määratleda. On leitud, et standardiks peaksid olema tööstusharu enda normid. Siiski oleks keeruline konstrueerida normi auto purunemiskindluse kohta ning lisaks on kritiseeritud, et tööstus ei tohiks ise endale norme seada – see annaks neile liiga palju eeliseid.¹²⁹ Erinevate turvalisusnõudeid käsitlevate õigusaktide mittetäitmine võib disainipuuduste tõendamisel siiski puuduse olemasolule viidata.¹³⁰ Saksa ja Austria kohtud on leidnud, et toote standarditele mittevastavus on kaalukas, kuigi mitte lõplikult otsustav tõend toote puuduse kohta.¹³¹ Teisest küljest tuleb aga tähele panna, et ka pelgalt asjaolu, et toode loetakse turvalisusstandarditele vastavaks, ei välista vastutust tootevastutuse direktiivi alusel.¹³²

Lõpuks on standardi määratlemine sotsiaalse vastuvõetavuse küsimus, millest omakorda tuleneb üldsuse *õigustatud* ootus.¹³³ Õigustatud ootused võivad erineda keskmise inimese tegelikest ootustest ning neid tuleb hinnata ka juhul, kui neid ootusi pole veel tekkinudki, näiteks uute toodete puhul.¹³⁴ Üldsuse õigustatud ootus võib oleneda ka kultuuriruumist ja tavadest, näiteks teatud toodete puhul on harjutud kindlal viisil käituma või ohutusmeetmeid rakendada. Lisaks võib toodet teiste sarnaste turul olevate toodetega võrrelda. Kui USAs annab eri toodete standardite kohta palju teavet kohtupraktika, siis Euroopas seda küsimust kohtutes nii laialdaselt arutatud pole ning seetõttu oleks vaja täpsustusi teha seaduste tasandil. Lisaks võiks otsustuste langetamisel kasutada võrdleva õigusteaduse meetodeid.¹³⁵ Praegu tuleb see standard igal konkreetsel juhul asjaolusid arvestades eraldi määrata ning see on kohtu ülesanne. Direktiivi rakendades peab meeles pidama, et üldsuse õigustatud ootus viitab toote turvalisusele kui sellisele, mitte sellele, kas tootja on teinud kõik vajalikud testid ja rakendanud kõiki võimalikke ohutusmeetmeid. Vastasel juhul muutuks tootja vastutus süüliseks.¹³⁶

¹²⁸ Howells, G. Infected Blood: Defect and Discoverability. A First Exposition of the EC Product Liability Suit. *Modern Law Review*, v 65, issue 1, lk 100-101. Arvutivõrgus. Kättesaadav <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/1468-2230.00369/pdf> (26.09.2011).

¹²⁹ Stapleton, J(viide 2), lk 271.

¹³⁰ Tampuu, T. (viide 80), lk 225.

¹³¹ Fairgrieve, D. (viide 97), lk 974.

¹³² Faure, M. G, lk 473.

¹³³ Taschner, lk 160.

¹³⁴ Howells, G, (viide 128), lk 100.

¹³⁵ Howells, G. (viide 128), lk 106.

¹³⁶ Taschner, lk 161.

2.3. Kahju

2.3.1. Tootja vastutusega seotud õigusobjektide kahjustumine ja hüvitatav kahju

Direktiivi art 9 järgi kuulub direktiivi alusel primaarselt hüvitamisele surmast ja kehavigastuse tekitamisest tulenev kahju, aga ka asja kahjustumisest tulenev kahju. Direktiiv ei anna vastust küsimusele, kuidas määratleda kannatanuid. Seetõttu peaks kahju hüvitamiseks õigustatud isikud määratlema iga liikmesriik ise.¹³⁷ Tuleb aga tähele panna, et kuigi kahju täpne määratlemine toimub riigisisese õiguse järgi, ei tohi riigisisesed reeglid siiski direktiivi tõhusust õõnestada.¹³⁸ Euroopa Kohus on kinnitanud, et liikmesriigi kohus ei või aga kahju hüvitamisest keelduda, väites, et antud kahju ei kuulu kummagi liigi alla, kui kõik muud vastutust tekitavad tingimused on täidetud.¹³⁹

Tootja vastutusega kaitstud õigushüve kahjustamine peab olema toimunud puudusega toote turule laskmise tagajärjel. Seega on vajalik põhjusliku seose olemasolu tootja vastutust kandva isiku teo, st puudusega toote käibele laskmise ja kaitstud õigushüve kahjustumise vahel. Kahju hüvitamise nõude edukaks esitamiseks peab lisaks olema tõendatud põhjuslik seos toote puudusest põhjustatud isiku surma, tervisekahjustuse ja kehavigastuse või asja hävimise või kahjustumise ning §-de 129, 130 ja 132 järgi hüvitamisele kuuluva kahju vahel.¹⁴⁰

Direktiivi art 9 järgi tekib tootja vastutus eelkõige puudusega toote tagajärjel isiku surma põhjustamise või isikule kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamise eest. Seega kaitsevad tootja vastutuse sätted primaarselt inimese elu ja tervist.¹⁴¹ Direktiivi eelnõu seletuskirjas¹⁴² on märgitud, et art 9 katab kahjuhüvitise kannatanule kahju tekitavast sündmusest kuni surmani ning hüvitise surnud isiku vastu õigusi omavatele isikutele. Eelkõige on need õigused seotud abikaasa või lähedaste inimeste hooldamisega. Lisaks on matusekulude kandjal nende hüvitamise nõue. Kehavigastustest tekitatud kahju hõlmab kindlasti ravikulu ning võimalikust

¹³⁷ EK 14.12.2000, C-203/99, *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, kohtujurist Ruiz-Jarabo Colomeri ettepanek, p 34.

¹³⁸ EK 10.05.2001, C-203/99, *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, eelotsusetaotlus, p 27.

¹³⁹ EK 10.05.2001, C-203/99, *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, eelotsusetaotlus, p 33.

¹⁴⁰ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1065 komm 3.

¹⁴¹ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1061 komm 3.1.1.

¹⁴² Proposal for a council directive relating to the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products. COM (76) 372 final, 23. July 1976, lk 18. – Bulletin of the European Communities, Supplement 11/76. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://aei.pitt.edu/4573/>.

sissetuleku vähenemisest tekkivat kahju. Nende kahjuhüvitissummade suuruse ja täpsemate liikide määramine on liikmesriikide pädevuses.¹⁴³ Võlaõigusseaduse järgi tuleb varaline kahju hüvitada vastavalt kahjustatud õigusobjektidele §-de 129, 130 ja 132 järgi.

Tootja range vastutusega kaitstavaks õigushüveks on ka omand, mida tuleks mõista VÕSi § 1045 lg 1 p 5 tähenduses.¹⁴⁴ Kahju suuruse hindamisel (et määrata, kas see ületab 500 eurot, mis on vajalik direktiivi alusel nõude esitamiseks) tuleks ilmselt arvesse võtta hävinud asja taassoetamise kulu või hävinud asja väärtust koos asja väärtuse vähenemisega, mitte aga muu asja hävimise ega kahjustumisega seotud kulu, näiteks asenduskasutuse hankimisega seotud kulu.¹⁴⁵ Kui on tegemist asja kahjustumisega, tuleb vaadata asja taastamise kulutuste maksumust ja asja väärtuse vähenemise suurust VÕS § 132 lg 3 esimese lause järgi.¹⁴⁶

Direktiivi kaitsealasse kuulub varale tekitatud kahju ulatuses, mis on vajalik tarbijate huvide kaitseks.¹⁴⁷ Vajalik on kannatanupoolne vara kasutus. Direktiiv ei ütle samas, kas asja kahjustumisest tuleneva nõude esitamiseks peaks kannatanu olema selle vara omanik. Küsimusi võib tekitada olukord, kus sõiduauto, mille pidurid on puudusega, kahjustavad liisitud autot. Auto liisimise ajal tekkinud kahju seisneb kasutuseeliste kaotamises VÕSi § 132 lg 4 lause 2 järgi. Pole selge, kas juhul, kui tekkinud kahju on suurem kui 500 eurot, on ka näiteks auto liisijal (kes ei ole auto omanik) õigus tootevastutuse sätete alusel pidurite või auto tootja vastu nõue esitada.

Ühendkuningriigi Consumer Protection Act sätestab, et puudusega tootest põhjustatud kahju ilmlemise hetk on see, kui isik, kel on vara suhtes teatud huvi, on kahjust teada saanud (art 5.5). Seega peaks varalise kahju nõude esitamise õigus olema ka kannatanul, kes ise kahjustada saanud vara omanik ei ole, kuid kel on selle vara suhtes mingi huvi või õigus. Ühendkuningriigi ja Šoti kohtud on oma otsustes kinnitanud, et kahju saab nõuda isik, kes on kahjustada saanud asja omanik või selle valdaja kahju tekkimise ajal.¹⁴⁸

Ka Eestis peaks olema võimalus esitada nõudeid asja mitteomanikust kasutajal, kel on tekkinud puudusega toote tõttu asja kahjustumisest tulenev kahju valduse kasutamise ja tarbimisvõimaluste ehk kasutuseeliste kaotamisega VÕSi § 132 lg 4 teise lause alusel.

¹⁴³ Geddes, A, lk 25.

¹⁴⁴ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1061 kamm 3.1.1.

¹⁴⁵ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1061 kamm 3.3.

¹⁴⁶ Tampuu, T. Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses. – Juridica, 2003 nr 3, lk 167.

¹⁴⁷ Proposal for a council directive relating to the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products. COM (76) 372 final, 23. July 1976, lk 18. – Bulletin of the European Communities, Supplement 11/76. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://aei.pitt.edu/4573/>.

¹⁴⁸ Clark, A. M, lk 109.

Direktiivis sätestatud tootja range vastutuse üks eesmärke on kaitsta eratarbimises oleva asja kasutajat, mitte tingimata omanikust kasutajat, mitte tingimata omanikust kasutajat. Direktiivis sätestatud riskide õiglase jaotuse järgi on toote puudustest tulenev risk range vastutuse kehtestamisega pandud tootjale, kel on võimalus tooteprotsessi kujundada ning kes toodetelt kasumit teenib. Seejuures ei tohiks riskide õiglase jaotus oleneda sellest, kas kahjustada saanud asja kasutaja oli selle omanik. Kui on täidetud varalise kahju hüvitamise tingimused – asi on mõeldud erakasutuseks ja seda faktiliselt ka tehti ning lisaks on tekkinud kahju suurem kui 500 eurot, siis ei tohiks piirata nendele tingimustele vastavate kahju kannatanud isikute võimalust esitada kahju hüvitamise nõue.

Mittevaralise kahju hüvitamise küsimus on direktiivis jäetud täielikult liikmesriikide reguleerida. VÕSi § 130 järgi eeldatakse kehavigastuse või tervisekahjustuse korral rahaliselt hüvitamisele kuuluva mittevaralise kahju olemasolu. Seega ei pea hageja rahahüvitise saamiseks iseenesest tõendama midagi muud peale kehavigastuse tekkimise. Ka tootevastutuse alusel on õigus nõuda mittevaralise kahju hüvitamist, kuid seda üksnes VÕSi § 130 lg 2, § 134 lg-te 2–5 järgi. Kuigi nendel juhtudel ei ole vastutuse tekkimiseks oluline rikkuja süü, arvestatakse MVK eest rahahüvitise määramisel seda, kas rikkuja oli süüdi ja milline oli tema süü vorm.¹⁴⁹

Igal üksikjuhul hüvitatava kahju ulatuse üle otsustamine kuulub iga liikmesriigi enda pädevusse. Kuna Eestis ei ole tootevastutuse regulatsioonis kahju hüvitamise kohta mingeid direktiivile lisanduvaid piiranguid kehtestatud, siis võib eeldada, et kahju hüvitamise ulatuse osas kohalduvad deliktiõiguse üldpõhimõtted.¹⁵⁰

2.3.2. Kahju 500 euro suurune piirmäär

Kui puudusega toode põhjustas asja hävimise või kahjustumise, vastutab tootja seeläbi tekitatud kahju eest üksnes juhul, kui kahju suurus ületab summa, mis vastab 500 eurole. Eestis on asja hävimisel või kahjustamisel tekkiva kahju 500 euro suurune piirmäär sätestatud VÕSi § 1061 lg 2 p-s 3. Mitmes Euroopa Kohtu lahendis on tekkinud probleem sellest, et liikmesriigid ei ole direktiivi riigisisesele õigusele üle viies rakendanud toote mõiste juures 500-eurost piirmäära.¹⁵¹ Euroopa Komisjon on piirmäära kehtestamata jätmise põhjendusel

¹⁴⁹ Tampuu, T. (viide 80), lk 126.

¹⁵⁰ Kingisepp, M. Tarbijakaitseõigus Euroopa Liidus ja Eestis. Tallinn: 2011. Lk 383.

¹⁵¹ EK 25.04.2002, C-52/00, komisjon vs. Prantsusmaa ja EK 25.04.2002, C-154/00, komisjon vs. Kreeka.

esitanud hagi nii Prantsusmaa kui ka Kreeka vastu. Kreeka ja Prantsusmaa on oma vastulausetes tuginenud sellele, et piirmäära kehtestamine ei ole tarbija seisukohast mõistlik ning see rikub Inimõiguste Konventsiooni art 6 määratud kohtusse pöördumise põhiõigust. Kohus on mõlemas lahendis toonud välja sarnased põhjendused 500 euro suuruse piirmäära vajalikkuse ja eesmärkide kohta. Nimelt on Euroopa Kohus asunud seisukohale, et direktiivi üks eesmärke on vältida hagide üleküllust, mida kahju piirmääraga püütakse vältida. Ei ole rikutud ka kohtusse pöördumise põhiõigust, kuna kannatanud saavad endiselt nõuda kahju muudel alustel, mis on riigisiselt määratletud.

Direktiivi üle võtnud riikide seadustes erineb see, kas 500 eurot käsitleda pelgalt künnisena nõude esitamiseks, mille ületamisel kuulub hiljem hüvitamisele kogu kahju (sealhulgas 500 eurot), või on tegemist kannatanu omavastutusega, mis arvutatakse hiljem hüvitatavast kahjusummast maha. Enamik riike on valinud viimase variandi, kuid Ühendkuningriik, Holland ja kohtupraktikale tuginevalt ka Hispaania on summat käsitletud pelgalt piirmäärana.¹⁵² Õigeks on siiski peetud enamuse seisukohta, mille järgi on 500 eurot siiski tootevastutuse mõistes kannatanu omavastutus ning selle kannab kindlustus või hüvitatakse see delikti üldkoosseisu alusel.¹⁵³ Seda toetab ka direktiivi põhjendustes märgitu, kus viidatakse 500 eurole kui kannatanu omavastutusele.

Parima lahendusena on nähtud 500 euro suuruse piirmäära tühistamist põhjusel, et teised kohtusse minekut takistavad asjaolud on piisavad, et piirata liiga väikeste nõuete esitamist; samuti seda, et väikesed nõuded saab enamasti lahendada läbirääkimiste teel.¹⁵⁴ Komisjoni 2011. aasta aruande järgi on Rumeenia soovinud omavastutuse suuruseks kehtestada 200–500 eurot ja jätta liikmesriikide hooleks määrata kindlaks summa, mis vastaks paremini riigi tegelikule elatustasemele.¹⁵⁵ Seni pole Euroopa Komisjon 500 euro suuruse omavastutuse määra tühistamiseks/muutmiseks samme astunud.

2.3.3. Tootele endale tekkinud kahju

Direktiivi art 9 ja VÕSi § 1061 lg 3 alusel ei kuulu hüvitamisele puudusega tootele endale tekkinud kahju. Puudusega tootele endale tekkinud kahju võrdub puudusega toote väärtusega,

¹⁵² Fairgrieve, D, (viide 97), lk 974.

¹⁵³ Attree, R., Kelly, P, lk 10.

¹⁵⁴ Fairgrieve, D (viide 97), lk 975.

¹⁵⁵ Euroopa Komisjoni aruanne parlamendile, nõukogule ning Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele. Brüssel, 08.09.2011. KOM (2011). 547, lk 9.

mis enamasti sõltub toote ostuhinnast. Toote enda väärtuse hüvitamine puudutab puudusega toote omaniku ekvivalentsihuvi, mida kaitstakse müügilepingu regulatsiooni põhimõtete kohaselt.¹⁵⁶ See kehtib ka näiteks juhul, kui toode plahvatab, kuid selle käigus tekib kahju vaid puudusega tootel endal.¹⁵⁷

VÕSi § 1061 lg 3 valguses ei ole selge lõpptoote (nt auto) tootja ja selle toote osa (nt käigukasti) tootja vastutus, mis sätestab, et tootja ei vastuta puudusega tootele enesele tekitatud kahju eest. Kui auto lõpptoote valmistaja paigaldab autole teise tootja toodetud puudusega käigukasti, mille tulemusena auto satub avariisse, siis tekib küsimus lõpptoote valmistaja ja toote osa valmistaja vastutusest tootevastutuse sätete alusel. Lõpptoote valmistaja vastutuse autole tekitatud kahju eest välistab VÕS § 1061 lg 3. Kuna tootja definitsiooni alla käib ka toote osa valmistaja, vastutab toote osa valmistaja kindlasti kehavigastuste tekitamise eest, sest direktiivi mõistes on ta tootja nagu lõpptoote valmistajagi ning kannatanu peab saama tootevastutuse alusel hagi esitada iga tootmisahela lüli vastu. Tekib küsimus, kas toote osa valmistaja vastutab § 1061lg 1 arvestades ka autole tekitatud kahju eest või läheb see vastuollu põhimõttega, et tootele endale tekitatud kahju ei hüvitata.

Puudusega toode, mille suhtes kannatanu käigukasti valmistajale hagi esitaks, on käigukast, mitte auto. Direktiiv annab kannatanule valiku, kelle vastu hagi esitada – toote mõistega on kaetud nii lõpptoode kui ka toote osa (tooteks loetakse kõiki vallasasju, isegi kui nad on liidetud teise vallas- või kinnisasjaga). Tootja mõistega on hõlmatud nii valmistoote kui ka selle osa valmistaja. Kui kannatanu esitab käigukasti tootja vastu kahjuhüvitisnõude käigukasti kui puudusega toote põhjustatud kahju tekitamise eest, siis ei tohiks omada tähtsust see, kes selle käigukasti sinna paigaldanud oli. Seega peaks kannatanu käigukasti valmistajalt saama kahjuhüvitise ka autole tekitatud kahju eest, sest tema vastu esitatakse nõue käigukasti, mitte auto puuduse tõttu. Seega ei saa § 1061 lg 3 järgi nõuda vaid käigukastile endale põhjustatud kahju. See, et kannatanu kasutab toodet, mis on eelnevalt eri tooteosadest kokku pandud, ei tohiks võtta temalt võimalust esitada nõudeid toote osade valmistajate vastu just nende toote osade kohta.

Ka Ühendkuningriigis on sarnased juhtumid lahendatud nii, et toote osa poolt lõpptootele põhjustatud kahju loetakse kahjuks võõrale asjale, nii et kannatanu saab toote osa tootjalt kahjuhüvitise ka lõpptootele tekitatud kahju osas. Kindlaid juhtnoore neid asju otsustavad kohtunikud ei andnud, nentides, et selle otsustamisel tuleks lähtuda iga juhtumi asjaoludest

¹⁵⁶ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1061 komm 3.1.1.

¹⁵⁷ Stapleton, J (viide 2), lk 298.

eraldi.¹⁵⁸ Toote osa valmistaja vastutuse jaatamist ka siis, kui see osa on lõpptoote osa, on toetatud põhjusel, et sel on positiivne mõju puudusega toodete ennetamisele ning kannatanu võimalusele valida, kelle vastu ta hagi esitab.¹⁵⁹

2.4. Kannatanu tõendamiskoormise ulatus

Kannatanu kohustus on tõendada toote puudus, kahju ning põhjuslik seos puuduse ja kahju vahel. Kuigi direktiivi eesmärk on panna tootjad vastutama nende süüst sõltumata, siis kannatanu tõendamiskoormis võib selle eesmärgi saavutamist takistada, raskendades kannatanul hagi esitamist ning mõjutades kohtuasja lahendust. Euroopa Komisjoni tootja vastutuse 1999. aasta rohelises raamatus arutati teemal, kas kannatanu tõendamiskoormis pole ehk liiga koormav.¹⁶⁰

Eelkõige võib raskusi tekkida just puuduse ja põhjusliku seose tõendamisel. Pole kindel, kui täpselt peab kannatanu puuduse olemasolu tõendama. Puuduse täpne tõendamine on eriti keeruline juhtudel, kui puudusega toode õnnetuse käigus hävib. Euroopa kohtud on olnud selles küsimuses üsna liberaalsed. Näiteks on Belgia kohus leidnud, et karastusjooגי pudeli plahvatamisel ei pea kannatanu tõendama pudeli puuduse täpset olemust, eriti kõiki tehnilisi aspekte.¹⁶¹ Ka Prantsusmaa kohus on kamina klaasakna plahvatamisel puuduse ja põhjusliku seose tuletanud plahvatuse faktist enesest.¹⁶²

Eestis on Harju maakohtu kohtuasjas 2-10-19489 arutatud tootja vastutuse alusel esitatud nõuet boileri puuduse tõttu tekkinud kahju hüvitamiseks.¹⁶³ Boiler oli hakanud vett läbi laskma ning boileri omaniku selgus vaatluse tulemusel, et vesi lekkis veeboileri tihendi vahelt. Pärast tihendi vahetamist leke lõppes. Kohus leidis siiski, et puudus ei ole piisavalt tõendatud, väites, et selle kohta puuduvad objektiivsed tõendid, samuti pidas kohus oluliseks, et puudusega tihendit ei olnud tootjale esitatud. Lisaks oli seadme käivitamisel kõik korras olnud. Kohus kahtles ka boileri paigaldanud ja lekke avastamisel kohale tulnud tunnistaja

¹⁵⁸ Clark, A. M, lk 119.

¹⁵⁹ Stapleton, J. (viide 2), lk 294.

¹⁶⁰ Commission of the European Communities. Green Paper. Liability for defective products. Brussels 28.07.1999. COM(1999), lk 20-21. Arvutivõrgus:

http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com1999-396_en.pdf (18.03.2011).

¹⁶¹ Lenze, S, lk 114.

¹⁶² Taylor, S. Harmonisation or divergence? A comparison of French and English Product Liability Rules. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005, lk 228.

¹⁶³ Harju maakohtu otsus 15. aprillist 2011. a nr 2-10-19489 VSIA ja DEOÜ vastu solidaarselt kahju hüvitamise nõudes.

kinnitustes, et vett tuli boileri tihendi ja flantši vahelt välja, pidades neid kallutatuteks. Ringkonnakohtus jättis maakohtu otsuse muutmata.¹⁶⁴ Kohtu argumentatsioonist võib järeldada, et kohtu jaoks ei piisanud puuduse tuvastamiseks vaid faktist, et boiler vett läbi lasi ning tihendi vahetamisel leke lõppes ning nõudis hagejalt ulatuslikke tõendeid.

Kui toote puuduse määratlemine on keeruline, tekivad raskused ka põhjusliku seose tõendamisel puuduse ja kahju vahel. Põhjusliku seose tõendamine toote puuduse ja kahju vahel võib kannatanu jaoks eriti keeruliseks osutada juhul, kui tegemist on ravimist põhjustatud tervisekahjustusega, mis avaldub alles pika aja pärast; samuti kui sellised kahjustused on geograafiliselt hajutatud või kui pole selge, mis kõige tõenäolisemalt tervisekahjustuse põhjustas (nt kas ravim või osutatud terviseteeenus).¹⁶⁵ Lisaks ei ole osa tervisekahjustusi lihtne määratleda: näiteks immuunsüsteemi nõrgenemine või laste hüperaktiivsuse teke.

Kannatanul võib olla keeruline puudust tõendada ka seetõttu, et tema ligipääs toodet ja tootmist puudutavale teabele on halvem kui toote tootjal. Lisaks tuleb tihtipeale kasutada eksperdi abi, mis tähendab kannatanule lisakulutusi ning see võib panna teda kohtuteest loobuma. Euroopa Komisjoni rohelistes raamatus on pakutud, et kannatanu tõendamiskoormis muutuks kergemaks, kui sätestada tootja kohustus anda kannatanule kogu asjassepuutuv teave ja dokumendid või jätta mõnel juhul eksperdiarvamuse kulu tootja kanda.

Kui asjaolude tõttu on kannatanul konkreetse puuduse ja seetõttu ka kahju põhjuse tõendamine keeruline või võimatu, peaks kannatanu tõendamiskohustusse kohus kergemalt suhtuma. Sellele viitab ka art 6, mille järgi peab kannatanu tõendama vaid selle, et toote turvalisus ei vastanud nõutavale tasemele, mitte aga puuduse tehnilisi üksikasju.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Tallinna ringkonnakohtu otsus 6. detsembrist 2011nr 2-10-19489 Darryl Alfred Hayes'i hagi VSIA ja DEOÜ vastu solidaarselt kahju hüvitamise nõudes.

¹⁶⁵ Stapleton, J (viide 2), lk 281-282.

¹⁶⁶ Lenze, S, lk 114.

3. Tootja vastutusest vabanemise võimalused

Kui kannatanu on tõendanud toote puuduse, kahju ja põhjusliku seose nende vahel, on tootjal vaid piiratud võimalused vastutusest vabaneda. Tootja vastuväited on kirjas direktiivi art-s 7 (VÕSi § 1064). Kokkuvõtvalt on need järgmised:

- 1) tootja ei lasknud toodet turule;
- 2) on tõenäoline, et turule laskmise ajal ei olnud tootel kahju põhjustanud puudust;
- 3) tootja ei valmistanud toodet müügiks;
- 4) puuduse põhjus on toote vastavus riikliku ametiasutuse antud kohustuslikele eeskirjadele;
- 5) toote turule laskmise ajal ei võimaldanud teaduslike ja tehniliste teadmiste tase puuduse olemasolu avastada;
- 6) koostisosa tootja puhul: puudus tuleneb kavandatud tootest, kuhu koostisosa on sobitatud, või toote valmistaja juhtnõõridest.

Euroopa Kohus on rõhutanud, et need vastutusest vabastavad tootja vastuväited on ammendavad. Lahendis *komisjon vs. Prantsusmaa* leidis kohus, et Prantsusmaa on art 7 riigisisesele õigusele puudulikult üle võtnud, lisades vastutusest vabastavate asjaolude (punkti 4 ja 5) kasutamise eeldusena tootja kohustuse pärast toote turule laskmist võtta vajaduse korral meetmeid kahjulike tagajärgede ärahoidmiseks.¹⁶⁷ Eesti võlaõiguse seaduse §-s 1064 on direktiivi art-s 7 nimetatud vastuväited sõna-sõnalt üle võetud. Tootja nn järelkohustused on sätestatud toote nõuetele vastavuse seaduse¹⁶⁸ §-s 11, mille rikkumine võib tuua vastutuse delikti üldkoosseisu alusel.

Lisaks on direktiivi art-s 7 (3) kehtestatud põhimõte, mille järgi ei tohi tootja vastutust vähendada, kui kahju tekkis nii toote puuduse kui ka kolmanda isiku käitumise tulemusena. Eestis väljendab sama VÕSi § 137 lg 1, mis sätestab kahju ühiste põhjustajate solidaarvastutuse.

¹⁶⁷ EK 14.03.2006, C-177/04, *komisjon vs. Prantsusmaa*, p 47.

¹⁶⁸ Toote nõuetele vastavuse seadus. RT I 2010, 31, 157.

3.1. Toodet ei ole turule lastud

Toote turule ehk käibele laskmise all mõistetakse tootja tegevust, mille tagajärjel saab toote üle kontrolli kolmas isik, näiteks edasimüüja, hulgi- või jaemüüja või lõpptarbija.¹⁶⁹ Seejuures tuleb siin tootjat mõista *strictu sensu*, st valmistoote, toote osa või tooraine valmistajana.¹⁷⁰ Tootja tegevuseks võib olla näiteks toote müümine, üürileandmine, auhinnana või kingitusena edastamine. Toode ei pea olema turule lastud lepingulises suhtes.¹⁷¹ Toote turule laskmisel saavad toote kasutajad seda vastava turustussüsteemi kaudu omandada.¹⁷² Seejuures on Euroopa Kohus märkinud, et ei ole oluline, kas toode müüakse otse tootjalt kasutajale või tarbijale või toimub see müük mitut ettevõtjat hõlmavas turustusprotsessis.¹⁷³

Turule laskmise hetke määratlemine on tähtis, sest direktiivi art 11 järgi on just turule laskmise hetk see, millest hakatakse arvutama kümnet aastat, mille jooksul on kannatanul õigus direktiivi alusel nõuda puudusega toote põhjustatud kahju. Sealjuures on oluline määratleda ettevõtte, kes toote turule lasi. See võib põhjustada raskusi näiteks ema- ja tütaretevõtete puhul, sest siis tuleb lähtuvalt asjaoludest hinnata, kas nad tegutsesid ühtse tootmisettevõtte või olid nende ülesanded erinevad.¹⁷⁴

Toote osa valmistaja vastutuse puhul tuleb arvestada ka sellega, et temapoolne toote osa turule laskmise aeg, mille järgi arvutatakse kümne aasta pikkust tähtaega, mille jooksul kannatanu saab tootja vastu nõudeid esitada, on erinev kui lõpptoote tootja puhul. Kuigi direktiivi kohaselt vastutavad kõik valmistusprotsessis osalevad tootjad tarbija ees solidaarselt, kui lõpptoode on puudusega, tuleb art-s 11 sisalduv tähtaeg iga kaasatud tootja suhtes eraldi kindlaks määrata.¹⁷⁵ Seega, kui toote osa tootja müüb oma kauba järgmisele toote osa või lõpptoote tootjale, hakkab tema suhtes kümneaastane tähtaeg kulgema sellest hetkest alates.¹⁷⁶

Toote turule laskmise eeldus direktiivi tähenduses ei pruugi olla see, et toode on füüsiliselt tootja kontrolli alt lahkunud. Kohtuasjas *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune* analüüsi, kas puudusega neerupesemisvedelik, mille kasutamise tagajärjel kahjustati doonori kehast

¹⁶⁹ Käerdi, M; Tampuu, T, § 1061 komm 3.1.1.

¹⁷⁰ EK 08.09.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, kohtujurist Trstenjaki ettepanek, p 36.

¹⁷¹ Stapleton, J (viide 2), lk 317.

¹⁷² Käerdi, M; Tampuu, T, § 1061 komm 3.1.1.

¹⁷³ EK 09.02.2006, EK C-127/04, *Declan O'Byrne vs. Sanofi Pasteur MSD Ltd ja Sanofi Pasteur SA*, eelotsusetaotlus, p 27.

¹⁷⁴ EK 09.02.2006, EK C-127/04, *Declan O'Byrne vs. Sanofi Pasteur MSD Ltd ja Sanofi Pasteur SA*, eelotsusetaotlus, p 30.

¹⁷⁵ EK 08.09.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, kohtujurist Trstenjaki ettepanek, p 104.

¹⁷⁶ EK 08.09.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, kohtujurist Trstenjaki ettepanek, p 106.

eemaldatud neeru, on direktiivi mõistes turule lastud. Kohtujurist ja kohus jäid siinkohal eri seisukohtadele. Kohtujurist nõustus haigla väitega, et puudusega toode ei lahkunud tootja kontrolli alt ning seega ei ole seda turule lastud, lisaks polnud patsiendil kavatsust toodet osta. Kohus sellega ei nõustunud ning lisan, et kuna direktiiv toote turule laskmise mõistet ei defineeri, tuleb see lahti seletada direktiivi eesmärki arvestades.¹⁷⁷ Kohus leidis, et vastutusest välistamise tingimused on sisse toodud eesmärgiga katta juhtumid, kus mõni muu isik peale tootja on põhjutanud toote tooteprotsessist lahkumise. Lisaks ei vastuta tootja direktiivi alusel siis, kui toodet on kasutatud tootja tahte vastaselt, näiteks kui tootmisprotsess pole veel lõpetatud. Kohtu sõnul iseloomustab toote kasutamist asjaolu, et isik, kellele see toode on mõeldud, peab end sellesse kontrollisfääri tooma. Kui patsient on haiglas, siis ei ole tähtis see, kas toode on valmistatud sealsamas haiglas või mujal.¹⁷⁸

Omaette küsimused võivad tekkida juhul, kui puudusega toote tõttu on kannatada saanud tootja enda firmas töötav isik, kes valmistatava tootega enne selle turule laskmist kokku puutub, näiteks toote valmistaja või testija. Ilmselt peab tootja vastutust sellisel juhul eitama. Turule lastakse valmistoodet, mis on vajaduse korral varustatud juhiste ja hoiatussiltidega. Näib, et art 7 (a) üks eesmärk on kaitsta tootjat juhul, kui ta ei ole jõudnud veel toodet täielikult valmis teha. Kui töötaja kahju põhjustab toode, mis on alles poolik, siis ei ole veel realiseerunud tootja ettekujutus sellest tootest. Keerulisem on tootjale õigustusi leida aga juhul, kui töötajale on põhjutanud kahju turule laskmist ootav valmistoodet, mida kannatanu on testinud. Siiski on leitud, et toote turule laskmise nõude üks eesmärk on ka välistada nõuded isikute poolt, kes osalevad ise ettevõtte riskide võtmises ja kasumi teenimises.¹⁷⁹ Lisaks võib ka testimist pidada tootmisprotsessi osaks, mille üks eesmärk on toote ohutuse kindlakstegemine enne selle turule laskmist.

Kui töötaja saab lõpptoodet kokku pannes kahju toote puudusega osa tõttu, mille on tootnud teine tootja, peaks töötaja siiski saama koostisosa tootja vastu nõude esitada.¹⁸⁰ Töötajad, kes on kahju saanud näiteks tehases kasutatavate puudusega masinate tõttu, saavad tootevastutuse direktiivile tuginevalt nende tootjalt kahju nõuda. Teistsugune on aga olukord, kui nende masinate tootja ja tööandja isik langevad kokku, sest sel juhul ei ole toodet traditsioonilisel viisil turule lastud. Töötajate ja teiste kasutajate erinevat kohtlemist oleks aga keeruline õigustada. Euroopa kohus on lahendis *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune* toonud esile, et art 7 (a) eesmärk on vältida tootja vastutust vaid olukorras, kus keegi teine isik peale tootja

¹⁷⁷ EK 10.05.2001, C-203/99, *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, eelotsusetaotlus, p 14.

¹⁷⁸ EK 10.05.2001, C-203/99, *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, eelotsusetaotlus, p 16-17.

¹⁷⁹ Stapleton, J (viide 2), lk 339.

¹⁸⁰ Clark, A. M, lk 190.

on põhjustanud toote lahkumise tooteprotsessist. Kui toodet kasutab isik, kellele see on kasutamiseks mõeldud ning kes on end selle kontrollisfääri toonud, loetakse toode turule lastuks. Seega võiks tööandja ranget vastutust siiski jaatada.

Siiski peab nentima, et ei pruugi olla kohane tõlgendada kohtu otsust neerusiirdamise juhtumis väga laialt, sest tuleks arvestada juhtumi konkreetseid (ja üsna ebaharilikke) asjaolusid. Õiguskirjanduses on kritiseeritud, et direktiiv toote turule laskmist täpselt ei määratle. Kuigi Euroopa Kohtul oleks olnud võimalus mõistet täpsustada, on ta piirdunud vaid ähmaste ja juhtumispetsiifiliste juhtnööride andmisega.¹⁸¹

3.2. Turule laskmise ajal ei olnud tootel tõenäoliselt kahju põhjustanud puudust

Direktiivi art 7 (b) järgi ei vastuta tootja tootest tulenenud kahju eest, kui esinevad asjaolud, mille põhjal võib eeldada, et tootja poolt toote turule laskmise ajal ei olnud tootel kahju põhjustanud puudust. Kui toode sai kahjustada ja muutus ohtlikuks pärast selle turule laskmist, vabaneb tootja vastutusest. Näiteks võib toode muutuda ohtlikuks, kui seda säilitatakse valedes tingimustes, kui näiteks toitu on hoitud poes liiga kaua või vales kohas. On leitud, et seda vastuväidet saab kasutada vaid tootmisvigade puhul.¹⁸²

Kui toote kahjustumise aega ei ole võimalik kindlaks teha, saab tootja siiski tugineda sellele, et ta on toote puuduse avastamiseks loonud kontrollsüsteemi, kus puudusega toote läbilaskmise võimalus on minimaalne.¹⁸³ Seda toetab ka art 7 (b) sõnastus, mis kohustab tootjat tõendama vaid tõenäosuse, et tootel ei olnud selle turule laskmise hetkel kahju põhjustanud puudust. Sellise võimaluse kasutamine ei pruugi olla harv juhus, sest tihtipeale võib tootmisveaga toode ka ise kahju tekitamisel hävida ning seda ei saa siis kahjustuse tekke põhjuseks enam uurida.

Siinkohal võib taas näha seda, et tootja vastutus muutub rangest süüliseks – kui tootja tõendab, et on toodete kontrollimisel rakendanud piisavalt hoolsust, võib ta vastutusest vabaneda. See ei lähe siiski hästi kokku direktiiviga taotletava range vastutuse sätestamise eesmärgiga, sest siis hakataks hindama tootja hoolsust.¹⁸⁴ Hispaania kohtud on kaitset rangelt tõlgendanud, vabastamata tootjat vastutusest juhul, kui ta tõendas, et puuduse tekkimine

¹⁸¹ Fairgrieve, D, (viide 97), lk 977.

¹⁸² Tampuu, T. (viide 80), lk 226.

¹⁸³ Tampuu, T. (viide 80), lk 226.

¹⁸⁴ Attree, R., Kelly, P, lk 8.

tootmisprotsessis oli võimatu. Kohus leidis, et tootja peab tõendama, et puudus tekkis tootele hiljem.¹⁸⁵ Hispaania kohtu sellist seisukohta võib pidada õigeks. Tootja peaks esitama lisatõendeid toote puuduse hilisema tekkimise kohta. Kannatanu tõendamiskoormis piirdub vaid toote puuduse, kahju ja nende vahelise põhjusliku seose tõendamisega. Tootja, kes kontrollib tootmisprotsessi ja kel on selle kohta enam infot kui kannatanul, peaks kandma tootmisest tulenevat riski ega vabanema vastutusest vaid mõistliku kontrollisüsteemi rakendamise tõendamisel. Seetõttu tuleb asuda seisukohale, et kontrollisüsteemi vastavus nõuetele ei saa olla otsustav argument art 7 (b) tõendamisel.

Siiski ei vabane tootja vastutusest juhul, kui toote puudus on tekkinud hiljem tootjast tulenevatel asjaoludel, näiteks ei ole tootja sulgenud ravimeid niiskuskindlasse pakendisse ning toote puudus tekib niiske õhu tagajärjel hilisemas turustusprotsessis. Lisaks tuleb arvestada, et toode on puudusega, kui see ei ole ohutu selle mõistlikult oodatava eluea jooksul.¹⁸⁶ Kuigi kaitse on kohaldatav ka juhul, kui toote kasutaja ise muudab toodet nii, et see muutub ohtlikuks¹⁸⁷, tuleb siinjuures silmas pidada seda, et tootja peab toote disainimisel arvestama ka toote mõistlikult ettenähtavate kasutusviisidega (art 6a (b)), mis hõlmavad toote võimalikku muutmist selle kasutaja poolt.

Direktiivi järgi saab tootevastutuse alusel kannatanu nõudeid esitada kümne aasta jooksul alates toote turule laskmisest. Seega on eeldatud, et kümne aasta järel on juba tõenäoline, et tootel olev puudus tekkis pärast selle turule laskmist. Mida pikem aeg on toote turule laskmisest möödunud, seda lihtsam peaks tootjal olema sellele vastuväitele tugineda. Tõenäosus, et tootel ei olnud selle turule laskmise ajal kahju põhjustanud puudust, võib olla suurem jätmete ja toodete puhul, mida on korduvalt edasi müüdüd.

3.3. Puuduse põhjus on toote vastavus kohustuslikele nõuetele

Kui toote puudus on põhjustatud sellest, et toode vastas turule laskmise ajal kehtinud kohustuslikele nõuetele (direktiivi art 7 (d)), on tootjal samuti võimalik vastutusest vabaneda. Tuleb märkida, et kohustuslikud nõuded on vaid nõuded, mis on kehtestatud riiklikult –

¹⁸⁵ Martin-Casals, M. Spanish Product Liability Today – Adapting to the „New“ Rules. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005, lk 54.

¹⁸⁶ Geddes, A, lk 31.

¹⁸⁷ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1041 komm 3.

sellele viitab direktiivi ingliskeelne tekst.¹⁸⁸ Seega ei saa tootja siinkohal tugineda vabatahtlikele toote turvalisust käsitlevatele juhistele ega üldlevinud praktikale.¹⁸⁹

Siinkohal võib eristada kaht olukorda: 1) kohustuslikud sätted olid sellise iseloomuga, mis ei võimaldanud tootjal toodet ohutumalt toota; või 2) nad olid oma olemuselt kohustuslikud, turvalisust mittetagavad miinimumnõuded. Võib küsida, kas vastuväidet saab kasutada mõlemal juhul.¹⁹⁰ Õiguskirjanduses on siiski ühtne seisukoht, et kui tegemist on miinimumnõuetega, siis see ei välista puuduse tuvastamist direktiivi alusel. Seda vastuväidet saab kasutada vaid juhul, kui puuduse põhjuseks ongi kohustuslikud nõuded, st et toode pidi nõuetega kooskõlas tootmiseks olema paratamatult puudusega.¹⁹¹ Prantsusmaa on otsustanud ka seaduses eraldi välja tuua, et vaid kohustuslikele nõuetele vastamine ei välista, et toode on direktiivi mõistes puudusega.¹⁹²

Võimalust, et puuduse põhjuseks on kohustuslikud turvalisusnõuded, on peetud vähetõenäoliseks, sest enamasti on ettekirjutatavad turvalisusnõuded kõrged ega ole tootepuuduse põhjuseks. Siiski on sellise olukorra teke võimalik näiteks siis, kui ühe turvalisusnõude kehtestamisel ei arvestata sellest nõudest tulenevate teiste ohtudega.¹⁹³

3.4. Toodet ei valmistatud müügiks

Direktiivi art 7 (c) järgi vabaneb tootja vastutusest, kui ta tõendab, et ei valmistanud toodet müügiks ega mõnel muul viisil majanduslikul eesmärgil turustamiseks ning ei valmistanud ega turustanud toodet oma kutse- ja majandustegevuse käigus. Siin on mõeldud näiteks olukordi, kus turule sattunud toode ei olnud mõeldud turule toomiseks ning see satub turule tootja tahte vastaselt (nt tootenäidised, hävitamisele kuuluv praaktoodang).¹⁹⁴

Tuleb tähele panna, et vastuväide on sõnastatud nii, et selle kasutamiseks peavad olema täidetud mõlemad tingimused. See jätab välja vaid tooted, mis ei olnud valmistatud müügiks ega muul viisil turustamiseks ning mida pole valmistatud ega turustatud oma majandus- ja kutsetegevuse raames. Seega – kui isik müüb oma muruniiduki naabrile, siis ta direktiivi

¹⁸⁸ Art 7 (d): „...that the defect is due to compliance of the product with mandatory regulations issued by the public authorities.”

¹⁸⁹ Clark, A. M, lk 188.

¹⁹⁰ Tampuu, T. (viide 80), lk 227.

¹⁹¹ Clark, A. M, lk 188; Geddes, A, lk 32; Fairgrieve, D (viide 97), lk 972.

¹⁹² Fairgrieve, D, (viide 97), lk 972.

¹⁹³ Clark, A. M, lk 189.

¹⁹⁴ Käerdi, M; Tampuu, T, § 1064 komm 3.

alusel selle puuduse eest ei vastuta, kuna ta ei turustanud toodet oma majandus- ja kutsetegevuse käigus ning ta ei ole ka tootja mõistega kaetud isik (tootja, pakendil end tootjana esitlev isik ega toodet ELi importinud isik).¹⁹⁵ Nõue, et kaks tingimust koos esineksid, muudab vastuväite kohaldamisala üsna piiratuks.

Eesti õiguses ei ole kutse- ja majandustegevuse definitsiooni. On leitud, et kutse- ja majandustegevuse käigus tegutsemisena võiks käsitleda sellist tegevust, millega kaasneb raamatupidamiskohustus. Sel juhul oleks hõlmatud ka näiteks MTÜd, kes müügiks meeneid valmistavad.¹⁹⁶ Samal ajal tuleks arvestada, kas tooteid turustatakse kasumi teenimise eesmärgil. Kui MTÜ toodab meeneid heategevuseks, siis ta vabaneb vastutusest.¹⁹⁷

On arvatud, et müüja, kes müüb turul oma maalapil kasvatatud aiasaadusi, tegutseb väljaspool kutse- ja majandustegevust ning seetõttu tootevastutuse direktiivi alusel ei vastuta.¹⁹⁸ Samas on keeruline tõmmata piiri selle vahel, kas aiasaadused on kasvatatud ainult enda tarbeks või ka eesmärgiga neilt tulu teenida. Vihje võib kahe olukorra eristamiseks anda siiski see, kas turustamisega tegeletakse pidevalt või ebaregulaarselt. Kui aiasaaduste kasvatamisel on eesmärk teenida tulu, siis on tegemist kutse- ja majandustegevusega ning müüja peab end äriregistris registreerima. Sellisel juhul ei saa tootja tugineda art-s 7 (c) sisalduvale vastuväitele.

Euroopa Kohus on jaatanud ka avaliku teenuse pakujate, riiklike haiglate langemist direktiivi kohaldamisalasse. Puuduliku neerupesemisvedelikuga siirdamisele minevat neeru töödelnud haigla leidis, et kuna patsiendi ja haigla vahel puudub otsene majandusside, siis ei ole see toode valmistatud majandus- ja kutsetegevuse raames art 7 (c) mõttes. Kogu raviteenust rahastas avalik sektor ning patsient ei pidanud selle eest tasuma.¹⁹⁹ Kohus ei pidanud seda argumenti aga piisavalt oluliseks, leides, et toote valmistamisel oli siiski majanduslik iseloom, kuna see ei olnud heategevuslik. Kuna eraõigusliku haigla vastutuse suhtes küsimust ei tekiks, siis puudub ka piisav alus avalik-õiguslike haiglate vastutuse piiramiseks.

¹⁹⁵ Clark, A. M, lk 191.

¹⁹⁶ Kingisepp, M (viide 1), lk 666.

¹⁹⁷ Käerdi, M; Tampuu, T. § 1064 komm 3.

¹⁹⁸ Kingisepp, M (viide 1), lk 666.

¹⁹⁹ EK 10.05.2001, C-203/99, *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, eelotsusetaotlus, p 20.

3.5. Puudust ei saanud avastada turule laskmise aja teaduslike ja tehniliste teadmiste taseme järgi

Üks enim vaieldud teemasid direktiivi koostamisel oli küsimus sellest, kas tootjale peaks andma võimaluse end vastutusest vabastada, kui ta tõendab, et toote puudust ei olnud vastavalt toote turule laskmise aja teaduslike ja tehniliste teadmiste tasemele võimalik avastada. Antud klauslit võib vaadelda kui ainukest, milles viidatakse puudusega toote turule lasknud tootja enda süüle või isiklikule vastutusele. Ülejäänud kaitsevad pigem tootjat, kes direktiivi alla ei kuulu, st kes ei ole toodet turule lasknud või pole seda turustamiseks valmistanud. Kuigi Euroopa Komisjon ei pooldanud tootjatele sellise kaitse andmist, oli enamik liikmesriike selle vajalikkuses siiski veendunud. Arenguriski direktiivi lisamise ühe põhjusena on nähtud ka ravimitootjate survet valitsustele selle vajalikkuse kohta avaliku heaolu suurendamise nimel. Nimelt julgustataks sellega ravimite väljatöötajaid.²⁰⁰ Arenguriski pooldajad on toonud välja, et see kaitseb innovatsiooni stiimuleid, õhutab ettevõtteid kasutama uusimaid teadmisi ja tagab tootevastutuskindlustuse kulude stabiilsuse Euroopas.²⁰¹ Kompromissina muudeti selle klausli lisamine riigisisesse õigusesse vabatahtlikuks. Lisamata jätsid selle aga vaid Luksemburg ja Soome. Luksemburgi motiivid seisnevad ilmselt faktis, et tegemist on väikese riigiga, kus tootmise osakaal võrreldes teenindussektoriga on peaaegu olematu.

Samas on mõned liikmesriigid otsustanud selle sätte vaid osaliselt riigisisesse õigusesse üle võtta. Näiteks Saksamaal ei kehti selline vastutusest vabastus meditsiinitoodete puhul, Hispaanias meditsiinitoodete ja toiduainete, Prantsusmaal aga inimorganite ja subproduktide puhul. Nii Saksamaal, Hispaanias kui ka Prantsusmaal võib sellise rangema vastutuse kohaldamise põhjuseks olla see, et neis riikides on toimunud puudusega toodete põhjustatud tragöödiad, mis on ajendanud teatud liiki toodete tootjaid rangemalt kohtlema.²⁰²

Eestis on arenguriski kaitse üle võetud VÕSi § 1064 lg 1 p-s 5. Sõnastust ei ole võrreldes direktiiviga peaaegu üldse muudetud. Võlaõigusseaduse järgi saab arenguriski kaitset kasutada kõigi tootegruppide, sealhulgas ravimite puhul. Ilmselt ei olnud selle sätte üle suuremat arutelu, arvestades ka seda, et enne direktiivi ülevõtmist meie õiguses tootevastutuse kohta eraldi sätteid ega väljakujunenud praktikat polnud ning võeti eeskuju riikidest, kes olid arenguriski kaitse enda seadusandlusesse lisanud.

²⁰⁰ Stapleton, J (viide 2), lk 263.

²⁰¹ Komisjoni aruanne parlamendile, nõukogule ning Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele. Brüssel, 14.09.2006. KOM(2006). 496, lk 6-7.

²⁰² Mildred, M. The Development Risks Defence. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005, lk 168-169.

Direktiivi art 7 (e) järgi vabaneb tootja vastutusest, kui puudust ei olnud selle aja teaduslike ja tehniliste teadmiste taseme järgi võimalik avastada. Küsimus on üldises teadmiste tasemes, mitte tootja omas. Oma olemuselt on see süülise vastutuse väljendus. Tähelepanu tuleks pöörata ka sõnastusele – see viitab puuduse avastamise võimalikkusele, mitte toote riski avastamise võimalikkusele. See tähendab, et sätte kaitsealasse peaksid kuuluma ka juhud, kus toote risk oli teada (nt vere hepatiidiga nakatamise juhtum annetatud vere korral), kuid vaadeldaval ajal ei olnud meetodit selle avastamiseks. Kui aga teaduse tase hiljem paraneb ja see võimaldab toodet mõistlike kuludega turvalisemaks muuta (näiteks vere puhastamise uute meetodite abil), siis tootja enam arenguriski vastuväitele tugineda ei saa, kui toode lasti turule ajal, mil uued meetodid vere kontrollimiseks olid olemas.²⁰³

Siinjuures tuleb eristada juhtumeid, kus hiljem on turule lastud turvalisem toode. Direktiivi art 6 lg 2 järgi ei peeta toodet puudusega tooteks ainuüksi seetõttu, et hiljem on turule lastud paremate omadustega toode. Turvalisuse taset tuleb hinnata toote turule laskmise ajahetke järgi ning ei ole oluline, et üldsuse ootused teatud toote turvalisuse kohta on tõusnud. Risk lasub vanema disaini kasutajal endal. Arenguriski kaitset saab kasutada vaid juhul, kui tootel oli turule laskmise hetkel puudus, kuid teaduslike ja tehniliste teadmiste tase ei olnud selle avastamiseks piisavalt kõrge.²⁰⁴ Seoses eelnevaga tuleb aga tähele panna, et ka juhul, kui toote risk oli teada, võisid üldsuse ootused toote turvalisuse suhtes selle turule laskmise ajal olla kõrgemad ning antud toodet võis siiski pidada puudusega tooteks.

On arvatud, et range vastutuse säilitamiseks tuleks kaitset eitada ka juhul, kui vastav tehnoloogia puuduse avastamiseks oli olemas²⁰⁵, kuid polnud ideed, kuidas seda puuduse avastamiseks rakendada. Selline vaatenurk on üsna äärmuslik ega jäta tootjale peaaegu mingisugust võimalust kaitsele tuginedes vastutusest vabaneda. Pigem tuleks mõistet *teaduslik tase* tõlgendada veidi teisiti, piirdumata vajalike vahenditega, vaid hõlmates ka ideed, kuidas neid vahendeid puuduse avastamiseks rakendada. Seda toetab ka asjaolu, et praktikas võivad puudusega tootega seostatud probleemid tekkida ajapikku ning andmeid nende kohta kogutakse kaua.²⁰⁶

Arenguriski kaitse kasutamise probleem tekib eelkõige disainiküsimuste juures, eriti ravimeid ja keemilisi ühendeid sisaldavate ainete korral. Kui teaduslik tase ei olnud selline, et oleks

²⁰³ Stapleton, J. (viide 2), lk 237.

²⁰⁴ Taschner, H. C, lk 163.

²⁰⁵ Näiteks on olemas loomad, keda testides saaks puudusele jälile, ning loomade peal testimine toodete võimalike mõjude katsetamiseks on iseenesest tuntud, kuid ei olnud ideed, kuidas konkreetse toote puudust nende vahendite abil avastada. Stapleton J (viide 2), 240.

²⁰⁶ Stapleton, J. (viide 2), lk 240.

leidunud ideed toote hiljem ilmnenu puuduse vastu testimiseks, siis peaks tootja saama tugineda art 7 (e) kaitsele. Siin tekib hindamise küsimus: mida oli tootjalt mõistlik oodata? See aga juhib meid taas süülisuse kontseptsioonini.²⁰⁷ Tootjal tekib küsimus teadusliku taseme määratlemise ehk selle kohta, kas ta peaks direktiivis sätestatud arenguriski kaitse kasutamiseks tõendama, et on järginud valdkonnas valitsevat praktikat ning rakendanud mõistlikke abinõusid puuduse ärahoidmiseks või tähendab teaduslike ja tehniliste teadmiste tasemele vastamine midagi enamat.

Euroopa Kohus on seda probleemi analüüsinud kohtuasjas *komisjon vs. Ühendkuningriik*. Komisjon heitis Ühendkuningriigile ette direktiivi harmoneerimisel riigisisesse seadusse kirjapandut, mida võis mitmeti tõlgendada. Komisjoni väide oli, et Ühendkuningriik on laiendanud art-s 7 toodud tootja vastutusest vabastamise võimalusi ning muutnud sellega art-s 1 määratletud range vastutuse põhimõtte süüliseks vastutuseks. Komisjoni seisukohast lähtudes oli Ühendkuningriik sõnastanud sätte nii, et see viitab teistele sama toote tootjatele ja nende teadmiste tasemele, sealhulgas antud tootmissektoris levinud ohutusstandarditele. Direktiivi art 7 viitab aga üldisele teadmiste tasemele, mitte mõne muu sarnase tootja võimalustele/teadmiste puuduse avastamisel.²⁰⁸

Ühendkuningriik tõlgendas aga riigisisest sätet nii, et selles viidatud teadmiste tase ei viita sellele, mida konkreetne tootja teab või ei tea, vaid tootjate klassile üldiselt ja seondub pigem sellega, kas sellelt tootjate klassilt võib objektiivselt midagi oodata.²⁰⁹ Ühendkuningriik väitis, et direktiivi art-l 7 ei saa olla sellist tõlgendust, mille järgi tootja vabaneb vastutusest vaid juhul, kui mitte ükski maailmas ei oleks saanud puudust avastada, ning argumenteeris, et tootjal peaksid olema siiski reaalsed ja tõhusad viisid vastutusest vabaneda.

Kohtujurist pooldas oma ettepanekus esmalt teadmiste taseme kitsast tõlgendust, olles seisukohal, et määrav peaks siiski olema kõige arenenum teadmiste tase, mis vastab antud valdkonna eksperdi teadmiste.²¹⁰ Samuti ei pidanud ta teadmiste taseme määratluse juures oluliseks seda, milline oli enamuse seisukoht antud valdkonnas, ning lisas, et kui eksisteerib ka üks teistest eristuv arvamus, mille järgi toode sisaldas hiljem realiseerunud riski, on see risk ka ettenähtav ning tootja ei saa enam tugineda art 7 (e) vastuväitele.²¹¹ Võtnud sellise jäiga seisukoha, pehmendas ta seda hiljem siiski väitega, et toote risk peaks olema ettevõtjale

²⁰⁷ Stapleton, J. (viide 2), lk 241.

²⁰⁸ EK 29.05.1997, C-300/95, *komisjon vs. Ühendkuningriik*, eelotsusetaotlus, p 17, 32.

²⁰⁹ EK 29.05.1997, C-300/95, *komisjon vs. Ühendkuningriik*, eelotsusetaotlus, p 20.

²¹⁰ EK 23.01.1997, C-300/95, *komisjon vs. Ühendkuningriik*, kohtujurist Tesaro ettepanek, p 20.

²¹¹ EK 23.01.1997, C-300/95, *komisjon vs. Ühendkuningriik*, kohtujurist Tesaro ettepanek, p 21, 22.

ettenähtav.²¹² Ettenähtavuse puudumisele saab aga tugineda vaid juhul, kui ettevõtja on aktiivselt riskide ärahoidmiseks tegutsenud. Ettevõtja peaks tegelema uurimistöö ja katsetega või end riski suhtes täiendavalt kindlustama. Kohtujurist pidas õigeks rakendada mõistlikkuse testi, milles selguksid tootja reaalsed võimalused teabe kättesaamiseks. Seega võib öelda, et kohtujurist liikus oma arvamuses tootja süülise vastutuse poole.

Kohus nõustus üldises plaanis kohtujuristi seisukohaga, väites, et art 7 (e) kohaldamisala ei ole suunatud tootja tegutsemisala ohutusstandarditele ega praktikale. See on suunatud tehnilise ja teadusliku teadmise tasemele, mis hõlmab ka kõige arenenumat taset toote turule laskmise ajal.²¹³ See ei puuduta tootja tegelikku subjektiivset teadmist, vaid objektiivset teadmiste taset. Selline teadmine pidi samas toote turule laskmise ajal olema kättesaadav.²¹⁴

Seega on Euroopa Kohus leidnud, et art-s 7 (e) sätestatud teadmiste tase viitab kõige arenenumale tasemele, kuid samas peab see olema kättesaadav. Siit hargneb probleem, kuidas määratleda kõige teadmise kõige arenenumat taset ning teabe kättesaadavust. Alguses võivad uued teadusavastused olla kaheldavad, vajades enne nende praktikas rakendamist veel tõestust, et nende usaldusväärsus suureneks. On küsitav, kas saab eeldada, et igat värsket avastust tuleks kohe rakendada hakata, arvestades ka seda, et tootmisprotsesside muutmine vajab enamasti pikemat kavandamist ja palju ressursse. Kasutatud ühend *teadmiste tase* viitaks pigem mingisugusele baasile või kokkuleppelisusele.²¹⁵ Lisaks tõstatas Ühendkuningriik õigustatult probleemi, et tootja kaitsele tuginemise võimalus peaks siiski olema reaalne ning tootja ei pea tõendama, et mitte keegi maailmas ei oleks osanud puudust avastada. Seega peaks lahendus olema kuskil vahepeal ning tootja ranget vastutust pehmendabki teadmiste kättesaadavuse argument.

Teabe kättesaadavus võib olla piiratud, olenedes keelest, kohast, ajakirjadest, kus see on avaldatud jne. Näiteks võiks arvesse võtta, kas teadusajakiri on avaldatud Aasias või Euroopas. Põhikriteerium on see, et teave peab mõistlikult kättesaadav olema.²¹⁶ Kättesaadavaks ei loeta avaldamata dokumenti ega uurimust, millele üldsus ligi ei pääse.²¹⁷ Probleemid võivad tekkida näiteks andmebaasidega, kuhu on piiratud ligipääs, ning tekib küsimus sellest, kas tootja peaks ligipääsuks õigused ostma.²¹⁸ Teaduse kõrgeima taseme

²¹² EK 23.01.1997, C-300/95, *komisjon vs. Ühendkuningriik*, kohtujurist Tesouro ettepanek, p 24.

²¹³ EK 29.05.1997, C-300/95, *komisjon vs. Ühendkuningriik*, eelotsusetaotlus, p 26.

²¹⁴ EK 29.05.1997, C-300/95, *komisjon vs. Ühendkuningriik*, eelotsusetaotlus, p 27, 28.

²¹⁵ Mildred, M., lk 184.

²¹⁶ Mildred, M, lk 184-185.

²¹⁷ Howells, G, (viide 127), lk 104.

²¹⁸ Mildred, M, lk 185.

määratlemisel tuleb tuvastada teatav teadusmaailma konsensus mingi uue avastuse või teooria suhtes ning seejärel hinnata, kas see teave oli tootjale mõistlikult kättesaadav.

Kindlat seisukohta pole selles, milliste toote puuduste korral saab tootja teadmiste taseme argumentidele tugineda. Direktiiv ei erista selle vastutusest vabastava asjaolu juures eri puuduste liike ning selle sõnastusele tuginedes on sellega hõlmatud nii tootmis-, disaini- kui ka turustusvead. Samas on võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaandes asunud seisukohale, et antud vastutust vabastava asjaolu kasutamine tootmisvea puhul on välistatud: seal on väidetud, et argumenti saab kasutada üksnes disainivea ja võib-olla ka turustusvea puhul.²¹⁹

Õiguskirjanduses on kaheldud, kas on ikka põhjendatud, et disainipuuduste korral on tootjal võimalus art 7 (e) kaitsele tugineda, kuid tootmisvigade puhul mitte. Argumendid, mis toetavad tootmisvigadega toodete puhul rangemat vastutust, seonduvad kahju õiglase jaotuse, tootja kui paremini teavitatud isikuga ja tõendamiskustega. On siiski arvatud, et need põhjendused ei ole piisavad, et tootmisvigu teistest erinevalt kohelda.²²⁰

Liikmesriikide kohtupraktika antud küsimuses on olnud ebalev. Saksamaa Bundesgerichtshof lahendas kohtuasja, kus puudusega tooteks oli plahvatanud veepudel. Tegemist oli tootmisveaga, nimelt oli pudelil imepeenike pragu. Kohus leidis, et vastutusest vabastus kehtib vaid toote disainist põhjustatud puudustele, ega pidanud antud juhul võimalikuks tootja tuginemist art-le 7 (e).²²¹ Kohus ei pidanud tähtsaks seda, et tootja kasutatavas tehnikas ja järelevalves olid kasutusel uusimad tehnoloogiad.²²²

Kohtuasjas, kus puudusega tooteks oli C-hepatiidiga nakatunud veri, rakendas Ühendkuningriigi kohus hoopis uutmoodi tootmisvigade jaotust, nimelt jagati tooted standardseteks ja mittestandardseteks. Standardne toode on selline, mis vastab tootja ettekujutusele sellest. Mittestandardne toode on selline, mis tootja ettekujutusele ei vasta. Mittestandardne toode on puudusega direktiivi tähenduses, kui see ei vasta üldsuse õigustatud ootustele selle turvalisuse kohta. Kui toote puudus on teada, on puudus ka avastatav ning tootja ei saa tugineda art 7 (e) kaitsele. C-hepatiit-viirusega nakatunud verd loeti mittestandardseks puudusega tooteks.²²³

²¹⁹ Käerdi, M.; Tampuu, T. § 1064 komm 3.

²²⁰ Stapleton, J. Stapleton, J. *Bugs in Anglo-American Products Liability*. – Fairgrieve, D (toim). *Product Liability in Comparative Perspective*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005, lk 315.

²²¹ Mildred, M, lk 171.

²²² Brooke, M., Forrester, I. *The Use of Comparative Law in A & Others v National Blood Authority*. – Fairgrieve, D (toim). *Product Liability in Comparative Perspective*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005, lk 27.

²²³ Brooke, M., Forrester, I, lk 31.

Peaküsimus kerkis esile sellest, kas kaitse kohaldub, kui puuduse olemasolu kohta oli teave olemas, kuid teadmiste tase ei võimaldanud seda konkreetsetes toodetes avastada. Kohus otsustas määratleda puudust kui turvalisuslünka tooteklassis tervikuna. Kui antud probleem/puudus on tootjale teada, siis ei saa ta enam tugineda puuduse avastamise keerulisusele/ebapraktilisusele selles tootes. Sel juhul jätkab tootja tootmist enda riisikol.²²⁴ Kohus leidis vaid ühe võimaluse, kus mittestandardsete toodete puhul oleks kaitse võimalik: nimelt juhul, kui toote risk on teada, kuid ei ole meetodit toote puuduse avastamiseks ilma seda toodet hävitamata.²²⁵

Kohtu ranget seisukohta on kritiseeritud. On leitud, et kohus keskendus vaid tarbijate kaitsmise eesmärgile ning jättis tähelepanuta asjaolu, et puudust ei olnud võimalik avastada. Samuti ei kaalutud turvalisemaid alternatiive ning riski vähendamise hinda. Ka ei peetud oluliseks vere erilist tähtsust inimestele.²²⁶ Kohus ei arvestanud, et arenguriski kaitse viitab puuduse, mitte riski avastamise võimalusele.

Ühelt poolt saab nakatunud vere puudust liigitada tootmisvigade hulka, sest selline toode ei vasta tootja ettekujutusele sellest. Teisest küljest ei ole see puudus tekkinud tootmisprotsessis.²²⁷ USAs on peale puuduste kolmikjaotuse veel lisajaotus paratamatult ebaturvaliste toodete kohta.²²⁸ Need on tänapäeval ehk kõige aktuaalsemad juhtumid, kus toote puuduse ei põhjusta mitte tootmisel tehtud viga, vaid puudusega tooraine.²²⁹ Nende hulka kuuluvad näiteks salmonelloosipisikuga munad ja kolibakterit sisaldav toit. Lisaks on liigituse puhul oluline, et tegemist oleks üldsuse seisukohast vajaliku tootega, millele reaalselt asendust on raske leida (nt piim või veri). Samuti on iga toote testimine selle puuduse suhtes võimatu (sest toode hävineb, nt munad) või on see väga ebapraktiline.²³⁰ Selliste toodete jaoks on USAs rakendatud erireeglid, mis pakuvad tootjale rohkem kaitset. Kuigi seal ei ole tootjal võimalik tugineda arenguriski kaitsele, välistab avastamatu puudus tootja range vastutuse juba puuduse määratlemise tasandil.²³¹

Tootevastutuse direktiivis paratamatute puuduste kohta erisätteid pole. Euroopa Kohus on märkinud, et direktiivi tuleb tõlgendada selle sõnastusest, eesmärkidest ja struktuurist

²²⁴ Whittaker, S, lk 82.

²²⁵ Mildred, M, lk 183.

²²⁶ Stapleton, J. (viide 221), lk 327.

²²⁷ Stapleton, J. (viide 221), lk 315.

²²⁸ Clark, , lk 171.

²²⁹ Fairgrieve, lk 305.

²³⁰ Stapleton, J. (viide 221), lk 306.

²³¹ Stapleton, J. (viide 221), lk 319.

lähtuvalt.²³² Kahjuks ei ole direktiivi taga ka selget ja järjepidevat eesmärki, millele toetudes võiks erinevates olukordades öelda, kumb pool peaks nendest tulenevaid riske kandma. Pigem on direktiiv poliitiliste kompromisside tulemus, kus on küll rõhutatud range vastutusstandardi tähtsust, kuid sisuliselt ollakse art-d 6 (2) ja 7 (e) arvestades lähemal süülisele vastutusele.²³³ Tõlgendamist ei kergenda ka sätete mitmetähenduslik ja üldine sõnastus.²³⁴ Siiski on Hollandi kohtus, kus käsitleti HIVga nakatunud verega seotud juhtumit, kasutanud tootjad arenguriski kaitset edukalt.²³⁵ Ka Austraalias, kus kehtib Euroopa tootevastutuse direktiiviga peaaegu identne regulatsioon, on kohus hepatiidiga nakatunud austreid puudutavas kohtuasjas leidnud, et tootja saab tugineda arenguriski kaitsele, sest puudus ei olnud igas üksikus austris avastatav.²³⁶

Välja on pakutud lahendust, mille järgi võiks tootmisvigade puhul eristada teadmiste taset puuduse olemasolu mõistmiseks ja tehnoloogia taset selle puuduse avastamiseks (mõistliku hinnaga). Nimelt kaitseks art 7 (e) sel juhul tooteid, mille puhul teoreetiline risk puuduse tekkeks on teada (nt pudelile tekkiv pragu), kuid konkreetse toote puudust kontrollsüsteem ei avastanud. Tootjad, kes soovivad vastutusest vabanemiseks kasutada art 7 (e), võiksid väita, et arvestades kvaliteedikontrolli taset, et olnud võimalik puudusega toodet avastada.²³⁷ See vältiks olukorda, kus tootjad peaksid kasutama liiga suuri ressursse iga toote kontrollimiseks, et leida, kas mõnes neist on antud teoreetiline risk realiseerunud. See poleks kasulik ka tarbijatele, sest üksikasjalik kontrollsüsteem kajastuks ka toodete hinnas.²³⁸

Selle lahenduse järgi saaks art 7 (e) kaitset kasutada juhul, kui tootja tõendaks, et kuigi puudus oli teadmiste taseme järgi teada, on ta siiski rakendanud antud aja teadmiste taset arvestades mõistlikku kontrollsüsteemi, et selline puudus avastada (arvestades siinjuures toote hinda, riski tõenäosust, ohu suurust, toote kasutusotstarvet jne). Samas võib see anda liigselt eeliseid tootjale ning kõigutada tootja range vastutuse alustalasid. On väidetud, et tootjale annab niigi kaitset toote puuduse määratletus. Nimelt on toode puudusega vaid juhul, kui see ei ole sellise turvalisustasemega, mida üldsus võiks oodata, ning selle tõendamise koormis on

²³² EK 04.06.2009, C-285/08, *Societe Moteurs Leroy Somer vs. Societe Dalkia France, Societe Ace Europe*, eelotsusetaotlus, p 20.

²³³ Stapleton, J. (viide 221), lk 319.

²³⁴ Stapleton, J. (viide 221), lk 323.

²³⁵ Cees C. Van Dam. *Dutch Case Law on the EU Product Liability Directive*. – Fairgrieve, D (toim). *Product Liability in Comparative Perspective*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005, lk 127.

²³⁶ Stapleton, J. (viide 221), lk 330.

²³⁷ Stapleton, J (viide 2), lk 248.

²³⁸ Mildred, M, lk 173.

hagejal.²³⁹ On ka arvatud, et rangest vastutusest vabastus ei pane tootjaid pingutama selle nimel, et puuduse avastamise meetodeid edasi arendada.²⁴⁰

Ehk oleks taoline eristus mõistlik juhul, kui teadmiste taset puuduse avastamiseks määratleda kõige arenenuma tasemenä. Tootmisvigade puhul tähendaks kõige arenenum tase seda, et vigu suudetaks ära hoida sada protsenti. Kui ka kõige arenenuma teadmiste taseme järgi ei oleks puuduse avastamine olnud põhimõtteliselt võimalik, siis ei oleks alust eristada disaini- ja tootmisvigu ning tootjale tuleks kaitset pakkuda. Kui aga tootja on lihtsalt vältinud suurte investeeringute tegemist toodete kontrollsüsteemi täiustamiseks (kui need kulutused oleksid ka ebamõistlikult suured), siis peaks ta kandma ka riski, mis ebatäiuslikust kontrollsüsteemist tuleneb.

Lõpuks taandub küsimus sellele, kuidas oleks tootmisvigade puhul riske õiglasem jaotada. Tootja peaks vastutuse vältimiseks looma eksimatu kontrollsüsteemi, mis oleks aga väga kulukas ning kajastuks toodete hinnas. Kui tootjal on kontrollsüsteem, mis ei hoiä tootmisvigu ära saajaprotsendiliselt, siis tuleb kaaluda, kas vastutust nende toodete põhjustatud kahju eest peaks kandma pigem kahju kannataja (tootja saab tugineda art 7 (e) vastutust välistavale asjaolule) või oleks mõistlikum, kui sellise tootmisvea eest kannaks tootja rangemat vastutust kui näiteks disainiveaga toote eest, mille puhul saab tugineda teadmiste tasemele.²⁴¹ Seega tuleks välja selgitada, kas tootmisvigade puhul on teatud lisaaspektid, mida riskide jaotuse puhul arvestada.

Direktiivi põhjendustes on direktiivis kehtestatava vastutusstandardi eesmärk katta moodsa tehnoloogilise tootmise riskid. Selles valguses peaks eitama tootja võimalust tugineda arenguriski kaitsele, kui tegemist on tootmisveaga, ja seda ka juhul, kui tootja on rakendanud kvaliteedikontrollis kõrgeimat teaduse taset. Tootes tooteid, mil ei ole puudust, on tootja näidanud, et ohutute toodete tootmine on võimalik ning konkreetsel juhul tulenes puudus tootmis- või kontrollsüsteemi kõrvalekaldest. Enamasti on kontrollsüsteemide täiustamine võimalik – iseenesest on olemas idee, kuidas seda teha –, kuigi see võib nõuda suuri investeeringuid ja ka palju aega (nt kui otsustatakse kontrollida iga üksikut toodet). Tootja jaoks on mõistlikum kanda riski, mis tuleneb sellest, et kvaliteedikontroll jätab harva toote puuduse tuvastamata, kui teha mahukaid investeeringuid selle nimel, et ükski puudusega toode turule ei satuks. Riski kandmine tähendab selle puudusega toote põhjustatud kahju

²³⁹ Mildred, M, lk 175.

²⁴⁰ Goldberg, R. Paying for Bad Blood. Strict Product Liability After the Hepatitis C Litigation. *Medical Law Review*. 2002, 10 (2).

²⁴¹ Mildred, M, lk 172-173.

hüvitamist. Seda toetab ka asjaolu, et tootmisvigade puhul on üldjuhul puudusega vaid üksikud tooted, mille tekitatud kahju hüvitamine ei tohiks tootjale üle jõu käia. Seega ei tohiks tekkida ka kartus, et tootjad hakkavad kulutama üleliia ressursse kvaliteedikontrollile, mis tooted liiga kalliks muudab – pigem on tegemist teoreetilise probleemiga. Lisaaspekt on seotud sellega, et kannatanul oleks keeruline lükata ümber tootja kui märkimisväärselt teadlikuma infovaldaja väiteid tootmisprotsessi vastavuse kohta toote turule laskmise aja teaduslikule ja tehnilisele tasemele.

Selleks, et direktiivis säiliks range vastutuse põhimõte, tuleb art 7 (e) kaitse alt välistada tootmisvea tõttu tekkinud kahjujuhtumid, kus toote puudust saab põhimõtteliselt suurte investeeringute tegemisel avastada. Kui aga tegemist on juhtumiga, kus tõepoolest ei eksisteerinud ideed puuduse avastamiseks (isegi juhul, kui tegemist on puuduste jaotuse järgi tootmisveaga), või kui puuduse kontrollimiseks peaks iga kontrollitava toote hävitama, peaks tootja saama tugineda arenguriski kaitsele, arvestades siinjuures ka toote vajalikkust inimestele. Siin on tegemist direktiivis sätestatud juhtumiga, kus just teaduslik tase (mitte lisainvesteeringute tegemine) on selline, et puuduse avastamiseks ei ole meetodit välja mõeldud. Võib väita, et sel juhul on tootja suhtes sobilikum rakendada süülist vastutust. Kuigi võib tunduda ebaõiglane lasta seda riski kanda tarbijatel tootjate asemel, tuleb arvestada, et selle eitamine tähendaks arenguriski kaitse kui sellise eitamist – selle vajalikkuse üle võib küll diskuteerida, kuid fakt on, et see võimalus on tootjatele direktiiviga antud ning neil peaksid olema reaalsed võimalused seda kasutada.

Kokkuvõte

Tootja mõiste on direktiivis mitmetasandiline. Direktiivi eesmärk on eelkõige suunata range vastutus toote või toote osa valmistanud isikule, sest just tema on võimeline mõjutama toote turvalisust. Samuti väldib see olukorda, kus toote edasimüüjad peaksid end riski vastu kindlustama, mille tõttu muutuksid tooted kallimaks. Vastutuse suunamine otse tootjale väldib ka tagasinõuete rohkust. Art-d 1 ja 3 määratlevad lõplikult, millised tootmis- ja turustamisprotsessis osalenud isikud peavad võtma vastutuse puudusega toote tekitatud kahju eest.

Seega vastutab direktiivi alusel eelkõige lõpptoote ja toote osa valmistanud isik. Kui kahju on põhjustanud puudusega toote osa, peaks lõpptoote turule lasknud valmistootje tootja vastutama olenemata sellest, kas toote osa on valmistoottesse inkorporeeritud või mitte. Kannatanu peaks saama esitada lõpptoote valmistaja vastu nõude ka juhul, kui toote puudusega osa ei takistanud selle põhifunktsiooni täitmist. See lihtsustab kannatanul nõude esitamist, sest ta ei pea hakkama otsima toote osa tootjat, ning paneb lõpptoote valmistajaid põhjalikumalt toote osade turvalisust kontrollima.

Tootja mõistega on kaetud ka toote Euroopa Liitu importija ning tootel end tootjana näidanud isik. Toote turustusprotsessis osalevate isikute vastutus on subsidiaarne, kohaldudes vaid juhul, kui tootjat ei ole võimalik kindlaks teha. Direktiivi art-s 3 (3) sätestatud tarnija vastutus peaks kohalduma mitte ainult toote vahetult kannatanule üle andnud isiku, vaid kõigi toote turustusprotsessis osalenud isikute (sh hulgimüüja) suhtes, kes ei ole mõistliku aja jooksul andnud kannatanule teavet tootja või toote talle tarninud isiku kohta. Sarnaselt on seda sätet mõistnud ka teised liikmesriigid, kes ei ole direktiivi art-s 3 (3) olevat tarnija mõistet piiranud vaid toote kannatanule vahetult üle andnud isikuga, seega enamasti toote jaemüüjaga. Võlaõigusseaduse sätet, kus *each supplier* on tõlgitud toote kannatanule üle andnud isikuks, võib pidada eksitavaks. See oli ka ainus koht, kus võis märgata Eesti võlaõigusseaduses sätestatud tootja objektiivse vastutuse ebakõla võrreldes direktiivis sätestatuga.

Kui kannatanu ei suuda tootjat kindlaks teha, saab ta esitada toote tarnijale piisavalt spetsiifilise infopäringu toote tootja või isiku kohta, kes on toote tarnijale tarninud. Vastamise tähtaega hakatakse arvestama hiljemalt selle infopäringu tegemise hetkest. Vastamisperioodi kohta on direktiivis märgitud, et see peab olema mõistlik. Selguse huvides võiks sarnaselt Ungariga ka Eestis mõistliku tähtaja konkreetse piiri määrata. Juhul, kui kannatanu esitab ekslikult, st tootja andmeid küsimata hagi tarnija vastu, peab tarnija viivitamatult kannatanule

teatama tegeliku tootja või talle toote tarninud isiku andmed. Kui kannatanu on tarnija käest tootja andmeid küsinud ning tarnija pole neid andnud, vastutab tarnija tootjaga samal alusel. Kui tarnija esitab tootja andmed alles pärast seda, ei tohiks ta enam vastutusest vabaneda.

Euroopa Kohus on Taanile ja Prantsusmaale ette heitnud, et nad on laiendanud direktiivi art-tega 1 ja 3 määratud range vastutusega kaetud isikute ringi, lastes kannatanul valida, kelle vastu ta toote tootmis- ja turustusprotsessis kahjuhüvitisnõude esitab. Eesti õiguskirjanduses on lahendile *komisjon vs. Prantsusmaa* ning võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaandele tuginevalt väidetud, et direktiivi mõttega ei ole kooskõlas tootja ja tarnija solidaarne vastutuse tekkimine juhul, kui kannatanu esitab kahju hüvitamise nõude tootja vastu ja tootja isik selgub pärast seda. Siiski olid asjaolud Prantsusmaal ja Eestis erinevad. Prantsusmaa ei olnud üle võtnud sätet, mille kohaselt tarnija vastutab vaid juhul, kui ta pole kannatanule mõistliku aja jooksul tootja kohta andmeid esitanud. Eestis on see säte aga üle võetud. Võib eeldada, et tootja ja tarnija solidaarse vastutuse all oli kommenteeritud väljaandes mõeldud just sellist olukorda, kus kannatanu on edastanud tarnijale oma soovi saada teavet tootja kohta ning tarnija ei ole mõistliku aja jooksul neid andmeid kannatanule avaldanud. Sel juhul pole laiendatud direktiiviga ammendavalt määratud vastutavate isikute ringi ning tootja ja tarnija solidaarvastutus ei lähe direktiiviga vastuollu.

Teenuse osutaja vastutust teenuse osutamise käigus põhjustatud kahju eest ei ole Euroopa tasandil reguleeritud. Siiski ei pruugi tootmise ja teenuse osutamise vahele lihtne piiri tõmmata. Euroopa Kohus on eitanud teenuseosutaja vastutust toote tarnijana juhul, kus kahju tekitas toode, mis polnud teenuse osutamise otsese eesmärgiga seotud, ning on jaatanud teenusepakkuja vastutust juhul, kui teenust osutati puudusega tootega, mille teenusepakkuja oli ise tootnud. Viimasel juhul sai teenusepakkujat käsitleda tootjana ning seetõttu ei tekitanud asjaolu, et toodet kasutati teenuse osutamise ajal, probleemi. Toote tarnijana võiks siiski teenuse osutamise käigus lugeda ka teenusepakkujat, kes teenuse osutamisel paigaldab puudusega toote, mida ta pole küll ise tootnud, kuid mis on teenuse pakkumisel keskse tähtsusega. Piiripealsed juhtumid tootja ja teenusepakkuja eristamisel võivad olla seotud ka töölepingute täitmisega, mis on suunatud kindla objektiivselt mõõdetava toote valmistamisele. Ka sel juhul pole alust tootjat teenusepakkujast eristada ning kannatanul peaks olema õigus esitada oma nõudeid tootevastutuse alusel.

Direktiivis sätestatud range vastutuse režiimi kohaldamist ehk puudusega toote põhjustatud kahju hüvitamist saavad nõuda kannatanud, kel on tekkinud direktiivi art-ile 9 vastav kahju. Direktiivi art 9 (a) järgi vastutab tootja juhul, kui puudusega toote tõttu on kannatanul

tekkinud surmast või tervisekahjustusest tulenev kahju. Art 9 (b) kohaselt on puudusega tootest põhjustatud asjakahju hüvitamist võimalik nõuda aga ainult juhul, kui asi on sellist liiki, mida kasutatakse tavaliselt tarbimiseks väljaspool majandus- ja kutsetegevust, ning kannatanu kasutas seda põhiliselt väljaspool majandus- ja kutsetegevust. Need tingimused käivad kahjustada saanud asja, mitte puudusega asja kohta. Direktiivis ei saa kannatanut tarbijaga tarbijakaitseseaduse mõttes võrdsustada, sest see võimaldab tootevastutuse sätete alusel esitada nõude ka isikutel, kes kasutasid asja peamiselt enda erakasutuses (st väiksemal määral ka majandus- ja kutsetegevuses).

Kannatanu kohustus on tõendada toote puudus, kahju ning põhjuslik seos puuduse ja kahju vahel. Direktiivi järgi on toode puudusega, kui see ei taga mõistliku isiku jaoks õigustatud turvalisust. Lisaks tuleb arvestada kõikide konkreetse juhtumi asjaoludega, muu hulgas toote esitlusega, mõistlikult ettenähtavate kasutusviisidega ja toote turule laskmise ajaga. Direktiivis ei ole aga määratud, mida isik on õigustatud ootama, st ei ole antud standardit puuduse määramiseks. USA süsteemis kasutatakse puuduse tuvastamisel toote riski ja kasu analüüsi ning disainivigade tõendamisel tuleb kannatanul esitada alternatiivne turvalisem disain. Range vastutusega on kaetud vaid tootmisvead, disaini- ja turustusvigade osas on tootja vastutus süüline.

Kuigi Saksamaal on leitud, et samasugust testi saab rakendada ka direktiivi alusel, võib selles siiski kahelda. Kui toote puuduse tuvastamisel hakata hindama tootja käitumist ja tema ees olnud valikuid toote tootmisel, muutuks vastutus selgelt rangest süüliseks, mis ei ühti direktiivi eesmärgiga. Isiku õigustatud ootus viitab toote turvalisusele kui sellisele ning seejuures ei tohiks hinnata seda, kas tootja on teinud kõik vajalikud testid ja rakendanud vajalikke kontrollimeetmeid. Näiteks ei tohiks pidada oluliseks kaalutlust selle kohta, kas tootjal oli võimalik konkreetsetes tootes puudus avastada ning kas ta oli selleks samme astunud. Puuduse tuvastamise tasandil tuleks keskenduda vaid tootele ja selle omadustele. Mõistliku isiku õigustatud ootuse määratlejaks on iga konkreetse juhtumi asjaoludest lähtuvalt kohus.

Kahju hüvitamise nõude edukaks esitamiseks peab lisaks olema tõendatud põhjuslik seos toote puudusest põhjustatud isiku surma, tervisekahjustuse ja kehavigastuse või asja hävimise või kahjustamise ning VÕSi §-de 129, 130 ja 132 järgi hüvitamisele kuuluva kahju vahel. Kuigi kahju täpne sisustamine toimub riigisisese õiguse järgi, ei tohi riigisisese reegli siiski direktiivi tõhusust õhnestada ning kohus ei tohiks kahju hüvitamisest keelduda, kui kõik muud vastutust tekitavad tingimused on täidetud. Kuna direktiivi eesmärk on kaitsta isikut, kellele on peamiselt eratarbimises oleva asja kahjustamisega põhjustatud kahju, ei ole alust

eitada nõude esitamise õigust ka kahjustada saanud asja valdajale, kel on tekkinud valduse kasutamise ja tarbimise võimaluste ehk kasutuseeliste kaotamisega kahju VÕSi § 132 lg 4 teise lause alusel.

Tootja võimalused vastutusest vabaneda on direktiivis ammendavalt loetletud. Tootja võib väita, et ta ei ole toodet turule lasknud. Selle vastuväite eesmärk on vabastada tootja vastutusest eelkõige juhul, kui muu isik peale tootja on põhjustanud toote lahkumise tooteprotsessist. Tootja ei vabane selle sätte alusel aga vastutusest juhul, kui toode pole küll tootja valdusest lahkunud, kuid isik, kellele see toode on mõeldud, on end selle kontrollisfääri toonud. Nii võiks jaatada ka tootjast tööandja vastutust, kelle töötajad saavad kahju enda ettevõtte tooteid kasutades. Direktiivi mõjualasse ei kuulu ka tootjad, kes ei valmista toodet müügiks ega muul viisil majanduslikul eesmärgil turustamiseks ning ei valmistanud ega turustanud toodet oma kutse- ja majandustegevuse käigus. Seega ei kohaldu range vastutus eraisikutevahelistes tehingutes. Aiasaaduste müümisel turul peaks konkreetsel juhul vaatama, kas saadused on kasvatatud peamiselt vaid endale või eesmärgiga neilt tulu teenida.

Tootja vabaneb vastutusest ka juhul, kui ta tõendab, et on tõenäoline, et tootel ei olnud selle turule laskmise ajal kahju põhjustanud puudust. Kui kahju tekkimise aeg on ebaselge, võib tootja küll väita, et rakendas toodetel puuduste avastamiseks kontrollsüsteemi, kuid direktiivis sätestatud range vastutuse põhimõtet silmas pidades ei tohiks see argument olla otsustav. Tootja võib vastutusest vabanemiseks tuua ka argumendi, mille kohaselt oli toote puuduse põhjus toote vastavus kohustuslikele nõuetele. Seejuures tuleb arvestada, et mõeldud on riiklike ametiasutuste kehtestatud nõudeid, mis on puuduse vältimatuks põhjuseks. Puuduse tuvastamine ei ole välistatud juhul, kui toode vastab kehtestatud miinimumnõuetele.

Enamikus direktiivi üle võtnud riikides vabaneb tootja vastutusest ka juhul, kui ta tõendab, et puudust ei saanud avastada turule laskmise aja teaduslike ja tehniliste teadmiste taseme järgi. Nii erialakirjandusest kui ka liikmesriikide kohtupraktikast leiab vastakaid seisukohti selle kohta, kas kaitset saab kasutada ka muude kui disaini- ja turustusvigade korral. Klassikalise tootmisvea puhul, kus pudelile oli tootmise käigus tekkinud pragu, on tootja tuginemist arenguriski kaitsele eitatud. Võib nõustuda, et just tootja peaks kandma kontrollsüsteemi ebatäiuslikkusest tulenevat riski. Tootja, kel on võimalused tootmisprotsessi juhtida ning kes saab toodetelt kasu, peaks tootmisvea puhul vastutama ka juhul, kui on rakendanud kõrgel tasemel kontrollsüsteemi. See kaitseb ka kannatanut, kellel on võrreldes tootjaga palju piiratumad võimalused tootmisprotsessi puudutavale teabele ligi pääseda.

Eraldi kategooria alla peaksid kuuluma inimestele olulised tooted (nt toiduained, siirata veri), mis kannavad endas paratamatut riski, mis ei tulene tootmisprotsessist, vaid puudusega toorainest. Kui nende puhul ei ole teaduse tase selline, et igas üksiktootes oleks võimalik puudus avastada või oleks see äärmiselt ebapraktiline (põhjustades iga toote hävimise), peaks jaatama tootjate võimalust tugineda arenguriski kaitsele. Tegemist on juhtumitega, kus tootjal ei ole võimalik tootmisprotsessi täiustada vaid lisainvesteeringute tegemisega. Teaduse puudulik tase on see, mis ka direktiivis tootjale kaitset annab, ning siinkohal on sobivam tootja suhtes rakendada süülist vastutust.

Tootja peab arvestama, et arenguriski kaitsele saab ta tugineda vaid juhul, kui puudust ei saanud avastada ka kõige kõrgema teadmiste taseme juures, mis pole mitte tootja ega temaga sarnaste tootjate tase, vaid antud valdkonna eksperdi tase. Kõrgeima taseme määratlemisel tuleb aga arvestada ka teabe kättesaadavust ning seda, et tootjale ei tohiks panna kohustust rakendada uusimaid teadusavastusi enne, kui on jõutud teatavale kokkuleppele nende tõesuses.

Summary

Producer's liability for damage caused by defective products

This thesis is about producer's strict (objective) liability for defective products that the producer has put into circulation that have resulted in damage caused by death, personal injuries or an item of property. Producer's strict liability is regulated by directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products. The directive has been amended by European Parliament and Council Directive 1999/34/EC of 10 May 1999. The aim of the thesis is to explore the main concepts of producer's strict liability as enacted in the directives so as to facilitate the using of producer's strict liability in Estonia. Another aim is to examine whether the regulation in Estonia is in accordance with European directives and case law.

An important part of the thesis is the analysis of the case law of the European Court as it helps to interpret the otherwise declarative and ambiguous directive. Support is also to be found from the legislation and case law of the other member states as well as from different author's viewpoints presented in special literature. There is not much Estonian literature on this matter, but an article by Margus Kingisepp is published in 2011 enables some discussion in the Estonian context.

There is barely any case law in Estonia on producer's strict liability for defective products. For some reason consumers have not been willing to ground their claim on producer liability regulation. The reason may be that such cases are preferred to be solved by negotiations as the producer hopes to avoid the negative publicity that may occur with court disputes. It can be, that there is simply just not enough information about producer's strict liability and people are not aware of the possibilities that come with it. Additionally, one influencing factor may lie in high state fees or fact that in order to be entitled to claim damages under producer's strict liability regulation, the damage has to be over 500 euros which is a rather high threshold considering the living standard in Estonia. It is believed that by increasing the awareness of the Estonian people the institute of product liability could be used more frequently.

The aim of the product liability directive is to protect consumers that have been injured or whose property has been damaged as a result of using a defective product, also to increase the safety of products and remove existing divergences between member states. It is hoped to find a fair apportionment of risks inherent in modern technological production so as to maximize

its positive effects to the consumer. At the same time the costs should be reasonably low and the framework should not hinder innovation and scientific work in creating new products. It has been discussed that the ambiguity of the terms used in the directive does not help achieve those objectives. The directive is a compromise between member states and it is also reflected in its text. Additionally, the aim of harmonizing the rules between member states is hindered by the choices left to member states about the inclusion of the development defence and the higher threshold for financial liability.

The thesis focuses on three main fields of product liability: the people held responsible, the definition of a defective product and possibilities left to the producer in order to escape liability. In the first chapter, the main elements of product liability are analyzed. The term *product* is explored, but the main questions revolve around the people that are held responsible according to the directive. What is important is that according to the directive, also the manufacturer of raw material and component part can be held responsible, as well as the person participating in the marketing of the product (the supplier). This matter has caused problems in France and Denmark and it has been tackled in the European Court. Also in Estonia the joint and several liability of the people involved in the production and marketing process of the product has caused to answer the accordance of the Estonian regulation with the directive. A different problem may come up with the liability of the service provider under the directive. For example, one can ask whether a service provider who has sold a product made under a contract of services can be held liable under the directive.

Articles 1 and 3 of the directive determine conclusively which of the people involved in the production and marketing process are held liable for the damage caused by a defective product. Primarily, the person responsible is the manufacturer of the final product or the component part. Even if the damage has been caused by a component part, the producer of the final product can still be held to be responsible. It is of no importance whether the component part was of the kind to play an important role in the main functioning of the final product.

A producer of the product is also any person who imports the product in EU in the course of his business. Also, the person who puts his name, trade mark or other distinguishing feature on the product can be held liable as the producer. The liability of the people involved in the marketing of the product is of subsidiary nature. They can be held responsible only when the producer of the product cannot be established. The liability of the supplier as enacted in art 3 (3) does not mean only the liability of the person who directly supplied the product to the

injured person but also the liability other people involved in the marketing process. Therefore, the wording of the Law of Obligations Act § 1062 (2) is misleading.

If the injured person cannot establish the identity of the producer, they may ask this info from the supplier of the product. The counting of reasonable time, during which the supplier has to provide information, starts from the making of the information inquiry. For matters of clarity, the concrete length of the reasonable time should be determined in Estonian law. If the injured person has by mistake (that is before asking information from the supplier about the producer) filed a claim against the supplier of the product, it is the suppliers duty to inform the injured person immediately about the identity of the manufacturer or of the person who supplied them the product. If the injured person has asked the supplier about the identity of the producer and the supplier has not given it to them, the supplier is held to be liable on the same grounds as the producer. In these circumstances, if the supplier gives the information after a file has been claimed against him, he does not escape liability.

The European Court has established that France and Denmark have broadened the range of people held responsible enacted in art 1 and 3 by letting the injured person choose without restrictions against which person involved in the production and marketing process they wish to file a claim against. In Estonia it has been argued that according to the European Court judgment made in the case *Commission v France* and the commented edition of the Law of Obligations Act the joint and several liability between a producer and a supplier is not in accordance with the directive. Still, the circumstances are different in Estonia when compared to the ones in *Commission v France*. France had failed to add to the legislation the condition of art 3 (3) according to which the supplier is liable only in the case when he has not given the injured person information about the identity of the manufacturer or the person up in the distribution chain. In Estonia, this condition is included in the legislation. It can be presumed that in the commented edition only the kind of situation was concerned where the injured person had inquired information from the supplier and the supplier had refused to give it. In that case the conclusively determined range of producers has not been broadened and the joint and several liability of the producer and supplier is in accordance with the directive.

The liability of service providers for defective services has not been regulated on the European level. It can still be argued that there is no clear line between production and service providing. The European Court has denied a service provider's liability as the supplier of the product where the case involved a product that was not involved with the direct aim of the service provided. The Court has accepted the service providers liability as the producer where,

while providing the service a product was used that was manufactured by the same service provider. It can still be argued that a service provider can be held liable as the supplier of the product when, in the course of providing a service, he installs a defective product that he has not manufactured himself but which has a central role in the aim of the service. Another aspect of the problem is connected with service contracts under which an objectively evaluable product is made. In this case there is no ground for distinguishing between service providers and producers and the injured person should have the right to file a claim against the service provider.

In the second chapter the injured person's burden of proof is discussed. The most problematic aspect is the determination of the defectiveness of the product. According to the directive, the product is defective when it does not provide the safety which a person is entitled to expect. This definition is ambiguous and leaves too much room for interpretation. The choices made in the directive can be compared with the system in the US. It should be possible to find criteria for the standard of safety that helps the court decide whether the product is defective or not. In addition, some aspects of the definition of the injured person and damage are analyzed.

The claimants under the directive are injured persons that have suffered from damage listed in art 9 of the directive. According to art 9, the producer is liable if a person has suffered damage caused by death, personal injuries or damage to, or destruction of, an item of property. Art 9 (b) states that the item of property has to be of the type ordinarily intended for private use and consumption and it was used mainly for his own private use and consumption. These requirements are relevant for the damaged property, not for the defective good itself. The claimant under the directive cannot be held equal with the notion of consumer in the Estonian Consumer Protection Act as under the directive, one can claim compensation also for products that to a narrower extent were also used in business.

The burden of proof of the injured party consists of proving the defectiveness of the product, the damage and a causal connection between the defective product and damage. According to the directive, the product is defective if it does not provide the safety which a person is entitled to expect. In addition, one must take into account all the circumstances of the concrete case, including the presentation and the reasonably expected use of the product, and also the time when the product was put into circulation. The problem with the directive is that there is no indication of what the person is entitled to expect. There is no standard for finding defectiveness. In the USA, a risk/utility test is used and when proving a design defect, the

claimant has to present the court with a alternative safer design. Strict liability applies only to manufacturing defects; when it comes to design and marketing defects, the producer's liability is based on fault.

In Germany it has been found that the US test can also be applied under the directive. It is an arguable position. If at the stage of finding the defectiveness of the product one starts to evaluate the producer's conduct and the choices before him when producing a product, the strict liability intended in the directive clearly turns into a liability based on fault. The safety a person is entitled to expect indicates the safety of the product as such. One should not take into account whether the producer has completed all the necessary tests or implemented all the control measures. For example, it should be of no weight whether the producer even had the possibility to discover the defect in the concrete product. When finding defectiveness, attention should only be paid to the product and its features. The courts' responsibility is to establish the relevant objective expectations of the people, taking into account all the relevant circumstances.

The exact types and the extent of damages to be compensated are left for the member states themselves to determine. Nevertheless, the domestic rules must not undermine the effectiveness of the directive. The court may not refuse compensation to the victim when all the other conditions for liability are fulfilled. Since the aim of the directive is to protect the person who has suffered loss due to the damage or destruction to the property that is originally meant for private use and was also used that way, there is no reason to deny the possibility of a possessor (as opposed to owner) of the product to claim compensation for loss of the advantages of use under the Law of Obligations Act § 132 (4).

In the third chapter of the thesis the producer's possibilities to escape liability are discussed. In the directive, there is a closed list of defences the producer may rely on. First, the producer may claim that he has not put the product into circulation. The main aim of this defence is to exclude cases where some person other than the producer has caused the product to leave the production process. Still, the producer cannot escape liability when the product has not left the possession of the producer, but the person whom the product is intended has brought himself within its sphere of control. Thus, also a company could be held strictly liable, if its workers have suffered damage from the products the company itself has produced and which are used in the production process. Producers who did not manufacture the product for sale or any form of distribution for economic purpose, nor manufacture or distribute the product in the course of his business are also not within the scope of the directive. Thus, strict liability

does not extend to transactions between private persons. When one is deciding about the liability of a person selling his self-grown vegetables on the market place, relevance should be placed on whether the vegetables had been grown for commercial purposes.

Another way for a producer to escape liability is by proving that it is probable that the defect which caused the damage did not exist at the time the product was put into circulation. If the time when the defect occurs is uncertain, the producer may claim for his support that he had implemented an efficient control system which would have discovered the defect, but taking into account the strict liability principle the directive is intended to introduce, this argument should not be decisive. A producer may also claim as a defence that the defect was due to compliance of the product with mandatory regulations issued by the public authorities. Here, one should note that the defence is only valid if the regulations were an inevitable cause of the defect and the product could nevertheless be found defective if it only complies with minimum standards.

Most of the member states have also enacted that the producer is not liable if he proves that the state of scientific and technical knowledge at the time he put the product into circulation was not such as to enable the existence of the defect to be discovered. There are differing positions to the question whether this defence could also be used in case of manufacturing defects. It has to be agreed with those who say that the manufacturer should bear the risk of imperfect control systems. The producer, who has the possibility to affect the production process and who gains profit should be held strictly responsible. This is also justified from the viewpoint of the injured person since it is very difficult for them to find evidence about the (faulty) control system.

A different category of important, but inherently dangerous products (blood, food products) should be established. The defectiveness does not derive from the production process, but from defective raw material. If the level of scientific thought is not yet such as to discover the defect in each of the products, even though the risk is known, it should still be possible for the producers to use the development defence. These are cases where the producer cannot better the production process and control mechanism just by additional investments.

The producer has to bear in mind that the development risk defence can only be used when the defect was not discoverable even according to the highest level of scientific knowledge. It does not mean the knowledge of the producer or producers alike, but the knowledge of the expert in this field. Still, one should also take account the accessibility of the information to

the producer and consider the fact that there should be some sort of consensus in the scientific field before a new discovery is implemented.

Kirjanduse loetelu

1. Arbour, Marie-Eve. Compensation For Damage Caused By Defective Drugs: European Private Law between Safety Requirements and Free-Market Values. *European Law Journal*, Vol 10, No. 1 January 2004. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1468-0386.2004.00204.x/abstract> (18.03.2012).
2. Attree, R., Kelly, P. *European Product Liability*. Butterworths, 1997.
3. Brooke, M., Forrester, I. The Use of Comparative law in *A & Others v National Blood Authority*. – Fairgrieve, D (toim). *Product Liability in Comparative Perspective*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.
4. Cees C. Van Dam. Dutch Case Law on the EU Product Liability Directive. – Fairgrieve, D (toim). *Product Liability in Comparative Perspective*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.
5. Clark, A. M. *Product Liability*. London: Sweet & Maxwell, 1989.
6. Cupp, Richard L. U. C. Believing In Products Liability: Reflections on Daubert, Doctrinal Evolution, And David Owen's Product Liability Law. *Davis Law Review*. December, 2006. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://lawreview.law.ucdavis.edu/issues/40/2/essay/DavisVol40No2_Cupp.pdf (26.09.2011).
7. Fairgrieve, D. *Product Liability in Comparative Perspective*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.
8. Fairgrieve, D. Rethinking Product Liability: A Missing Element in the European Commission's Third review of the European Product Liability Directive. *Modern Law Review*, 2007, v 70, No 6. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1468-2230.2007.00672.x/full> Interscience.wiley.com (18.03.2012).
9. Faure, M. G. Product Liability and Product Safety in Europe: Harmonisation or Differentiation. – *Kyklos*, v 53, No 4. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-6435.00130/pdf> (26.09.2011).
10. Geddes, A. *Product and Service liability in the EEC: the new strict liability regime*. London: Sweet & Maxwell 1992.
11. Goldberg, R. Paying for Bad Blood. Strict Product Liability After the Hepatitis C Litigation. *Medical Law Review*. 2002, 10 (2). Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://international.westlaw.com.ezproxy.utlib.ee/result/default.wl?cfid=1&mt=126&origin=Search&sri=15&query=%22Paying+for+Bad+Blood%22&method=WIN&db=WORLD-JLR&rlt=CLID_QRYRLT91911393273&rltdb=CLID_DB3092759383273&service=Search&eq=Welcome%2f126&rp=%2fWelcome%2f126%2fdefault.wl&sp=inttartu2-

000&srch=TRUE&vr=2.0&action=Search&sv=Split&fmqv=s&fn=_top&rs=UKIS1.0
(11.02.2012).

12. Hallberg, J. C., Kenneth, R Meyer., Sharkey, Brian P. The Uncertainty Surrounding „Design“ in Design Defect Cases. Defence Counsel Journal. October 2009. Arvutivõrgus. Kättesaadav:

<http://heinonline.org.ezproxy.utlib.ee/HOL/Page?handle=hein.journals/defcon76&div=37&collection=journals&set as cursor=0&men tab=srchresults&terms=The|Uncertainty|Surrounding|Design|in|Design|Defect|Cases&type=matchall> (26.09.2012).

13. Henderson, J. A; Twersky, A. D. What Europe, Japan, and Other Countries Can Learn From The New American Restatement of Products Liability. Texas International Law Journal. 1999. Arvutivõrgus. Kättesaadav:

http://international.westlaw.com.ezproxy.utlib.ee/result/default.wl?mt=126&db=WORLD-JLR&vr=2.0&ss=CXT&scxt=WL&fcl=True&cxt=RL&fmqv=s&cfid=1&rp=%2fWelcome%2f126%2fdefault.wl&rldb=CLID_DB892735405263&rli=1&tc=6&spa=intartu2-000&query=%22What+Europe%2c+Japan+and+other+countries+can+learn+from+the+new+american+restatement+of+products+liability%22&method=WIN&eq=Welcome%2f126&sri=15&fn=_top&origin=Search&rlt=CLID_QRYRLT326015405263&service=Search&tf=507&sv=Split&nstartlistitem=1&rs=WLIN12.01 (21.04.2012).

14. Hoffmann, W. C., Hill-Arning, S. Guide to Product Liability in Europe. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1994.

15. Howells, G. Defect in English law – Lessons for the Harmonisation of European product Liability. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.

16. Howells, G. Product Liability – a History of Harmonisation. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.

17. Howells, G. Infected Blood: Defect and Discoverability. A First Exposition of the EC Product Liability Suit. Modern Law Review, v 65, issue 1, 2008. Arvutivõrgus. Kättesaadav <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/1468-2230.00369/pdf> (26.09.2011).

18. Kingisepp, M. Tarbijakaitseõigus Euroopa Liidus ja Eestis. Tallinn: 2011.

19. Kingisepp, M. Vastutav subjekt tootja vastutuse kohaldamisel. Juridica 2011.

20. Kreutzen, J. Somebody Has To Pay: Products Liability For Spyware. American Business Law Journal. Vol 45, issue 1, pp 61-105, 2008. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1744-1714.2008.00051.x/pdf> (18.03.2012).

21. Kukke, M.; Lätt, P. Kuidas korraldada elektri ostmiseks riigihanget? Otsustaja. Aprill 2012, lk 26.

22. Lahe, J. Süü deliktiõiguses. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005.

23. Lenze, S. German Product Liability Law: Between European Directives, American Restatements and Common Sense. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.
24. Martin-Casals, M. Spanish Product Liability Today – Adapting to the „New“ Rules. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.
25. Mildred, M. The Development Risks Defence. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.
26. Rajneri, E. Interaction between the European Directive on Product Liability and the Former Liability Regime in Italy. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.
27. Stapleton, J. Bugs in Anglo-American Products Liability. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.
28. Stapleton, J. Product Liability. Toronto: Butterworths, 1994.
29. Tampuu, T. Lepinguväliste võlasuhete õigus. Tallinn: Juura 2007.
30. Tampuu, T. Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses. – Juridica, 2003 nr 3.
31. Taschner, H. C. Product liability: Basic Problems in a Comparative Law Perspective. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.
32. Taylor, S. Harmonisation or Divergence? A Comparison of French and English Product Liability Rules. – Fairgrieve, D (toim). Product Liability in Comparative Perspective. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.
33. Tulibacka, M. Product Liability Law in Transition. A Central European Perspective. Ashgate, 2009.
34. Varul, P. *jt.* (koost). Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.
35. Whittaker, S. The Development of Product Liability. Cambridge University Press 2010.

Euroopa Liidu soft law

36. Commission of the European Communities. Green Paper. Liability for defective products. Brussels 28.07.1999. COM(1999). Arvutivõrgus:
http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com1999-396_en.pdf (18.03.2012).
37. Komisjoni aruanne parlamendile, nõukogule ning Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele. Brüssel, 08.09.2011. KOM (2011). 547. Arvutivõrgus. Kättesaadav

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0547:FIN:ET:PDF>
(18.03.2011).

38. Komisjoni aruanne parlamendile, nõukogule ning Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele. Brüssel, 14.09.2006. KOM (2006). 496. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0496:FIN:ET:PDF> (18.03.2011).

39. Proposal for a council directive relating to the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products. COM (76) 372 final, 23. July 1976. – Bulletin of the European Communities, Supplement 11/76. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://aei.pitt.edu/4573/> (18.03.1012).

Normatiivaktid

40. Euroopa Parlamendi ja Euroopa Liidu Nõukogu direktiiv 1999/34/EÜ, 10. mai 1999, millega muudetakse nõukogu direktiivi 85/374/EMÜ liikmesriikide tootevastutust käsitlevate õigus- ja haldusnormide ühtlustamise kohta.

41. Euroopa Ühenduse Nõukogu 25. juuli 1985. a. direktiiv nr 85/374/EMÜ tootevastutust käsitlevate õigus- ja haldusnormide ühtlustamise kohta.

42. Gesetz über die Haftung für Fehlerhafte Produkte. 15.12.1989 (BGBl. I S. 2198) Arvutivõrgus. Kättesaadav <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/prodhaftg/gesamt.pdf> (01.05.2012).

43. Tarbijakaitse seadus. RT I 2004, 13, 86; RT I 2007, 56, 375.

44. Toote nõuetele vastavuse seadus. RT I 2010, 31, 157.

45. United Kingdom Consumer Protection Act 1987 (1987 Chapter 43). Kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1987/43/part/I> (01.05.2012).

46. Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487; RT I, 08.07. 2011, 21.

Kohtupraktika

Eesti kohtupraktika

47. Harju maakohu otsus 15. aprillist 2011. a nr 2-10-19489 Darryl Alfred Hayes'i VSIA ja DEOÜ vastu solidaarselt kahju hüvitamise nõudes.

48. Tallinna ringkonnakohtu otsus 6. detsembrist 2011 nr 2-10-19489 Darryl Alfred Hayes'i hagi VSIA ja DEOÜ vastu solidaarselt kahju hüvitamise nõudes.

Euroopa Kohtu praktika

49. EK 02.02.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, eelotsusetaotlus.
50. EK 08.09.2009, C-358/08, *Aventis Pasteur SA vs. OB*, kohtujurist Trstenjaki ettepanek.
51. EK 21.12.11, C-495/10, *Centre hospitalier universitaire de Besançon vs. Thomas Dutrueux*, eelotsusetaotlus.
52. EK 27.10.2011, C-495/10, *Centre hospitalier universitaire de Besançon vs. Thomas Dutrueux*, kohtujurist Mengozzi ettepanek.
53. EK 09.02.2006, EK C-127/04, *Declan O'Byrne vs. Sanofi Pasteur MSD Ltd ja Sanofi Pasteur SA*, eelotsusetaotlus.
54. EK 14.07.1994, *Faccini Dori vs. Revreb*, eelotsusetaotlus.
55. EK 25.04.2002, C-154/00, *komisjon vs. Kreeka*.
56. EK 25.04.2002, C-52/00, *komisjon vs. Prantsusmaa*.
57. EK 14.03.2006, C-177/04, *komisjon vs. Prantsusmaa*.
58. EK 29.05.1997, C-300/95, *komisjon vs. Ühendkuningriik*.
59. EK 23.01.1997, C-300/95, *komisjon vs. Ühendkuningriik*, kohtujurist Tesauro ettepanek.
60. EK 10.05.2001, C-203/99, *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, eelotsusetaotlus.
61. EK 14.12.2000, C-203/99, *Hennig Veedfald vs. Arhus Amtskommune*, kohtujurist Ruiz-Jarabo Colomeri ettepanek.
62. EK 25.04.2005, C-183/00, *Maria Victoria Gonzales Sanchez vs. Medicina Asturiana SA*, eelotsusetaotlus.
63. EK 10.01.2006, C-402/03, *Skov vs. Bilka Lavrprisvarehus A/S*.
64. EK 04.06.2009, C-285/08, *Societe Moteurs Leroy Somer vs. Societe Dalkia France, Societe Ace Europe*, eelotsusetaotlus.